

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SAHÂBE'NİN FAZİLETİ İLE İLGİLİ KÜTÜB-İ
SİTTE HADİSLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

EKREM KÜÇÜK

120111006

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. HALİL İBRAHİM KUTLAY

İSTANBUL 2018

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SAHÂBE'NİN FAZİLETİ İLE İLGİLİ KÜTÜB-İ
SİTTE HADİSLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

EKREM KÜÇÜK

120111006

DÜZELTİLMİŞ TEZ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. HALİL İBRAHİM KUTLAY

İSTANBUL 2018

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı 120111006 numaralı öğrencisi Ekrem KÜÇÜK'ün ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “*Sahâbe'nin Fazileti ile İlgili Kütüb-i Sitte Hadislerinin Değerlendirilmesi*” başlıklı tezi, aşağıda imzaları olan jüri tarafından 18.09.2018 tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Halil İbrahim KUTLAY

Doç. Dr. Abdurrahim ALKIŞ

(Jüri Başkanı-Danışman)

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet EFENDİOĞLU

(Jüri Üyesi)

Marmara Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ekrem KÜÇÜK

DÜZELTME METNİ

- 1- Tezin ikinci bölümü değiştirildi.
- 2- Yeni kaynaklar ilave edildi.
- 3- Dipnottaki eksiklikler tamamlandı.
- 4- Araştırmanın kaynakları bölümündeki eksiklikler tamamlandı.
- 5- Jüri üyelerinin ikazları dikkate alınarak gerekli değişiklikler yapıldı.

SAHÂBE’NİN FAZİLETİ İLE İLGİLİ KÜTÜB-İ SİTTE HADİSLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

Rivayet zincirinin ilk halkasını oluşturan ve sahâbe denilen neslin İslâm Medeniyeti’ne katkıları son derece önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Kütüb-i Sitte çerçevesinde sahâbenin fazileti ile ilgili hadisler değerlendirilmiştir. İlk bölümde “Sahâbe” hakkında genel bilgi verilmiş, ikinci bölümde farklı sahâbe anlayışı ele alınmıştır. Bunlar iki grupta incelenmiştir. Birinci grupta Selef-i sâlihîn, Ehl-i sünnet, Kelâm ve Fıkıh âlimleri ile Mutasavvıflar’ın sahâbe anlayışı incelenmiş, ikinci grupta ise Ehl-i bid’at diye isimlendirilen Hâricîler, Şîa, Mürcie ve Mu’tezile’nin sahâbe anlayışından bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde ise ashâbın fazîleti hakkındaki Kütüb-i Sitte hadisleri ele alınmış, bu hadislerin önce metni ve tercümesi verilmiş, sonra hadis senedi incelenmiş ve değerlendirilme yapılmıştır.

THE EVALUATIONS OF THE KUTUB-İ SİTTE 'S HADİTHS ABOUT THE VİRTUES OF THE SAHABA

ABSTRACT

The contribution of this community, called sahabe, which constitutes the first ring of the narrative chain, to the Islamic civilization is of great importance.

In this study, the hadiths related to the virtues of the companions of prophet Mohammed (sahabe) were evaluated. In the first section, general information was provided about the companions, and in the second section different comprehension points of companions were discussed. In the first group, the companionship of Salafın, theologians, philosophers and mysticists is examined, and in the second group, Kharicis, Sia, Murcie and Mu'tazila, which we call the competent bidat, are mentioned in companionship. In the third section, Kutub-i Sitte hadiths as well as their translation about the virtue of the companions are provided. Then, the authotency of these hadiths are evaluated.

ÖNSÖZ

Hamd ve senâ, bizi yeryüzünün halifesi olarak yaratan Allah'a, salât ve selâm bütün insanlığa numûne-i imtisal olarak gönderilen, müjdeleyici ve uyarıcı olan Sevgili Peygamberimiz'e, ehl-i beytine ve yıldızlar gibi olan ashâbı üzerine olsun.

Allah Teâlâ, insanoğlunu yarattıktan sonra onu başıboş bırakmamış, ona kitaplar ve o kitapları açıklayan Peygamberler göndermiştir.

Son Peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed'in (s.a.v), risâlet görevi tamamlandıktan sonra, O'nun sünnetini, hayat tarzını ve ideal İslâm anlayışını bizlere O'nun sahâbe adı verilen güzîde arkadaşları aktarmışlardır.

İlk İslâm cemaati olan sahâbe, canlarını ve mallarını Allah yolunda seferber eden, vahyin canlı tanıkları ve ilk uygulayıcıları olmuş, Peygamberimiz'in sünnetini kendilerinden sonraki nesillere ulaştırmada köprü vazifesi görmüşlerdir.

İslâm tarihinde büyük önem arz eden bu güzîde kuşak, sonraki nesillerin gönüllerinde taht kurmuş, onlar için model olmuştur. Ancak sahâbe zaman zaman bazı şahıslar ve gruplar tarafından itham edilmiş, yanlış tanıtılmıştır. Bu amaçla sahâbenin üzerindeki olumsuz algıyı kırmak, günümüz toplumuna sahâbeyi doğru tanıtmak ve toplumun her tabakasına bu sevgiyi yaymak için Kütüb-i Sitte'de geçen genel karakterdeki sahâbenin (dolayısıyla Ensâr ve Muhâcirlerin) fazileti ile ilgili hadisleri incelemek hedeflenmiştir.

Bu konunun tespitinden başlayıp bu hale gelmesinde büyük emeği olan, her hususta bana yol gösteren tez danışmanım Doç. Dr. Halil İbrahim KUTLAY hocama, ayrıca tezin şekillenmesinde katkılarını esirgemeyen Dr. Öğr. Gör. Mehmet EFENDİOĞLU hocama ve Doç. Dr. Abdurrahim ALKIŞ hocama teşekkürü borç bilirim.

Gayret bizden, başarı yüce Allah'tandır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR	XIX
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	9
1. SAHÂBE HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	10
1.1. SAHÂBENİN TANIMI	10
1.1.1. Lügat Anlamı.....	10
1.1.2. İstılâhî Anlamı	10
1.1.2.1. Hadis Âlimlerine Göre Sahâbenin Tanımı	11
1.1.2.2. Usul Âlimlerine Göre Sahâbenin Tanımı	15
1.1.3. Sahâbeyi Tanıma Yolları.....	17
1.1.4. Sahâbenin Tabakaları.....	18
1.2. KUR'ÂN'DA SAHÂBE	20
1.3. SÜNNET'TE SAHÂBE	24
1.4. SAHÂBENİN ÖNEMİ	24
1.5. SAHÂBENİN ADÂLETİ	25
1.6. SAHÂBE LİTERATÜRÜ.....	29
1.6.1. Günümüze Ulaşan Eserler.....	29
1.6.2. Günümüze Ulaşmayan Eserler	31
1.7. DEĞERLENDİRME.....	32
İKİNCİ BÖLÜM	33

2. SAHÂBE ANLAYIŞLARI	34
2.1. SELEF-İ SÂLİHİN'İN SAHÂBE ANLAYIŞI	34
2.1.1. Sahâbenin Sahâbe Anlayışı	34
2.1.2. Tâbûnin Sahâbe Anlayışı.....	36
2.1.3. Tâbûn Neslinden Sonra Gelenlerin Sahâbe Anlayışı.....	37
2.2. EHL-İ SÜNNET'İN SAHÂBE ANLAYIŞI	38
2.2.1. Ebü'l-Hasen el-Eş'arî'nin Sahâbe Anlayışı	38
2.2.2. İmam Mâtürîdî'nin Sahâbe Anlayışı.....	39
2.2.3. Mâtürîdî ve Eş'arî'den Sonraki Dönemde Sahâbe Anlayışı	39
2.3. DİĞER EKOLLERİN SAHÂBE ANLAYIŞI	41
2.3.1. Müfessirlerin Sahâbe Anlayışı	41
2.3.2. Fıkıhçıların Sahâbe Anlayışı	42
2.3.3. Mutasavvıfların Sahâbe Anlayışı.....	43
2.4. HÂRİCÎLERİN SAHÂBE ANLAYIŞI	44
2.5. ŞÎA'NIN SAHÂBE ANLAYIŞI	47
2.6. MÜRCİE'NİN SAHÂBE ANLAYIŞI	50
2.7. MU'TEZİLE'NİN SAHÂBE ANLAYIŞI	51
2.8. DEĞERLENDİRME.....	54
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	56
3. SAHÂBE'NİN FAZİLETİ İLE İLGİLİ KÜTÜB-İ SİTTE	
HADİSLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	57
3.1. SAHÎHAYN HADİSLERİ.....	58
3.1.1. Birinci Hadis.....	58
3.1.1.1. Hadisin Metni	58
3.1.1.2. Hadisin Tercümesi	58

3.1.1.3. Hadisin Tahrici	58
3.1.2. İkinci Hadis.....	59
3.1.2.1. Hadisin Metni	59
3.1.2.2. Hadisin Tercümesi	59
3.1.2.3. Hadisin Tahrici	59
3.1.3. Üçüncü Hadis.....	59
3.1.3.1. Hadisin Metni	59
3.1.3.2. Hadisin Tercümesi	60
3.1.3.3. Hadisin Tahrici	60
3.1.4. Dördüncü Hadis	60
3.1.4.1. Hadisin Metni	60
3.1.4.2. Hadisin Tercümesi	60
3.1.4.3. Hadisin Tahrici	60
3.1.4.4. Hadisin Değerlendirilmesi	61
3.1.5. Beşinci Hadis	64
3.1.5.1. Hadisin Metni	64
3.1.5.2. Hadisin Tercümesi	64
3.1.5.3. Hadisin Tahrici	65
3.1.5.4. Hadisin Değerlendirilmesi	65
3.1.6. Altıncı Hadis	66
3.1.6.1. Hadisin Metni	66
3.1.6.2. Hadisin Tercümesi	66
3.1.6.3. Hadisin Tahrici	67
3.1.7. Yedinci Hadis.....	67
3.1.7.1. Hadisin Metni	67

3.1.7.2. Hadisin Tercümesi	68
3.1.7.3. Hadisin Tahrici	69
3.1.8. Sekizinci Hadis	69
3.1.8.1. Hadisin Metni	69
3.1.8.2. Hadisin Tercümesi	69
3.1.8.3. Hadisin Tahrici	70
3.1.8.4. Hadisin Değerlendirilmesi	70
3.1.9. Dokuzuncu Hadis	71
3.1.9.1. Hadisin Metni	71
3.1.9.2. Hadisin Tercümesi	71
3.1.9.3. Hadisin Tahrici	71
3.1.10. Onuncu Hadis	71
3.1.10.1. Hadisin Metni	71
3.1.10.2. Hadisin Tercümesi	72
3.1.10.3. Hadisin Tahrici	72
3.1.11. On Birinci Hadis.....	72
3.1.11.1. Hadisin Metni	72
3.1.11.2. Hadisin Tercümesi	72
3.1.11.3. Hadisin Tahrici	72
3.1.12. On İkinci Hadis	72
3.1.12.1. Hadisin Metni	72
3.1.12.2. Hadisin Tercümesi	73
3.1.12.3. Hadisin Tahrici	73
3.1.13. On Üçüncü Hadis	74
3.1.13.1. Hadisin Metni	74

3.1.13.2. Hadisin Tercümesi	75
3.1.13.3. Hadisin Tahrici	75
3.1.14. On Dördüncü Hadis	75
3.1.14.1. Hadisin Metni	75
3.1.14.2. Hadisin Tercümesi	76
3.1.14.3. Hadisin Tahrici	76
3.1.15. On Beşinci Hadis	76
3.1.15.1. Hadisin Metni	76
3.1.15.2. Hadisin Tercümesi	77
3.1.15.3. Hadisin Tahrici	78
3.1.15.4. Hadisin Değerlendirilmesi	78
3.1.16. On Altıncı Hadis	78
3.1.16.1. Hadisin Metni	78
3.1.16.2. Hadisin Tercümesi	79
3.1.16.3. Hadisin Tahrici	80
3.1.16.4. Hadisin Değerlendirilmesi	80
3.1.17. On Yedinci Hadis	81
3.1.17.1. Hadisin Metni	81
3.1.17.2. Hadisin Tercümesi	81
3.1.17.3. Hadisin Tahrici	81
3.1.18. On Sekizinci Hadis	81
3.1.18.1. Hadisin Metni	81
3.1.18.2. Hadisin Tercümesi	82
3.1.18.3. Hadisin Tahrici	82
3.1.19. On Dokuzuncu Hadis	82

3.1.19.1. Hadisin Metni	82
3.1.19.2. Hadisin Tercümesi	83
3.1.19.3. Hadisin Tahrici	83
3.1.20. Yirminci Hadis	83
3.1.20.1. Hadisin Metni	83
3.1.20.2. Hadisin Tercümesi	84
3.1.20.3. Hadisin Tahrici	84
3.1.20.4. Hadisin Değerlendirilmesi	84
3.1.21. Yirmi Birinci Hadis	85
3.1.21.1. Hadisin Metni	85
3.1.21.2. Hadisin Tercümesi	85
3.1.21.3. Hadisin Tahrici	86
3.1.22. Yirmi İkinci Hadis	86
3.1.22.1. Hadisin Metni	86
3.1.22.2. Hadisin Tercümesi	86
3.1.22.3. Hadisin Tahrici	87
3.1.23. Yirmi Üçüncü Hadis	87
3.1.23.1. Hadisin Metni	87
3.1.23.2. Hadisin Tercümesi	87
3.1.23.3. Hadisin Tahrici	88
3.1.23.4. Hadisin Değerlendirilmesi	88
3.1.24. Yirmi Dördüncü Hadis	89
3.1.24.1. Hadisin Metni	89
3.1.24.2. Hadisin Tercümesi	89
3.1.24.3. Hadisin Tahrici	90

3.1.24.4. Hadisin Değerlendirilmesi	90
3.1.25. Yirmi Beşinci Hadis	91
3.1.25.1. Hadisin Metni	91
3.1.25.2. Hadisin Tercümesi	91
3.1.25.3. Hadisin Tahrici	92
3.1.25.4. Hadisin Değerlendirilmesi	92
3.1.26. Yirmi Altıncı Hadis	93
3.1.26.1. Hadisin Metni	93
3.1.26.2. Hadisin Tercümesi	93
3.1.26.3. Hadisin Tahrici	93
3.1.27. Yirmi Yedinci Hadis	94
3.1.27.1. Hadisin Metni	94
3.1.27.2. Hadisin Tercümesi	94
3.1.27.3. Hadisin Tahrici	94
3.1.28. Yirmi Sekizinci Hadis	94
3.1.28.1. Hadisin Metni	94
3.1.28.2. Hadisin Tercümesi	95
3.1.28.3. Hadisin Tahrici	95
3.1.28.4. Hadisin Değerlendirilmesi	95
3.1.29. Yirmi Dokuzuncu Hadis	97
3.1.29.1. Hadisin Metni	97
3.1.29.2. Hadisin Tercümesi	98
3.1.29.3. Hadisin Tahrici	98
3.1.30. Otuzuncu Hadis	98
3.1.30.1. Hadisin Metni	98

3.1.30.2. Hadisin Tercümesi	98
3.1.30.3. Hadisin Tahrici	99
3.1.30.4. Hadisin Değerlendirilmesi	99
3.1.31. Otuz Birinci Hadis	100
3.1.31.1. Hadisin Metni	100
3.1.31.2. Hadisin Tercümesi	100
3.1.31.3. Hadisin Tahrici	100
3.1.31.4. Hadisin Değerlendirilmesi	100
3.1.32. Otuz İkinci Hadis	102
3.1.32.1. Hadisin Metni	102
3.1.32.2. Hadisin Tercümesi	102
3.1.32.3. Hadisin Tahrici	103
3.1.33. Otuz Üçüncü Hadis	103
3.1.33.1. Hadisin Metni	103
3.1.33.2. Hadisin Tercümesi	103
3.1.33.3. Hadisin Tahrici	104
3.1.34. Otuz Dördüncü Hadis	104
3.1.34.1. Hadisin Metni	104
3.1.34.2. Hadisin Tercümesi	104
3.1.34.3. Hadisin Tahrici	105
3.1.35. Otuz Beşinci Hadis	105
3.1.35.1. Hadisin Metni	105
3.1.35.2. Hadisin Tercümesi	105
3.1.35.3. Hadisin Tahrici	105
3.1.35.4. Hadisin Değerlendirilmesi	105

3.1.36. Otuz Altıncı Hadis	107
3.1.36.1. Hadisin Metni	107
3.1.36.2. Hadisin Tercümesi	107
3.1.36.3. Hadisin Tahrici	108
3.1.37. Otuz Yedinci Hadis	108
3.1.37.1. Hadisin Metni	108
3.1.37.2. Hadisin Tercümesi	108
3.1.37.3. Hadisin Tahrici	108
3.1.37.4. Hadisin Değerlendirilmesi	109
3.1.38. Otuz Sekizinci Hadis	110
3.1.38.1. Hadisin Metni	110
3.1.38.2. Hadisin Tercümesi	110
3.1.38.3. Hadisin Tahrici	110
3.1.39. Otuz Dokuzuncu Hadis	110
3.1.39.1. Hadisin Metni	110
3.1.39.2. Hadisin Tercümesi	111
3.1.39.3. Hadisin Tahrici	111
3.1.40. Kırkıncı Hadis	111
3.1.40.1. Hadisin Metni	111
3.1.40.2. Hadisin Tercümesi	111
3.1.40.3. Hadisin Tahrici	112
3.1.40.4. Hadisin Değerlendirilmesi	112
3.2. SÜNEN HADİSLERİ	113
3.2.1. Birinci Hadis	113
3.2.1.1. Hadisin Metni	113

3.2.1.2. Hadisin Tercümesi	114
3.2.1.3. Hadisin Tahrici	114
3.2.1.4. Hadisin Derecesi	114
3.2.1.5. Hadisin Değerlendirilmesi	114
3.2.2. İkinci Hadis.....	114
3.2.2.1. Hadisin Metni	114
3.2.2.2. Hadisin Tercümesi	114
3.2.2.3. Hadisin Tahrici	115
3.2.2.4. Hadisin Derecesi	115
3.2.3. Üçüncü Hadis.....	115
3.2.3.1. Hadisin Metni	115
3.2.3.2. Hadisin Tercümesi	115
3.2.3.3. Hadisin Tahrici	116
3.2.3.4. Hadisin Derecesi	116
3.2.4. Dördüncü Hadis	116
3.2.4.1. Hadisin Metni	116
3.2.4.2. Hadisin Tercümesi	116
3.2.4.3. Hadisin Tahrici	116
3.2.4.4. Hadisin Derecesi	116
3.2.4.5. Hadisin Değerlendirilmesi	117
3.2.5. Beşinci Hadis	117
3.2.5.1. Hadisin Metni	118
3.2.5.2. Hadisin Tercümesi	118
3.2.5.3. Hadisin Tahrici	118
3.2.5.4. Hadisin Derecesi	118
3.2.6. Altıncı Hadis	118

3.2.6.1. Hadisin Metni	119
3.2.6.2. Hadisin Tercümesi	119
3.2.6.3. Hadisin Tahrici	119
3.2.6.4. Hadisin Derecesi	119
3.2.6.5. Hadisin Değerlendirilmesi	120
3.2.7. Yedinci Hadis.....	121
3.2.7.1. Hadisin Metni	121
3.2.7.2. Hadisin Tercümesi	121
3.2.7.3. Hadisin Tahrici	121
3.2.7.4. Hadisin Derecesi	122
3.2.7.5. Hadisin Değerlendirilmesi	122
3.2.8. Sekizinci Hadis	124
3.2.8.1. Hadisin Metni	124
3.2.8.2. Hadisin Tercümesi	124
3.2.8.3. Hadisin Tahrici	124
3.2.8.4. Hadisin Derecesi	124
3.2.8.5. Hadisin Değerlendirilmesi	125
3.2.9. Dokuzuncu Hadis	125
3.2.9.1. Hadisin Metni	125
3.2.9.2. Hadisin Tercümesi	126
3.2.9.3. Hadisin Tahrici	126
3.2.9.4. Hadisin Derecesi	126
3.2.9.5. Hadisin Değerlendirilmesi	126
3.2.10. Onuncu Hadis	127
3.2.10.1. Hadisin Metni	127
3.2.10.2. Hadisin Tercümesi	127

3.2.10.3. Hadisin Tahrici	127
3.2.10.4. Hadis Derecesi	127
3.2.10.5. Hadisin Değerlendirilmesi	128
3.2.11. On Birinci Hadis.....	129
3.2.11.1. Hadisin Metni	129
3.2.11.2. Hadisin Tercümesi	129
3.2.11.3. Hadisin Tahrici	129
3.2.11.4. Hadisin Derecesi	129
3.2.12. On İkinci Hadis	130
3.2.12.1. Hadisin Metni	130
3.2.12.2. Hadisin Tercümesi	130
3.2.12.3. Hadisin Tahrici	131
3.2.12.4. Hadisin Derecesi	131
3.2.13. On Üçüncü Hadis	131
3.2.13.1. Hadisin Metni	131
3.2.13.2. Hadisin Tercümesi	131
3.2.13.3. Hadisin Tahrici	132
3.2.13.4. Hadisin Derecesi	132
3.2.14. On Dördüncü Hadis	132
3.2.14.1. Hadisin Metni	132
3.2.14.2. Hadisin Tercümesi	132
3.2.14.3. Hadisin Tahrici	132
3.2.14.4. Hadisin Derecesi	133
3.2.14.5. Hadisin Değerlendirilmesi	133
3.2.15. On Beşinci Hadis	134

3.2.15.1. Hadisin Metni	134
3.2.15.2. Hadisin Tercümesi	134
3.2.15.3. Hadisin Tahrici	134
3.2.15.4. Hadisin Derecesi	134
3.2.16. On Altı Hadis	135
3.2.16.1. Hadisin Metni	135
3.2.16.2. Hadisin Tercümesi	135
3.2.16.3. Hadisin Tahrici	135
3.2.16.4. Hadisin Derecesi	135
3.2.16.5. Hadisin Değerlendirilmesi	136
3.2.17. On Yedinci Hadis	136
3.2.17.1. Hadisin Metni	136
3.2.17.2. Hadisin Tercümesi	136
3.2.17.3. Hadisin Tahrici	136
3.2.17.4. Hadisin Derecesi	136
3.2.17.5. Hadisin Değerlendirilmesi	137
3.2.18. On Sekizinci Hadis	137
3.2.18.1. Hadisin Metni	137
3.2.18.2. Hadisin Tercümesi	137
3.2.18.3. Hadisin Tahrici	138
3.2.18.4. Hadisin Derecesi	138
3.2.18.5. Hadisin Değerlendirilmesi	138
3.3. DEĞERLENDİRME.....	139
SONUÇ.....	140
KAYNAKÇA	144

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
a.s.	: Aleyhisselâm
b.	: Bin (Oğlu)
bkz.	: Bakınız
bsk.	: Baskı
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
H.z.	: Hazreti
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radıyallâhü anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme
tsh.	: Tashih eden
ty.	: Tarih yok
v.d.	: Ve diğerleri
yay.	: Yayınları
yy.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ
ARAŞTIRMANIN KONUSU, METODU
VE
KAYNAKLARI

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Kur'ân-ı Kerim'in en güzel açıklaması ve en müstesna uygulaması olan Sünnet'i bir sonraki nesle nakleden sahâbenin Kur'an ve Sünnet'in anlaşılması ve öğrenilmesindeki yeri ve önemi inkâr edilemez bir gerçektir. Bu ulvî görevi yerine getiren sahâbe neslinin değeri İslâm tarihi boyunca takdir edilmiş, sahâbe nesli imân, ibâdet, ahlâk, cihâd, takvâ, ilim ve ihlâslı davranışlarıyla insanlığın mânevîyât rehberleri olmuştur.

İslâm tarihinde çok önemli yere sahip olan, ancak zaman zaman maksatlı ve haksız eleştirilere maruz kalan, kimi zaman da itibarsızlaştırılmak istenen sahâbenin fazileti ile ilgili hadisler, onların değerini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Akademik alanda ve yayın dünyasında sahâbe ile ilgili bunca yazılmış eser varken, neden böyle bir çalışmanın tekrar ele alındığı sorulabilir. Gerçekten Őu ana kadar yapılan ilmî çalışmalar takdire Őâyân çalışmalar olup bu çalışmalarda cidden emek harcadığı ve büyük gayret sarfedildiğı görölmektedir. Ancak sahâbe ile ilgili ne kadar çok çalışma yapılırsa yapılsın, sahâbe konusunun derinliğı ve geniŐliğı sebebiyle bu konudaki çalışmalar yine eksik kalmaya devam edecektir. Yapılacak yeni çalışmalar sahâbenin gündemde kalmasını sağlayacak, böylece sahâbenin daha iyi tanınmasına vesile olacaktır.

Bu çalışmada "Sahâbenin Fazileti" konusu incelenirken tek tek sahâbilerin özelliklerine işaret eden hadisler yerine, genel anlamda sahâbe neslinin, Ensâr ve Muhâcirlerin faziletini anlatan hadisler ele alınmıştır. Ancak aynı ve benzer metinler farklı sahâbilerden nakledilmişse hadis âlimleri arasındaki yaygın teâmüle uyularak yeni bir hadis olarak telakki edilmiştir.

Araştırmanın amacı, hadis rivayetinin ilk halkası olan bu tabakanın temel kaynaklar ışığında günümüz insanına tanıtılması, sahâbe neslinde var olan güzelliklerin ve özelliklerin ortaya çıkarılmasıdır. Zira Kur'ân ve Sünnet'te kendilerinden övgüyle bahsedilen, vahyin hayata geçirilmesinde özel bir öneme sahip olan bu nesli iyi tanımak, onlara hürmette kusur etmemek, onlardan ders ve ibret almak kıyamete kadar gelecek kuşakların en önemli görevidir. Yoksa sahâbenin

mükemmel olduğu düşünülerek yüceltilmesi, hatalarının gözardı edilmesi gibi bir amaç söz konusu değildir. Zira Resûlullah'ın özel eğitiminden geçen sahâbenin farklı özelliklerinin olması gayet tabiidir. Dolayısıyla bu özelliklere dikkat çekilmesi ilmî, ahlâkî ve İslâmî bir görev olarak kabul edilmelidir.

II. ARAŞTIRMANIN METODU

Allah'ın Kitabı'nı kullarına ulaştırmak ve onlara İslâm'ı öğretmek üzere kendisine elçilik vazifesi verilen Peygamberler silsilesinin son halkası olan Allah Resûlü, bu emirler ve yasaklar manzumesini hayatında uygulamış ve yaşayışıyla ümmetine örnek olmuştur.

Hız. Peygamber'i araştırmak ve O'nun hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler, bu bilgilere ancak sahâbenin anlattıklarından hareketle ulaşmışlardır. Sonraki kuşaklar Efendimiz'in sözlerine ve yaşayış biçimine sahâbe sayesinde muttali olmuşlardır. Ümmetin Resûlullah'a olan bağlılık ve muhabbetinin temelinde O'nu güzel bir şekilde anlatmış ve tanıtmış olan sahâbenin önemli payı olmuştur.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öncelikle "sahâbe" tanımı üzerinde durulmuş, muhaddisler ve usulcülerin tanımları aktarılmıştır. Daha sonra sahâbeyi tanıma yolları, sahâbenin tabakaları ve sahâbenin önemi üzerinde durulmuştur. Kur'ân'da sahâbeyi tebcil eden âyetler belirtilmiştir. Bu bölümde son olarak sahâbenin adâleti ve sahâbe literatürü üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ise fırkaların sahâbe hakkındaki görüşleri aktarılmıştır. Önce hicrî 300 yılına kadar olan zamanı kapsayan ve Selef-i Sâlihîn diye adlandırılan sahâbe, tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn neslinin sahâbe anlayışı ele alınmıştır. Sonra Ehl-i sünnet başlığı altında Kelam ve Fıkıh âlimleri ile Mutasavvıfların sahâbe ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Bunun ardından diğer fırkalar başlığıyla Hâricîler, Şîa, Mürcie ve Mu'tezile'nin sahâbe anlayışından sözedilmiştir.

Üçüncü bölümde ise tezimizin asıl konusunu oluşturan "Sahâbenin Fazileti ile ilgili Hadislerin Değerlendirilmesi" üzerinde durulmuştur. Bu inceleme, Kütüb-i Sitte hadisleriyle sınırlı tutulmuştur. Bu bölümde hadisler Sahîhayn (Buhârî-Müslim) ve Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce'nin Sünen'lerinde geçen hadisler şeklinde ikiye ayrılmıştır. Sahîhayn hadisleri başlığı altında önce konu bütünlüğü

olan müttetekun aleyh hadisler¹ zikredilmiştir. Bunlardan Buhârî hadisi esas alınıp metni, dipnotta kalın (bold) harflerle gösterilmiştir. Ardından aynı konuyla alakalı varsa Buhârî hadisleri ele alınmış, bunun ardından varsa Müslim hadislerine yer verilmiştir. Şayet hadis müttetekun aleyh hadis değilse konu bütünlüğü içinde önce *Sahih-i Buhârî*'de yer alan hadis ele alınmış sonra *Sahih-i Müslim*'deki hadis zikredilmiştir. Ardından hadisin Arapça metni, tercümesi ve değerlendirilmesi verilmiştir.

¹ Buhârî ile Müslim'in her ikisinin ittifakla sahih kabul ederek muttasıl senedle *el-Câmi'u's-sahih* 'lerine aldıkları hadîslere *müttetekun aleyh* denir.

III. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Sahâbeyi çalışırken İslâmî ilimlerin ilk kaynağının Kur'ân-ı Kerim olması sebebiyle, öncelikli olarak Kur'ân-ı Kerim'e ve tefsirlerine başvurulmuştur. Tefsirler arasında en çok Taberî'nin² (ö. 310/923) *Câmiu'l-beyan an te'vili âyi'l-Kur'ân*, Râzî'nin³ (ö. 606/1210) *Mefâtihu'l-gayb*, Kurtubî'nin⁴ (ö. 671/1273) *el-Câmî li-ahkâmi'l-Kur'ân* ve İbn Kesîr'in⁵ (ö. 774/1373) *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm* gibi Arapça tefsirlerin yanında, Türkçe tefsir olarak merhum Elmalılı Hamdi Yazır'ın (ö. 1942) *Hak Dini Kur'ân Dili* adlı eserinden istifade edilmiştir. Ayrıca meâl olarak da *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'ân-ı Kerim Meâli* başta olmak üzere muhtelif meâllerden faydalanılmıştır.

İkinci olarak konumuzun özünü teşkil eden Hz. Peygamber'in hadisleri, Kütüb-i Sitte'nin ilgili bölümlerinden alınmıştır. Öncelikli olarak *Sahîhayn*'da zikredilen hadisler ele alınmıştır. Bu hadisler Sahîh-i Buhârî'de⁶ (ö. 256/870) "*Fezâilu ashâbi'n-nebî*", Sahîh-i Müslim'de⁷ (ö. 261/875) "*Fezâilu's-sahâbe*", başlığı altında zikredilen hadislerdir. Daha sonra Sünen'lere geçilmiştir. Bu hadisler de Tirmizî'nin⁸ (ö. 279/892) *Sünen*'inde "*Menâkıb*" bölümünde, Ebû Dâvûd'un⁹ (ö. 275/889) *Sünen*'inde "*es-Sünne*" babında, Nesâî'nin¹⁰ (ö. 303/915)

² Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, **Câmiu'l-beyân an tevîli âyi'l-Kur'ân**, thk. Halil Mîs, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995.

³ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, **Mefâtihu'l-gayb**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Tahran, ty.

⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, **el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2006.

⁵ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm**, thk. Abdulaziz Ganîm v.d., Dâru Kahraman, İstanbul, 1985.

⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, **el-Câmiu's-Sahîh**, Daru'l-Hadis, Kahire, 2004.

⁷ Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, **el-Câmiu's-Sahîh**, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Dâru'l-Hadis, Kahire, 1991.

⁸ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, **es-Sünen**, thk. Halid Abdülganî Mahfuz, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011.

⁹ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî, **es-Sünen**, thk. Muhammed Abdulaziz el-Halidî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2013.

¹⁰ Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, **es-Sünen**, thk. Ahmed Şemsuddin Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2013.

Sünen'inde muhtelif bablarında, İbn Mâce'nin¹¹ (ö. 273/887) *Sünen*'inde “*Bâbu fî fezâili ashâbi Resûlillah*”, isimli bölümlerinde ve farklı bablar altında zikredilmiştir.

Hadislerin dereceleri belirlenirken ümmet tarafından genel kabul gören *sahîhayn* hadislerinin derecelerinin başka kaynaklara başvurmadan sahih olduğu beyan edilmiş, “*müttefekun aleyh*” olan hadisler özellikle belirtilmiştir.

Sahîhayn'de yer almayan hadislerin tahriri ve derecelerini belirtmek için en çok Tirmizî'nin *Sünen*, İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *es-Sikât*¹² ve *el-Mecrûhîn*¹³, Hâkim'in (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*¹⁴, Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Siyeru a'lâmin-nübelâ*¹⁵, *Mîzânü'l-i'tidâl*¹⁶, *el-Kâşif*¹⁷, Bûsîrî'nin (ö. 840/1436) *Misbâhu'z-zücâce*¹⁸, İbn Hacer'in (ö. 852/1449) *Tehzîbü't-tehzîb*¹⁹, *Takrîbü't-tehzîb*²⁰, *Lisânü'l-mîzân*²¹ gibi ricâl kitaplarına müracaat edilmiştir. Ayrıca Münzirî (ö. 656/1258), Nevevî (ö. 676/1277), Heysemî (ö. 807/1405), Süyûtî (ö. 911/1505) gibi muhaddisler tarafından verilen hükümler var ise bu hükümlerden istifade edilmiştir.

Hadislerin değerlendirmesi yapılırken hadis şerhi kitaplarından en sık başvurulan eserler, İbn Hacer'in *Fethu'l-bârî*²², Aynî'nin (ö. 855/1451) *Umdetü'l-*

¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, **es-Sünen**, thk. Ahmed Şemsuddin, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2013.

¹² Ebu Hatim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büsti, **es-Sikât**, Daru'l-Marife, I. bsk. Beyrut, 2007.

¹³ İbn Hibbân, **Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn**, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1992.

¹⁴ Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbüri, **el-Müstedrek ale's-sahîhayn**, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

¹⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, **Siyeru a'lâmi'n-nübelâ**, thk. Şuayb el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1998.

¹⁶ Zehebî, **Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl**, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1963.

¹⁷ Zehebî, **el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâye fî'l-Kütübi's-Sitte**, Müesseseti Ulûmi'l-Kur'ân, Cidde, ty.

¹⁸ Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâil el-Bûsîrî, **Misbâhu'z-zücâce fî zevâidi ibn Mâce**, Mektebetü'l-Mearif, Riyad, 1998

¹⁹ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, Dâru'l-Kitabi'l-İslamî, Kahire, 1993.

²⁰ İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, Dâru'l-Âsime, ty.

²¹ İbn Hacer, **Lisânü'l-mîzân**, Mektebu'l-Metbuati'l-İslamiyye, ty.

²² İbn Hacer, **Fethu'l-bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, v.d., Dâru'r-Reyyan lit-Türâs, Kahire, 1986.

*kârî*²³, Azîmâbâdî'nin (ö. 1911) *Avnü'l-mabûd*,²⁴ Mübârekpûrî'nin (ö. 1935) *Tuhfetü'l-ahvezî*²⁵ adlı eserleridir.

Konu sahâbe olunca müstakil sahâbe biyoğrafilerinden bahseden İbn Abdülberr en-Nemerî'nin (ö. 463/1071) *el İstîâb fi ma'rifeti'l-ashâb*²⁶, İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1233) *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*²⁷, ve İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*²⁸, gibi eserlerine müracaat etmek kaçınılmaz olmuştur.

Bunun yanında firkaların sahâbe anlayışı için Nevbahtî'nin (ö. 310/922 [?]) *Fıraku's-Şîa*²⁹, Küleynî'nin (ö. 329/941) *el-Kâfi*³⁰, Ebü'l-Hüseyn el-Basrî'nin (ö. 436/1044) *el-Mû'temed*³¹, adlı eserlerinden istifade edilmiştir. Ayrıca Eş'arî'nin (ö. 324/ 935-36) *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*³², Abdülkahir el-Bağdâdî'nin (ö. 429/1037-38) *el-Fark beyne'l-firak*³³, ve Şehristânî'nin (ö. 548/1153) *el-Milel ve'n-nihal*³⁴ eserlerinden de yararlanılmıştır.

²³ Ebu Muhammed Bedrüddin Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed el-Aynî, **Umdetü'l-kârî fi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Abdullah Mahmud Muhammed Ömer, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.

²⁴ Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî el-Azîmâbâdî, **Avnü'l-ma'bûd alâ Şerhi Sünen-i Ebî Dâvûd**, thk. Ebû Abdillâh en-Numânî el-Eserî, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2005.

²⁵ Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahim el-Mübârekpûrî, **Tuhfetü'l-ahvezî bi Şerhi Câmii't-Tirmizî**, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Dâru'l-Fikr, ty.

²⁶ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, **el İstîâb fi marifeti'l-ashâb**, thk. Ali Muhammed Bicâvî.

²⁷ Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, **Üsdü'l gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe**, thk. Ali Muhammed Muavviz, Adil Ahmed Abdülmevcud, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

²⁸ İbn Hacer, **el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe**, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.

²⁹ Ebu Muhammed el-Hasen b. Musa b. el-Hasen b. Muhammed el-Bağdâdî en-Nevbahtî, **Fıraku's-Şîa**, thk. Seyyid Hibetüddin eş-Şehristânî, Mensûrâtü'r-Rızâ, Beyrut, 2012.

³⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kub b. İshâk el-Küleynî er-Râzî, **el-Kâfi**, thk. Ali Ekber el-Gaffarî, Dâru'l-Kütübi'l-İslâmiyye, Tahran, 1363.

³¹ Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Alî b. Tayyib el-Basrî, **el-Mu'temed fi usûli'l-fikh**, thk. Muhammed Hamidullah, Dimaşk, 1964.

³² Ebü'l-Hasan Ali b. İsmâil el-Eş'arî, **Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve ihtilâfi'l-musallîn**, thk. Helmut Ritter, yy., 1980.

³³ Ebû Mansûr Abdülkahir b. Tâhir b. Muhammed et-Temîmî el-Bağdâdî, **el-Fark beyne'l-firak**, thk. İhyau't-Türasi'l-Arabî Komisyonu, Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, Beyrut, 1982.

³⁴ Ebü'l-Feth Tâcüddîn Muhammed b. Abdilkerîm b. Ahmed eş-Şehristânî, **el-Milel ve'n-nihal**, thk. Abdülaziz Muhammed el-Vekil, Müessesetü'l-Halebî, Kahire, 1968.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SAHÂBE HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. SAHÂBENİN TANIMI

1.1.1. Lügat Anlamı

“Sahâbî” (صحابي) kelimesi tekil, “sahâbe” (صحابية) ve “ashâb” (أصحاب) kelimeleri de çoğul olarak kullanılır.³⁵

Bu kelimenin kökeni hakkında birkaç görüş nakledilmektedir:

Birinci görüşe göre sahâbe (صحابية) kelimesi (صحب يصحب صحابة صحبة) kök fiilinden türemiş bir masdar olup “birinin arkadaşı, yoldaşı olmak, biri ile arkadaşlık etmek” gibi anlamlara gelir.³⁶

İkinci görüşe göre sahâbe, sahâbî (صحابي) kelimesinin çoğuludur. Bununla beraber (الصحبة) ve (الصحابية) kelimeleri bir kimse ile hüsn-i ülfet edip yâr ve hemdem olmak manasına gelen ve dördüncü bab’dan çekimi yapılan (صحب) “sahibe” kök fiilinden alınma bir kelimedir.³⁷

Üçüncü görüşe göre ise ashâb (أصحاب) kelimesi, sâhib (صاحب) kelimesinin çoğuludur. “Sâhib” (صاحب) kelimesi ism-i faildir ve insan veya hayvan olsun birine veya bir şeye eşlik edip ondan asla ayrılmayan³⁸ anlamında kullanılır. “Ashâb” (أصحاب), “sahb” (صحب) ve “sihâb” (صحاب) kelimeleri ise “sâhib” (صاحب) kelimesinin çoğullarıdır.³⁹

1.1.2. Istilâhî Anlamı

Sahâbenin tanımında yapılan “beraber olma”, “birlikte bulunma” ve “sohbet” lafızlarının sözlük anlamında zaman ve mekân mefhumları söz konusu değildir. Dolayısıyla bu birliktelik ve sohbet kısa süreli bir karşılaşma olabileceği gibi uzun

³⁵ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989, s. 818.

³⁶ Ebü'l-Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Müessesetü'l-Âlemiyye, Beyrut, 2005, I, 2152.

³⁷ Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2013, I, 497.

³⁸ Ebü'l-Kasım el-Huseyn b. Mufaddal b. Muhammad er-Rağîb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî, Dâru'l-Marife, Beyrut, ty., s. 275.

³⁹ İbrahim Mustafa vd., *el-Mu'cemu'l-vasît*, Çağrı Yay., İstanbul, 1990, I, 507.

senelere dayanan bir dostlukda olabilir.⁴⁰ Ancak bu lafızların örfte “uzun bir zaman arkadaşlık yapmak” anlamında kullanımları da bulunmaktadır.⁴¹ Bu lafızlardan farklı anlamlar çıkaran hadis ve usûl âlimleri sahâbenin tanımını farklı şekillerde yapmışlardır.

1.1.2.1. Hadis Âlimlerine Göre Sahâbenin Tanımı

Muhaddisler sahâbî kelimesinin sözlük anlamına vurgu yapmış ve tanımını geniş tutmuşlardır. Onlara göre, Hz. Peygamber ile çok kısa da olsa görüşmek veya O’nunla bir arada bulunmak sahâbî olmak için yeterlidir.

Örneğin Ali b. el-Medîni (ö.234/848) sahâbîyi tarif ederken “Hz. Peygamber ile sohbet eden veya bir saat dahi olsa O’nu gören kimsedir,”⁴² demiştir.

Ahmed b. Hanbel (ö.241/855) ise “Sahâbî, Allah Resûlü ile bir yıl, bir ay, bir gün ya da bir an birlikte olan ya da O’nu görendir. Bunların her biri için Efendimizle beraberliği nisbetinde sahâbîliği vardır,”⁴³ der.

Buhârî’nin (ö.256/870) tanımı “Hz. Peygamber’le sohbeti bulunan veya onu gören her Müslüman O’nun ashâbından sayılır,”⁴⁴ şeklindedir.

İbn Salah’ın (ö.643/1245) tanımı daha kısadır. “Hz. Peygamber’i gören her Müslüman sahâbîdir,”⁴⁵ şeklinde bir tanım yapar.

Hadis âlimleri arasında İbn Hacer’in, (ö.852/1448) “Elde ettiğim bilgilerin en doğrusu” dediği tanım, en çok kabul gören ve diğer sahâbî tanımlarındaki ihtilafları da giderecek nitelikte olan tanımıdır. İbn Hacer el-Askalâni’ye göre sahâbî “Hz. Peygamber ile mü’min olarak karşılaşan ve mü’min olarak ölen kişidir”⁴⁶

⁴⁰ Talat Koçyiğit, **Hadis Tarihi**, TDV Yay., Ankara, 1997, s. 69; Mehmet Efendioğlu, **Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler**, İFAV Yay., İst., 2014, s. 27.

⁴¹ Ebû Amr Osman b. Abdurrahman b. Salah eş-Şehrezûrî, **el-Mukaddime fi ulûmi’l-hadis**, thk. Nureddin Itr, Dâru’l-Fikri’l-Muâsır, Beyrut, ty., s. 293.

⁴² İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, VII, 6.

⁴³ Ebû Bekr Ahmed b. Ali el-Hatîb el-Bağdâdî, **el-Kifâye fi ulûmi’r-rivâye**, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, thk. Zekeriyya Umeyrât, Beyrut, 2012, s. 50.

⁴⁴ Buhârî, **Sahih**, III, 5; Hatîb el-Bağdâdî, **a.g.e.**, s.50.

⁴⁵ İbn Salâh, **el-Mukaddime**, s. 292.

⁴⁶ İbn Hacer, **el-İsâbe**, I, 158.

İbn Hacer'in yapmış olduğu bu tarifte iki nokta öne çıkmaktadır:

a) “Hz. Peygamber’le karşılaşan (mülâkî olan)” ibaresi:

Tanımda “rü’yet” (görme) kelimesinin yerine zikredilen “likâ” (karşılaşma) kelimesinin kullanılması anlamlıdır. Çünkü karşılaşma, görmeyi de ihtiva etmesi bakımından daha isabetli görülmektedir. Ayrıca mülâkî olmak mücâlese (bir arada oturmak), mümâşâ (beraber yürüme) birbiriyle konuşma olmasa bile birinin diğerine kavuşması gibi manalara sahiptir. Bu açıdan sahâbînin tanımında Peygamber’i (s.a.v) gören demek yerine, Efendimiz (s.a.v) ile “karşılaşan” demek daha isabetlidir.⁴⁷

Muhaddisler bu ifadeden hareketle, Hz. Peygamber’in (s.a.v) sohbetinde uzun veya kısa bir müddet bulunmuş, O’ndan hadis rivayet etmiş veya etmemiş, onunla savaşa katılmış veya katılmamış olan herkesi sahâbî saymışlardır. Ayrıca Efendimiz’in (s.a.v) meclisinde bulunmamış olsa dahi, O’nunla bir defa karşılaşmış olmak, sahâbî vasfını kazanmak için yeterli bulunmuştur. Efendimiz’le karşılaşmadan O’na iman eden Habeşistan Kralı Necaşî Ashama gibi kimseler bu sebeble sahâbî sayılmamıştır.⁴⁸

A’ma olmak gibi bir sebepten dolayı O’nu göremeyen ve O’nunla sadece karşılaşmış olan Abdullah b. Ümmi Mektum (ö.15/636) gibi kimseler sahâbeden kabul edilmiştir.⁴⁹

Efendimiz’i (s.a.v) kâfir olarak görmüş, fakat O’nun ahirete intikalinden sonra Müslüman olmuş bir kişinin, sahâbî sayılması söz konusu değildir. Bundan dolayı “Abdullah b. Hammad” ve “Kayser’in elçisi Ka'b b. Adiyy et-Tenûhi”⁵⁰ sahâbî sayılmamıştır.⁵¹

b) “Efendimizi Müslüman olarak görüp o hal üzere ölen” ifadesi

⁴⁷ İbn Hacer, **Nüzhetü’n-nazar fi tavzîhi Nuhbeti’l-fiker**, thk. Nureddin Itr, Mektebetü’l-Büşra, Pakistan, 2011, s.107.

⁴⁸ Subhî es-Sâlih, **Ulûmu’l-hadis ve mustalahuhu**, Daru’l-İlm li’l-Melâiyîn, Beyrut, 1965, s.352.

⁴⁹ Süyûtî, Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir, **Tedrîbü’r-râvî fi Şerhi Takrîbi’-nevevî**, thk. Abdulvehhâb Abdullatif, Dâru İhyâi’s-Sünneti’n-Nebeviyye, Beyrut, 1979, II,209.

⁵⁰ İbnü’l-Esîr, **Üsdü’l-gâbe**, IV, 456; İbn Hacer, **el-İsâbe**, V, 449-452.

⁵¹ İbn Hacer, **el-İsâbe**, I, 9, (Muhakkikin girişi); İbnü’l-Esîr, **Üsdü’l-gâbe**, (Mukaddime) I, 10.

İbn Hacer'in kabul gören sahâbî tanımının ikinci kısmında "Müslüman olarak ölme" şartı vardır. Bundan dolayı Müslüman olarak yaşarken mürted olup da tevbe etmeden ölenlerin sahâbî sayılmayacağı belirtilmiştir.

Örneğin Müslüman olup hanımı Ümmü Habibe ile Habeşistan'a hicret eden, orada dininden dönerek Hristiyanlığa giren ve bu hal üzere ölen Ubeydullah b. Cahş ve İbn Hatal sahâbî sayılmamıştır.⁵²

Ancak, mürted olduktan sonra Efendimiz (s.a.v) hayatta iken tekrar Müslüman olan ve O'nunla görüşen kişi sahâbî sayılmıştır.⁵³ Mesela Abdullah b. Sa'd Ebi Serh⁵⁴ (ö. 36/656) Mekke'nin fethinden (9/630) önce Müslüman olmuş, hicret etmiş ve Hz. Peygamber (s.a.v) 'in vahiy kâtipliğini yapmış, daha sonra irtidad etmiştir. Ancak Hz. Peygamber (s.a.v) henüz hayatta iken tekrar Müslüman olduğu için sahâbeden sayılmıştır.

Efendimiz'i (s.a.v) görüp, sahâbî olma şerefini elde ettikten sonra mürted olup Resûlullah'ın âhirete intikalinden sonra tekrar Müslüman olan fakat yeni halinde Allah Resûlü (s.a.v) ile karşılaşmadan ölenlerin sahâbî sayılıp sayılmayacağı ihtilâfıdır. Bu sebeple Eş'as b. Kays (ö.40/661) gibi bir ara irtidad edenler Ebû Hanife (ö.150/767) ve İmam Şafî (ö.204/821)'ye göre "irtidad amelleri yok eder,"⁵⁵ hükmü gereği sahâbî kabul edilmezler.⁵⁶ İrtidad, kişinin bütün amellerini iptal ettiği gibi sahâbî olma şerefini de alır götürür.⁵⁷

İbn Hacer sahâbîyi "Hz. Peygamber'e mü'min olarak mülâki olan ve sahih görüşe göre de araya irtidad devri girmiş olsa bile Müslüman olarak ölen kimsedir"⁵⁸ şeklinde tarif etmektedir. Tarife göre araya irtidad girse bile tekrar İslâm'a rücu eden

⁵² İbn Hacer, *Nüzhetü'n-nazar*, s. 108; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, II, 209.

⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 9, (Muhakkikin girişi); İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, (Mukaddime) I, 10.

⁵⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, III, 33-35; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 260-262; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 94-96.

⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 9, (Muhakkikin girişi).

⁵⁶ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, (Mukaddime) I, 11; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, II, 209; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 9, (Muhakkikin girişi).

⁵⁷ Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî, *Şerhu Şerhi Nuhbeti'l-fiker*, thk. Muhammed Nizar Temim ve Heysem Nizar Temim, Daru'l-Erkam, Beyrut, ty., s. 576.

⁵⁸ İbn Hacer, *Nüzhetü'n-nazar*, s.107.

ve bu haliyle ister Resûlullah ile karşılaşsın ister karşılaşmasın sahâbî kabul edilir. Bu ikinci kayıtle Kurre b. Meysere ve Eş'as b. Kays sahâbî sayılmıştır.⁵⁹

Resûlullah'ı (s.a.v) vefatıyla defni arasında ona inanmış olarak gören kimse Müslüman olarak ölse bile sahâbî sayılmaz. Nitekim Ebû Zueyb el-Huzelî (ö.27/648), Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefatını haber alır almaz Medine'ye gelerek onun namazı ve defninde bulunmuştur. Fakat sağ olarak göremediği için sahâbî sayılmamıştır.⁶⁰

Bi'setten önce Allah Resûlü'nü gören ve Hanif olarak vefat eden kimselerin sahâbî sayılıp sayılmayacağı hususunda farklı görüşler vardır. İbn Mende (ö.470/1077) bu tür kimseleri sahâbeden saydığı hâlde diğer muhaddisler bunu kabul etmemiş, nübüvvetten sonra Müslüman olarak görmenin şart olduğunu ileri sürmüşlerdir. Meselâ Zeyd b. Amr b. Nüfeyl cahiliye devrinde muvahhiddir. Dininin İbrahim dini olduğunu bizzat kendisi ifade etmiştir. Resûlullah'ın (s.a.v) ona övgüsü vardır. Ama o bi'setten önce vefat etmiştir.⁶¹

Allah'ın Resûlü ile nübüvvetinden önce Ehl-i kitap olarak karşılaşan ve O'nun Peygamber olarak gönderileceğine inanan fakat risâletine yetişemeyip o hal üzere ölenler sahâbî sayılmamıştır. İbn Hacer buna Rahîb Bâhira'yi örnek olarak gösterir.⁶² Ayrıca Varaka b. Nevfel de aynı gerekçe ile sahâbî sayılmaz.

Muhaddisler, bir çocuğun sahâbî sayılabilmesi için temyiz kudretine sahip olduğu (akli melekelerini kullanmaya başladığı) dönemde Efendimizle karşılaşmış olması gerektiğini söylerler. Yani, "sözü anlayıp karşılık verebilen çocuk" sahâbî sayılır.⁶³ Mahmud b. Rebî' buna örnek verilebilir.⁶⁴

⁵⁹ İbn Hacer, **Nüzhetü'n-nazar**, s. 108.

⁶⁰ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, (Mukaddime) I, 10; İbn Hacer, **el- İsbâbe**, I, 159.

⁶¹ İbn Hacer, **el-İsbâbe**, I, 9, (Muhakkikin girişi); Süyûtî, **Tedribü'r-râvî**, II, 209.

⁶² Ali el-Kârî, **Şerhu Şerhi Nuhbeti'l-fiker**, s. 581.

⁶³ Subhî es-Sâlih, **Ulûmü'l-hadis**, s.352.

⁶⁴ Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrahmân b. Muhammed, **Fethu'l-mugîs bi-Şerhi Elfiyeti'l-hadis**, thk. Abdulkerim b. Abdullah b Abdurrahman, Dâru'l-Minhâc, 1426, IV, 19; Subhî es-Sâlih, **a.g.e.**, s. 352.

Sahâbî olabilmek için Efendimiz’i hayatta iken görme, sohbetinde bulunma ve Müslüman olarak ölme şartı genel olarak kabul edildiği için Efendimiz’i (s.a.v) rüyada gören kişi sahâbî olarak kabul edilmemiştir.⁶⁵

1.1.2.2. Usûl Âlimlerine Göre Sahâbenin Tanımı

Fıkıh usûlü âlimlerinin cumhuru, sahâbîyi, “Örftte arkadaş denilebilecek bir müddet Hz. Peygamber’in yanında bulunan mü’minlerdir”⁶⁶ şeklinde tanımlamışlardır. Ancak usulcüler bu tanımda ittifak halinde değillerdir. Zira Âmidî (ö.631/1233) ve İbn Hâcib (ö.646/1249) gibi usulcüler sahâbînin tanımında muhaddisler gibi düşünmektedirler.⁶⁷

Usulcüler, muhaddislerin dediği gibi insanların, Peygamber Efendimiz’i bir an görmeye sahâbî olarak nitelendirilemeyeceğini belirtmiş ve kavramın alanını oldukça daraltmışlardır.

Uzun bir hayat yaşayan Enes b. Mâlik’e (ö.93/711) Resûlullah’ın ashâbından senden başka hayatta kalan kimse var mı? diye sorulduğunda, “O’nu gören bazı a’rabîler (sadece görmüş, arkadaşlık yapmamış) var, ama kendisiyle sohbette bulunan kimse kalmamıştır” cevabını vermiştir.⁶⁸

Hanefî usulcülerinden Abdülaziz el-Buhârî’ye (ö.730/1329) göre sahâbe, “Efendimiz’i (s.a.v) takib eden ve kendisinden istifade etmek için uzun süre O’nunla sohbet eden kimsedir.”⁶⁹

Usulcülerin çoğunluğu sahâbî olmak için Resûlullah ile uzun süre beraber bulunma şartını öne sürerler. Fakat bu sürenin ne kadar olacağı hususunda bir

⁶⁵ Sehâvî, a.g.e., IV, 14.

⁶⁶ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. ez- Zerkeşî, **el-Bahru’l-muhît fi usûli’l-fıkh**, thk. Muhammed Muhammed Tâmer, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2013, III, 359; İbn Salâh, **el-Mukaddime**, s. 293.

⁶⁷ Ebü’l-Hasen Seyfüddin Ali b. Muhammed b. Salim el-Âmidî, **el-İhkâm fi usûli’l-ahkâm**, Dâr İbn Hazm, Beyrut, 2008, II, 83.

⁶⁸ İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, **İhtisâru Ulûmi’l-hadîs**, thk. Mahir Yasin el-Fahl, Dâru’l-Meymân, Riyad, 2013, s.276; İbn Salâh, **el-Mukaddime**, s. 294; İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, VII, 6.

⁶⁹ Alâüddin Abdülaziz b. Ahmed b. Muhammed el-Buhârî, **Keşfu’l-esrâr an usûli fahri’l-İslâm el-Pezdevî**, Dâru’l-Kitabi’l-Arabi, Beyrut, 1994, II, 712.

birliktelik sağlanmış değildir. Kimileri bu süreyi altı ay veya bir sene ile sınırlandırırken⁷⁰ kimileri de bir veya iki gazveye katılmış olma şartı koşmuşlardır.⁷¹

Tâbiîn tabakasının fakihlerinden Saîd b. Müseyyeb (ö.94/712) “Hz. Peygamber ile en az bir veya iki sene beraber olmayan yahut Efendimizle bir veya iki gazveye katılmayanları sahâbî olarak saymamıştır.”⁷²

Mecdüddin İbnü'l-Esîr'e (ö.606/1210) göre, Hz. Peygamber ile bir saat bile sohbet edene sahâbî ismi verilebilir. Fakat örf bu kelimeyi sohbeti çok olan kimselere yüklemiştir. Bu çok görüşmenin de bir sınırı yoktur. Denildi ki: Burada iki görüş vardır. Birincisi zikrettiğimiz görüştür. Diğer görüş ise sahâbî, Peygamber Efendimiz ile uzun bir zaman sohbeti olan kişiye denir.⁷³

Asım b. Süleyman el-Ahvel (ö.142/759), hicrî 80'li yıllarda vefat eden Abdullah b. Sercis hakkında, “O, Hz. Peygamber'i gördü ama O'nunla sohbeti olmadı.” denilmiştir.⁷⁴ Bu ifadeden sahâbîliğin, ancak örfî anlamda bir beraberlik ile gerçekleşeceği murad edilmiştir.⁷⁵

İmam Gazzâlî (ö.505/1111) ise, bir kimsenin sahâbî payesine ulaşabilmesi, Hz. Peygamber ile kısa bir süre de olsa sohbetinin bulunmasını yeterli gördükten sonra, örfün bu sohbeti Efendimizle uzun süre bir arada bulunmaya tahsis ettiğini söyler.⁷⁶

Bütün bu tanımlara göre, sahâbî olabilmek için öncelikli şart, Efendimiz ile Müslüman olarak karşılaşmak ve görüşmektir. Bu konuda ilim erbabı arasında görüş birliği bulunmaktadır. Fakat ayrıldıkları nokta ise şudur: Muhaddisler, Efendimizle bir an karşılaşmayı ve az bir süre de olsa beraber bulunmayı sahâbî olmak için yeterli

⁷⁰ Abdülaziz el-Buhârî, **a.g.e**, II, 711.

⁷¹ İbn Kesir, **İhtisâru Ulûmi'l-hadis**, s. 276.

⁷² İbn Hacer, **el-İsâbe**, I, 8, (Muhakikin girişi) ; Abdülaziz el-Buhârî, **Keşfu'l-esrâr**, II, 712; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, (Mukaddime) I, 10.

⁷³ İbnü'l-Esîr, Ebû's-Seadât Mejdüddin el-Mübarek b. Esîruddin Muhammed eş-Şeybanî el-Cezerî, **Câmiu'l-usûl fi ehâdisi'r-rasûl**, thk. Şuayb Arnaûd, Mektebetu Dâru'l-Beyan, yy., 1969, I, 134

⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, thk. Şuayb el-Arnaûd v.d., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut,1995, XXXIV, 372, hadis no: 20774.

⁷⁵ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VII, 6.

⁷⁶ Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, **el-Mustasfâ min ilmi'l-usûl**, thk. Ahmed Zeki Hammad , s.246.

görürlerken, Usulcüler Efendimizden sahâbîlik şerefini elde edebilmek için uzun süre O'nunla beraber olmayı şart koşmuşlardır.

1.1.3. Sahâbeyi Tanıma Yolları

Bir kişinin sahâbî olduğu şu şekilde bilinir.

- a) **Tevatür yolu:** İslam tarihinde Resûl-i Ekrem'in vefatından sonraki ilk dört halifenin sahâbîliği bu yolla bilinir.
- b) **Şöhret yolu:** Tevatür derecesine ulaşmayan meşhur hadis ile bilinmesidir. Ebû Hureyre (r.a) gibi.
- c) **Şehadet yolu:** Bir sahâbînin veya güvenilir bir tâbi'nin bir kimse hakkında onun sahâbeden olduğuna dair şahitlikte bulunmasıdır. Mesela Humeme ed-Devsî'nin sahâbîliği Ebu Musa el-Eş'arî'nin (ö. 44/664) şahadeti ile sabit olmuştur.⁷⁷
- d) **İkrar yolu:** Bir kimsenin bizzat kendisinin sahâbî olduğunu ikrar etmesiyle onun sahâbî olduğu anlaşılır. Ancak sahâbî olduğunu ifade eden kimsenin adaletli ve en geç hicrî 110 (728) tarihinde vefat etmiş olması şarttır. Zira sahâbe asrı hicrî 110'da sona ermektedir. Bu tarih Peygamberimiz'in (s.a.v) hadisinden çıkarılmaktadır.⁷⁸ Bu hadisten hareketle sahâbe asrı bu tarihle sınırlandırılmıştır.

Örneğin, Serbâtek el-Hindî (ö.336/947) Ca'fer b. Nestûr (ö.350/961) ve Reten b. Nasr (ö.632/1234) gibi kişiler bu tarihten sonra sahâbî olduklarını ikrar ettiklerinden dolayı bu iddiaları kabul edilmemiştir.⁷⁹

Bu saydığımız yolların dışında bir kişinin, Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde ordunun başına kumandan tayin edilmesi, Hulefa-i Raşidîn döneminde ridde savaşları veya fetih ordularında üst seviyede görevlere getirilmesi ve Resûl-i Ekrem

⁷⁷ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, (Mukaddime) I, 17; İbn Hacer, **el-İsâbe**, I, 15, (Muhakkikin Girişi).

⁷⁸ Hadis için bakınız: Buharî, **Sahih**, Kitâbu mevâkîti's-salat, 20, hadis no: 564.

⁷⁹ Efendioğlu, **Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler**, s. 30-31.

devrinde doğmuş olmak gibi sahâbî olup olmadığının tespit edilmesinin yolları da vardır.⁸⁰

Yukarıda saydığımız hususlar göz önüne alındığında sahâbî olduğuna hükmedilen bir insanın inananlar arasında ayrı yeri ve makamı vardır. Sahâbî olma özelliği derece, mertebe ve yüksek şeref kazandıran bir sıfattır.⁸¹

1.1.4. Sahâbenin Tabakaları

Hadis ve Usûl âlimlerinin sahâbî tanımını yaparlarken ayrıldıkları en önemli nokta şudur. Hayatında Allah Resûlü'nü bir defa görüp veya meclisinde birkaç defa bulunma fırsatını yakalayan bir sahâbî ile O'nunla bir ömür boyu beraber olan sahâbî, aynı kategori içinde değerlendirilebilir mi ?⁸²

Bu anlamda gerek Kur'ân-ı Kerim'deki âyetler ve gerekse Efendimizin bazı uygulamaları sahâbenin hepsinin aynı kategoride olmadığını bize göstermektedir. Bu noktada Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

*“Size ne oluyor da, Allah yolunda harcama yapmıyorsunuz? Halbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. İçinizden, fetihten (Mekke fethinden) önce harcayanlar ve savaşanlar, (diğerleri ile) bir değildir. Onların derecesi, sonradan harcayan ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah hepsine de en güzel olanı (cenneti) vadedmiştir. Allah bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”*⁸³

Âyet çok açık bir ifade ile ilklerle sonrakilerin aynı derecede olmadıklarını açıklamaktadır. Yine Hz. Peygamber'in sahâbeden bazılarına sürekli yanında yer vermesi, hemen hemen her konuyu onlarla istişare etmesi sahâbenin hepsinin eşit olmadığını göstermektedir.⁸⁴

⁸⁰ Efendioğlu, **a.g.e.**, s.30; İbrahim Canan, **Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, Akçağ Yay, Ankara, 1995, I, 521; Mustafa Solak, **Hadislerde Sahabe Kavramı**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, K. Maraş 2008, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 8.

⁸¹ Koçyiğit, **Hadis Tarihi**, s.71.

⁸² Muhammed Emin Yıldırım, **Sahâbeyi Nasıl Anlamalıyız ?**, Siyer Yayınları, İstanbul, VI. bsk., 2014, s.107.

⁸³ el-Hadid, 57/10.

⁸⁴ Yıldırım, **Sahâbe'yi Nasıl Anlamalıyız**, s.108.

Talat Koçyiğit'e göre: Sahâbe arasında derece farkı olması gayet tabiidir. Hz. Peygamberi bir defa görüp ondan işittiği tek bir hadis rivayet eden sahâbî ile, bütün ömrünü onun hizmetine vermiş, yahut İslâm için onunla birlikte mücadele etmiş, yahut bu yolda şehid olmuş sahâbî arasında derece ayrımı yapmak gerekmektedir. Kısacası her sahâbîyi fazilet bakımından bir ve aynı mertebede saymak mümkün değildir.⁸⁵ Sahâbe arasında, tabii olması gereken bu farklı değerlendirmeden dolayı İslâm âlimleri onları tabakalara ayırmışlardır.

Sahâbeyi tabakaya ayıranlardan biri de el-Hâkim en-Nîsâbûrî (ö.349/960)'dir. Hakim, ashâb-ı kirâm'ı fazilet bakımından on iki tabakaya ayırmaktadır.

1) Mekke'de ilk defa Müslüman olanlar 2) Dâru'n-Nedve'de bulunanlar 3) Habeşistan'a hicret edenler 4) Birinci Akabe Bey'atında hazır olanlar 5) İkinci Akabe'de Hz. Peygamber'e Bey'at edenler 6) Hicret esnasında Hz. Peygamber (s.a.v) Kuba'da iken hicret edip O'na Medine'ye girmeden önce O'na yetişenler 7) Bedir savaşına katılanlar 8) Bedir ile Hudeybiye (Hudeybiye Savaşından önce) arasında hicret edenler 9) Hudeybiye'de Rıdvan bey'atına katılanlar 10) Hudeybiye ile Mekke'nin fethi arasında hicret edenler 11) Mekke'nin feth edildiği gün Müslüman olanlar 12) Mekke'nin fethi, Veda haccı ve diğer zamanlarda peygamberi gören çocuklar.⁸⁶

Bunlardan başka sahâbe taksimine Abdülkahir el-Bağdâdî'de (ö.429/1037)' rastlıyoruz. O sahâbe-i kirâmı on yedi tabakaya ayırmaktadır.

1) İslâm'a ilk girenler 2) Hz. Ömer Müslüman olduğu zaman İslâm'a girenler 3) Habeşistan'a ilk hicret edenler 4) Birinci Akabe Bey'atında hazır olanlar 5) İkinci Akabe Bey'atında hazır olanlar 6) Hz. Peygamber ile beraber Medine'ye hicret edenler ve Medine'ye girmeden önce Kuba'da iken O'na yetişenler 7) Hz. Peygamberin Medine'ye girmesinden Bedir savaşına kadar geçen sürede hicret edenler 8) Bedir savaşına katılanlar 9) Uhud savaşına katılanlar 10) Hendek savaşına katılanlar 11) Hendek savaşı ile Hudeybiye Sulhu arasında hicret

⁸⁵ Koçyiğit, **Hadis Tarihi**, s.71.

⁸⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî, **Ma'rifetu ulûmi'l-hadis**, thk. Ahmet b. Fâris es-Sellûm, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2003, 158-165.

edenler 12) Rıdvan Bey'atında bulunanlar 13) Hudeybiye ile Mekke'nin fethi arasında hicret edenler 14) Mekke'nin fethi günü Müslüman olanlar 15) Mekke'nin fethinden sonra grup grup İslâm'a girenler 16) Efendimiz dönemine yetişen ve O'ndan az bir miktar hadis dinleyip rivayette bulunan çocuklar 17) Veda haccı esnasında Efendimize getirilen çocuklar. Bunların doğrudan Efendimiz'den rivayetleri sahih değildir. Arada vasıta vardır.⁸⁷

Sahâbe tabakâtı ile ilgili yapılan çağdaş taksimlerden biri de Bünyamin Erul tarafından yapılan taksimdir. Ona göre sahâbe beş kısma ayrılır.

1) Mekke döneminde Müslüman olanlar 2) Medineli Müslümanlar 3) Hicret ile Fetih arasında Müslüman olanlar 4) Mekke Fethi sonrası Müslüman olanlar 5) Genel olarak bedevîler.⁸⁸

1.2. KUR'ÂN'DA SAHÂBE

Bütün insanlığa gönderilmiş son ilâhî kitabı bizlere en iyi şekilde tebliğ ve tebyin eden Hz. Peygamber'dir. Kur'ân-ı Kerim'de gerek Efendimiz zamanında, gerek ondan önceki ve sonraki zaman dilimlerinde meydana gelen olaylardan dolayı veya dolaysız olarak bahsedilmektedir. Bu olaylardan söz ederken de mutlak isim vermekten kaçınılmıştır.

İslâm Medeniyeti'nin kurucu nesli, Müslümanların en hayırlı topluluğu kabul edilen ve hadis ravilerinin ilk tabakasını teşkil eden sahâbenin isimleri Kur'ân'da açık bir şekilde zikredilmemiştir.

Hz. Peygamber'in terbiyesinden geçen ve dini sonraki nesillere ulaştırma noktasında birçok fedakarlıkta bulunan sahâbe Kur'ân-ı Kerim'de doğrudan veya dolaylı olarak zikredilmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de ismi doğrudan zikredilen tek

⁸⁷ Ebû Mansur Abdulkâhir b. Tahir b. Muhammed et-Temîmî el-Bağdadî, **Usûli'd-din**, Matbaatü'd-Devle, İstanbul, 1928, s. 298-303.

⁸⁸ Bünyamin Erul, **Sahâbenin Sünnet Anlayışı**, TDV., Ankara, VII. bsk., 2012, s.12.

sahâbî Zeyd b. Harise'dir (ö.8/629).⁸⁹ Ancak nesil olarak birçok âyette kendilerinden övgüyle bahsedilmektedir.

Bir âyette “*Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık.*”⁹⁰

Ebû Saîd el-Hudrî, Resûlullah'ın, âyette zikredilen “Sizleri orta yolu tutan bir ümmet kıldık” ifadesini “Biz sizi, adaletli bir ümmet kıldık” şeklinde izah ettiğini rivayet etmiştir.⁹¹ Ebû Hureyre de Resûlullah'ın bu ifadeyi aynı şekilde izah ettiğini rivayet etmiştir.⁹²

Ahmed b. Hanbel'de bu âyette zikredilen “orta yol” ifadesini adil olma ile izah etmiştir.⁹³

Şu iki âyet, zor bir dönemde ashâbı kiramın Hz. Peygamber'e gösterdiği bağlılığı dile getirmektedir:

*“Onlar yaralandıktan sonra Allah'ın ve Peygamber'in davetine uyan kimselerdir. Onlardan güzel davranıp iyilik edenlere ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara büyük bir mükâfat vardır.”*⁹⁴

*“Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine, İnsanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun dediklerinde, bu söz onların imanını arttırdı ve Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir! dediler.”*⁹⁵

Bu âyetleri yorumlayan Elmalılı Hamdi Yazır (ö.1942) şunu söyler: “İşte İslâm ordusuna lâıyk olan, böyle fedakârca hareket etmektir. Allah'ın ismini yüceltmeye çalışmaktır. Cenâb-ı Hak bu kutsî âyetlerini, bütün İslâm milletine ebedî bir ders, bir uyanma vesilesi ve yükseliş olmak üzere beyan buyurmuştur.”⁹⁶

⁸⁹ el-Ahzab, 33/37.

⁹⁰ el-Bakara, 2/143.

⁹¹ Taberî, **Câmiu'l-beyân**, II, 11.

⁹² Taberî, **a.g.e.**, II, 11.

⁹³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XVII, 122, hadis no: 11068.

⁹⁴ Âl-i İmran, 3/172.

⁹⁵ Âl-i İmran, 3/173.

⁹⁶ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'ân Dili**, Hisar Yay., İst., 2016, II, 425.

Bir kısım âyetlerde de ashâbın önemine şu şekilde vurgu yapılmıştır. “İslâm’ı ilk önce kabul eden Muhâcirler ve Ensâr ile, onlara güzellikle uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. Allah, onlara altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kazançtır.”⁹⁷ “Muhammed, Allah’ın Rasûlüdür. Onunla beraber olanlar, kâfirlere karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların rükû ve secde halinde Allah’tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir...”⁹⁸

Muhâcir ve Ensâr’ın birbirlerine olan kardeşlik bağları Kur’an-ı Kerim’de şöyle anlatılır: “ Bu mallar özellikle, Allah’tan bir lütuf ve hoşnutluk ararken ve Allah’ın dinine ve peygamberine yardım ederken yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılan fakir muhacirlerindir. İşte onlar doğru kimselerin ta kendisidir.”⁹⁹ “Onlardan (muhâcirlerden) önce o yurda (Medine’ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hürsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”¹⁰⁰

Ensâr’ın Muhâcirlere karşı tutum ve davranışı, âyette belirtilen çerçeve içinde cereyan etmiş, kendileri muhtaç iken başkalarının ihtiyacını giderme anlamındaki “îsâr” ın Ensâr’da doruk noktasına ulaştığından bahsedilmiştir.

“ Onlardan sonra gelenler ise şöyle derler: “Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz ki sen çok şefkatli, çok merhametlisin!”¹⁰¹

⁹⁷ et-Tevbe, 9/100.

⁹⁸ el-Feth, 48 /2.

⁹⁹ el-Haşr, 59 /8.

¹⁰⁰ el-Haşr, 59/9.

¹⁰¹ el-Haşr, 59/10.

Muhâcir ve Ensâr'ın ardından gelenler, kıyamete kadar gelmiş ve gelecek olan müminlerdir. Sahâbeyi hayırla yâdetme, onlara dil uzatmama ve kin beslememe âyetin işaret ettiği hususlardır.¹⁰²

İman eden ve bu iman gereği olarak vatanını bırakıp Mekke'den Medine'ye hicret eden ve Allah yolunda sıkıntı çeken Muhâcirlerle bu Müslümanlara kucak açıp yardım eden ve onları barındıran Ensârı Allah (c.c) şöyle medh etmektedir.

*“ İman edip de Allah yolunda hicret ve cihad edenler, (muhâcirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya, işte onlar gerçek mü'minlerdir. Onlar için mağfiret ve bol rızık vardır. ”*¹⁰³

*“Mü'minlerden öyle adamlar vardır ki, Allah'a verdikleri söze sâdık kalırlar. İçlerinden biri kısmı verdikleri sözü yerine getirmiştir(şehit olmuştur). Bir kısmı da (şehit olmayı) beklemektedir. Verdikleri sözü asla değiştirmemişlerdir. ”*¹⁰⁴

Allah (c.c) insanlara mesajını tebliğ etmek için seçilmiş insanlar göndermiştir ki bunlar Peygamberlerdir.¹⁰⁵ Âyette: *“Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a iman edersiniz. Kitap ehli de inansalardı elbette kendileri için hayırlı olurdu. Onlardan iman edenler de var. Ama pek çoğu fasık kimselerdir.”*¹⁰⁶

Kurtubî âyette geçen “Hayırlı ümmet” kavramını üç bölümde ele alır. Birinci bölümde farklı görüşleri zikreder. Bu görüşlerden birinde şöyle der: “Hayırla anılan ümmet Resûlullah'ın ashâbıdır. Zira Hz. Peygamber'in dediği gibi insanların en hayırlısı benim aralarında Peygamber olarak gönderilmiş olduğum bu nesildir” diyerek bu kuşağı övmüştür.¹⁰⁷

Kur'ân, bu âyetlerin ilk muhatapları olan, sünneti bize intikal ettiren sahâbeyi böyle destanlaştırmaktadır.

¹⁰² Hamdi Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'ân-ı Kerîm Yüce Meâl ve Tefsiri*, Çelik Yayınevi, İst., 2005, s:1273.

¹⁰³ el-Enfâl, 8/74.

¹⁰⁴ el-Ahzab, 33/23.

¹⁰⁵ el-En'am, 6/124.

¹⁰⁶ Âl-i İmrân, 3/110.

¹⁰⁷ Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*, V, 261.

1.3. SÜNNET'TE SAHÂBE

Hem hadis rivayetinde hem de itikat ve amel olarak İslam dininin gelecek kuşaklara taşınmasında ilk kaynak olmaları bakımından Peygamberimiz sahâbenin eğitimi üzerinde çok durmuştur.

Ashâbı kirâm İslâm'ın yayılması ve birçok coğrafyaya ulaşmasında Peygamber'imizle beraber mücadele etmişler ve Hz. Peygamber tarafından “ Ümmetimin en hayırlı nesli benim zamanımda yaşayanlardır...”¹⁰⁸ denilerek taltif edilmişlerdir.

Sünnet'te sahâbe bölümü ileride detaylı bir biçimde ele alınacağı için burada bu kadar bilgi ile yetinilmiştir.

1.4. SAHÂBENİN ÖNEMİ

İslam dininin sonraki kuşaklara doğru bir şekilde ulaşabilmesi için, ilk tabaka olan sahâbe nesli hayatî öneme sahiptir. Bu tabakada meydana gelebilecek bir eksiklik ve kusur, İslâm'ın sonraki nesillere kusursuz aktarımını olumsuz etkileyecektir. Dolayısıyla sahâbe İslâm dininin doğru olarak aktarımı noktasında en önemli halkadır.¹⁰⁹

Sahâbe bu dini gelecek kuşaklara aktarma görevini yerine getirirken “Hocayı yaşatan talebesidir” ilkesini tam anlamıyla gerçekleştirmiştir.¹¹⁰ Zira Hz. Peygamber'den nakledilen bilgilerin tamamı sahâbe tarafından kendilerinden sonrakilere ulaştırılmıştır. Sahâbe nesli olmasaydı Efendimiz ve O'nun bize getirdiği hükümlerle ilgili itimat edeceğimiz Kur'ân-ı Kerim dışında bir bilgi kaynağı bulunmayacaktı.¹¹¹

¹⁰⁸ Buhârî, **Sahih**, Fezâilu Ashâbi'n-Nebi 1, Şehâdât 9.

¹⁰⁹ Kemal Sandıkçı, **İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli-Sahâbe II**, İSAV, İst., 2015, s. 23.

¹¹⁰ Mehmet Efendioğlu, “*Sahâbe Hukûku ve Ashâba Saygısızlığın Dînî Hükmü*” **Hadis Tetkikleri Dergisi**, İstanbul, 2010, VIII/1, s. 10.

¹¹¹ Efendioğlu “Sahâbe” **DİA**, XXXV, 492.

Bununla beraber sahâbe âyetlerin nüzûl süreçlerine ve hadislerin söyleniş sebeplerine tanıklık etmişlerdir. Bu da onları önemli kılan bir başka özellikleridir.

Hz. Peygamber'in Mekke toplumunu İslâm'a davet ederken karşılaştığı her türlü meşakkat karşısında O'nu yalnız bırakmayan sahâbe, İslam'ın muzaffer olması için bedenî ve malî yardımda bulunmuşlardır. Hatta O'nun vefatından sonra İslâm davetinin bayraktarlığını yapmaları ve bu bayrağı uzak diyarlara taşımaları onları vazgeçilmez kılmıştır.¹¹²

Sahâbe Hz. Peygamber'i görüp O'nun hizmetinde bulunan bütün ömrünü İslâm'a vakfeden ve bundan dolayı büyük bir şeref elde eden nasipli insanlardır. Bu özelliklerinden dolayı kendilerinden sonra gelen insanlardan hiçbirinin fazilet ve değer bakımından böyle bir merteye elde etmesi mümkün değildir.¹¹³

Gerek İslâm'ın öğrenilmesinde, gerekse Kur'ân ve Sünnet'in anlaşılmasında sahâbenin rolü inkâr edilemez. Bu nedendir ki Müslümanların, sonraki nesillere âyetleri ve hadisleri nakleden sahâbeyi iyi tanımaları ve onlara tabi olmaları bir görevdir.

1.5. SAHÂBENİN ADÂLETİ

Sahâbe, Hz. Peygamber'in davetine icabet eden, O'ndan öğrendikleri Kur'ân ve Sünnet'i hayatlarında tatbik eden canlarını, mallarını ve değer verdikleri herşeyi ortaya koyarak Hz. Peygamber'e bağlanan daha sonra bu öğretileri başkalarına tebliğ etmeyi ilke edinen neslin adı olup ümmet nezdinde adâlet sahibi kabul edilmişlerdir.

Adâlet kelimesi lügatte, "A-D-L" (عدل) filinin mastarı olup, hayvana yüklenen heybenin dengeli olması ve terazinin iki kefesinin aynı hizaya gelip eşitlenmesi anlamına gelir.¹¹⁴ Terim olarak ise adalet, bir şeyi olması gereken yere koymak demektir.¹¹⁵

¹¹² Mahmut Demir, **Hadis ve İdeoloji**, Otto Yay, Ankara, 2015, s. 41.

¹¹³ Efendioğlu, **adı geçen dergi**, s.10.

¹¹⁴ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, II, 2531.

¹¹⁵ Yıldırım, **Sahâbe'yi Nasıl Anlamalıyız**, s.152.

Hâkim en-Nîsâbûrî (405/1014) mütekaddim eserlerden olan el-Ma'rife isimli eserinde muhaddisin adâletini aslı bidate davet etmeyen ve adâletini düşürecek günahları açıkça işlemeyen bir müslüman şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımda öne çıkan husus râvinin bid'atçı olsa da bid'atine davet eden kimse olmamasıdır.¹¹⁶

Hatib el-Bağdâdî'ye (463/1071) göre adâleti farzları yerine getiren, emr bi'l-maruf ve nehy ani'l-münkere riâyet eden, insanı basit düşüren günahları işlemekten kaçınan, hareketlerinde hakkı arayıp gerekeni yapan ve bu esnada dinini ve şahsiyetini zedeleyen sözlerden kaçınan kimseye "âdil" denir. Böyle bir kimsenin doğru sözlü olduğu kabul edilir, şeklinde tanımlar.¹¹⁷

İbn Hacer (852/1448) ise adâlet hakkında şunları söyler. Adâlet, insanı takva ve mürûete sevk eden bir melekedir. Takvadan maksat ta şirk, fisk ve bidat gibi kötü amellerden sakınmaktır.¹¹⁸

Sahâbe özelinde ise adâlet mefhumu ashâbın Peygamberimizden hadis rivayeti konusunda kasıtlı olarak yalan söylemekten kaçınmış olmalarıdır.¹¹⁹ Yani adâlet sahâbe için ifrat ve tefrite girmeden dini istikamet ve itidal üzere yaşamaları, doğruluğun temsilcileri olmaları, Resûlullah adına kasten yalan söylememeleri ve bundan dolayı da cerh ve tadil ölçülerine gerek görülmeden rivayetlerinin kabul edilmesi anlamındadır.¹²⁰

Hadis âlimleri sahâbe-i kiramı buldukları yüce makam itibarı ile bir tutar, onlar arasında hiçbir ayırım yapmazlar. Sadece sahâbeyi kendi aralarında derece bakımından bir ayırma tabi tutarlar. Zira sahâbe, hiçbir beşerin elde edemeyeceği bir makama sahiptirler. Yoksa Şâ'nın yaptığı gibi Resûlullah'ın sohbetiyle müşerref olan kimseler hakkında uygunsuz konuşmaz, saygısızlık, güvensizlik, itham ifadeleri

¹¹⁶ Hâkim en-Nîsâbûrî, **Ma'rifetü ulûmi'l-hadis**, s.226.

¹¹⁷ Hatib el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 76-77.

¹¹⁸ İbn Hacer, **Nüzhethü'n-nazar**, s. 53.

¹¹⁹ Ebû'l-Hüseyn Abdülbâkî b. Kâni' b. Merzûk el-Ümevî el-Bağdâdî, **Mu'cemu's-sahâbe**, thk. Halil İbrahim Kutlay, Daru'l-Baz Yayınevi, Mekke, 1998, s.51, (Muhakkikin girişi).

¹²⁰ İsmail Lütfi Çakan, **Sahâbe Kıvâmı**, İFAV. Yay., İstanbul, 2003, s.147.

taşıyan sıfatlar izafe etmezler. Hepsine ayrı ayrı muhabbet duyar, hangisinin ismi geçerse geçsin “Radıyallahu anh” duasını okurlar.¹²¹

Ehl-i sünnet âlimleri ister fitneye karışmış olsun isterse olmasın sahâbenin hepsinin “adil” olduğu konusunda ittifak halindedirler.¹²² Dolayısıyla onlara hüsnü zan beslemek gerekir.¹²³

Âlimler, sahâbenin hepsi adildir derken burada adâletten kastettikleri şey, onların masum ve hatasız olduklarını söylemek değildir. Sahâbenin adâletinden maksat, diğer raviler gibi rivayetlerinin tashihi için güvenilir olup olmadıklarının araştırılmasına gerek olmadığıdır. Allah’a hamd olsun böyle bir şeyde sabit olmamıştır.¹²⁴ Başka bir ifadeyle diğer râvilerde aranan adâlet ve tezkiye şartları onlarda aranmaksızın rivayet ettikleri hadisler kabul olunur. Ancak bundan maksat hiç bir zaman onların mâsum olduklarını hata ve isyandan korunmuş bulduklarını söylemek değildir. Sadece onlardan şehadetlerine hâlel getirecek bir şeyin meydana gelmemesidir.

Bir kısım insanların yaptığı gibi sahâbeden sadır olan hata ve günahları ileri sürerek sahâbenin “adil olduğu” ilkesini zedelemeye hiç kimsenin hakkı yoktur. Zaten sahâbenin adil olduğunu söyleyen hadis âlimleri hiçbir zaman onların masum ve günahsız olduğunu söylememişlerdir. Çünkü İslâm “ismet” sıfatını sadece Peygamberlere yüklemiştir.

Kısaca: Ehl-i sünnet’in tanımına giren sahâbenin hepsi adil olup Allah ve Resûlü’nün onlar hakkındaki ta’dili, başka bir kimsenin ta’dilini gerektirmemektedir. Dolayısıyla sahâbeyi kötüleyenler, fâsıklar ve dalalete düşen insanlardır.¹²⁵

Ehl-i sünnet sahâbenin adaletine hâlel gelmemesi için çok titiz davranışlar sergilemiştir. Çünkü onlara göre sahâbeyi vazgeçilmez kılan hususların başında sahâbenin Kur’ân-ı Kerim’in nüzûl surecine tanık olmaları ve bunu sonraki kuşaklara

¹²¹ Canan, **Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, I, 521.

¹²² Süyûtî, **Tedribü’r-râvî**, II, 308; Sehâvî, **Fethu’l-mugîs**, IV, 31.

¹²³ Sehâvî, **a.g.e.**, IV, 31.

¹²⁴ Sehâvî, **a.g.e.**, IV, 40.

¹²⁵ Sehâvî, **a.g.e.**, IV, 31.

aktarmada örnek insan olmalarıdır. Zira onların ta'dili daha öncede belirttiğimiz gibi bizzat Allah ve Resûlü tarafından.

1.6. SAHÂBE LİTERATÜRÜ

Kur'ân-ı Kerim sahâbenin güzel özellikleri ve meziyetlerinden dolayı onlardan takdirle bahsetmiş, “Allah Resûlü ile beraber olanlar”¹²⁶, “Allahın kendilerinden razı olduğu Ensâr ve Muhâcirler”¹²⁷ diye yüceltmıştır. Zira sahâbe nesli ümmetin ilk nesli, insanların en hayırlıları, öncüleri ve eminleridir.

İslâm dininde özel olarak da Hadis ilminde sahâbenin önemi tartışılmaz. Bundan dolayı, sahâbenin biyografileri, isimleri, künyeleri, sayıları, rivâyetleri, vefat yerleri incelenmiş ve İslâm âlimleri tarafından sahâbe hakkında onlarca eserler yazılmıştır.¹²⁸

Siyasî olarak sahâbe hakkında çalkantıların yoğun olması, özellikle Şîa'nın sahâbeyi ta'n etmesi ve bir takım insanların, sahâbenin bir kısmını yüceltip bir kısmını yermesi gibi nedenler, sahâbe literatürünün oluşmasına zemin hazırlamıştır.¹²⁹

İslam tarihinde her sahâbî üzerinde titizlikle durulmuş ve her birinin biyografisi yazılıp bununla ilgili eserler telif edilmiştir. Biz bu kitaplardan günümüze ulaşmış baskısı olanları ve günümüze ulaşmayan eserleri zikredeceğiz. Sahâbe biyografisi hakkında yazılıp günümüze ulaşan en meşhur eserler şunlardır:¹³⁰

1.6.1. GÜNÜMÜZE ULAŞAN ESERLER

1. Ahmed b. Hanbel eş-Şeybanî (ö. 241/855), **Kitâbü fezâilü's-sahâbe**

Eser 30 kadar sahâbînin faziletine dair rivayetleri ihtiva etmektedir.

2. Tirmizî (ö. 279/892), **Tesmiyet-ü ashâb-ı Resûlillah**

Şehid Ali Paşa nüshasına göre sahâbe sayısı 706 veya 707 kişidir. Eserin en büyük eksikliği hanım sahâbîlere yer vermemesidir.

¹²⁶ el-Feth, 48/2.

¹²⁷ et-Tevbe, 9/100.

¹²⁸ Ömer Özpınar, *Fezâilü's-Sahâbe Edebiyatının Teşekkülü ve Muhtevasına Etki Eden Sebepler Üzerine, İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe*, Sempozyum Kitabı, Sakarya, 2013, s. 126

¹²⁹ Özpınar, *a.g.e.*, s. 126-128.

¹³⁰ İbn Kâni', *Mu'cemu's-sahâbe*, I, 62, (Muhakkikin girişi).

3. Ebü'l-Kâsım el-Begavî (ö. 317/929), **Mu'cemu's-sahâbe**

Alfabetik olarak hazırlanan eser ashâbın hayatını ve rivayetlerini konu edinmektedir.

4. İbn Kâni' (ö. 351/962), **Mu'cemü's-sahâbe.**

İbn Kâni' eserinde sahâbî olan veya sahâbî olduğu şüpheli görülen 1185 kişiyi alfabetik sıraya göre zikreder.

5. Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/1038), **Ma'rifetü's-sahâbe.**

Sahâbenin değeri hakkında bilgi verildikten sonra Aşere-i mübeşşere ve adı Muhammed olan ashâbın biyografileri ve hadisleriyle eserine başlamaktadır. Peşinden 4235 sahâbenin biyografilerini alfabetik sıraya göre vermiştir.

6. İbn Abdülberr en-Nemerî (ö. 463/1071), **el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb.**

İbn Hacer, el-İsti'ab'da 3500 civarında biyografi bulunduğunu söylüyorlarsa da el-İsâbe ile birlikte basılan nüshada 3624, Bicâvî neşrinde 4228 biyografi yer almaktadır. İbn Abdülberr sahâbe biyografisi yazmak yerine Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemin insanlarını tanıtmıştır. Bundan dolayı kitapta Hz. Peygamberle aynı çağda yaşayan çocuk ve muhadramundan da (Hz. Peygamber'i görmediği hâlde Müslüman olan kimseler) bahsedilmiştir.

7. İzzüddin İbnü'l-Esîr (ö 630/1233), **Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe**

İbnü'l-Esîr kendi dönemine kadar sahâbe hakkında yazılan eserlerdeki bilgileri tekrar düzenleyen ikinci isim olarak anılır. Kitabın içeriği sadece sahâbeye tahsis edilmiştir. Eserde 7703 sahâbî tanıtılmaktadır.

8. Zehebî (ö.748/1348), **Tecridü esmai's-sahâbe**

Eser, *Üsdü'l-gâbe*'nin özeti şeklindedir. Beyrut baskılı ve iki cilt halindeki eserde mükerrerlerle birlikte 8866 sahâbî tanıtılmaktadır

9. İbn Hacer el-Askalânî (ö.852/1449), **el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe**

İbn Hacer, üç defa müsvedde çalışması yaptığı *el-İsâbe*'yi kırk yılda tamamlayabilmiştir. Eserin mukaddimesinde sahâbeye dair bilgiler verilmiştir. *İsâbe*'de, yalnız 11783 isim vardır ki bunların bazıları hakkında da sahâbî mi değil mi diye ihtilaf edildiğini haber veriyor.¹³¹

¹³¹ Kâmil Miras, **Tecrid-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi**, Türk Tarih Kurumu Basım evi, Ankara, 1970, I, 28.

10. Muhammed Yûsuf el-Kandehlevî (ö.1965), **Hayâtu's-sahâbe**
Eseri diğer sahâbe biyoğrafilerinden ayıran temel özellik kitabın “Hadislerle Müslümanlık” adıyla Türkçeye tercüme edilmiş olmasıdır.

1.6.2. GÜNÜMÜZE ULAŞMAYAN ESERLER

1. Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758) **el-Meğâzî**
2. Ebû Mansûr Muhammed b. Sa'd el-Bâverdî (ö. 301/913) “**Ma'rifetü's-sahâbe**”
3. Ebû Muhammed Abdullah b. Ali (ö. 307/919), “**Kitâbü'l-âhad**”
4. Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed ed-Dolâbî, (310/923), “**Kitâbü'l-mevlid ve'l-vefât**”
5. Ebû Ali Sa'id b. Osman el-Bağdâdî (ö. 353/964), **Kitâbü'l-hurûf**
6. Ebû Hafs Ömer b. Ahmed el-Bağdâdî (ö. 385/995), **el-Müsned**
7. Ebü'l Abbâs Ca'fer b. Muhammed el-Müstağfirî (ö. 432/1040), **Ma'rifetü's-sahâbe**
8. İbn Fethun: Ebû Bekir Muhammed b. Halef b. Süleyman el-Endelusî (ö. 520/1126), **el-İstilsâk ale'l-isti'âb** (İstidrâkât İbn Fethûn ale'l-İstîâb)
9. Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed el-Mahzûmî el-Halebî el-Kayserânî (ö. 703/1303), **Ma'rifetü's-sahâbe**

1.7. DEĞERLENDİRME

Hz. Peygamber'i görerek ona iman eden sahâbîler ilk nesil olmaları itibarıyla dinin temel kaynaklarını nakleden kuşaktır. Ehl-i sünnete göre bizzat Resûlullah tarafından övülen ashab insanlık tarihinin şahit olduğu en temiz ve en üstün nesildir. Hz. Peygamber'in arkadaşları ve yakın dostları olan sahâbe-i kiram, O yüce Peygamber'in (s.a.v) şahsiyet ve dostluğundan çok istifade etmiş, kendilerine örnek olarak O'nun istediği gibi müslüman olmaya gayret göstermişlerdir.

Bu bölümde öncelikli olarak muhaddisler ve usulcüler arasında farklı algılanan sahâbenin tanımı üzerinde durulmuştur. Muhaddisler, sahâbî kelimesinin sözlük anlamına vurgu yaparak sahâbî kavramını geniş tutmuşlardır. Onlara göre Hz. Peygamber ile çok kısa da olsa görüşmek ve O'nunla bir arada bulunmak sahâbî olmak için yeterlidir.

Fıkıh usûlü âlimleri sahâbîyi, "Örftede arkadaş denilebilecek bir müddet Hz. Peygamber'in yanında bulunan mü'minlerdir" şeklinde tanımlamışlardır. Usulcülerin çoğunluğu sahâbî olmak için Resûlullah ile uzun süre beraber bulunma şartını öne sürmüşlerdir. Fakat bu sürenin ne kadar olacağı hususunda bir birliktelik sağlanmış değildir. Kimileri bu süreyi altı ay veya bir sene ile sınırlandırırken, kimileri de bir veya iki gazveye katılmış olma şartı koşmuşlardır.

Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in hadisleri sonraki nesillere sahâbe tarafından nakledilmiş bu sebeple sahâbenin İslam tarihinde ayrı bir önemi olduğu vurgulanmıştır.

Yukarıda tanımı ve özellikleri belirtilen sahâbîler Allah Teâlâ'nın tezkiye ve ta'diline ulaştıkları için adil kabul edilmişlerdir. Sahâbinin adil olması rivayetinde kasıtlı olarak yalan söylememesi demektir. Tabii ki onlarda beşer olmaları hasebiyle unutmaya ve hataya düşme gibi kusurlar görülse bile rivayet ettikleri hadislerden dolayı şüphe etmek gerekmez.

Sahâbeyi tanıtan birçok eser yazılmış olup bunların bir kısmı günümüze ulaşmış diğer bir kısmı ise ulaşmamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SAHÂBE ANLAYIŞLARI

2.1. SELEF-İ SÂLİHİN'İN SAHÂBE ANLAYIŞI

Selef-i sâlihîn ifadesi genellikle ilk üç nesil (sahâbe, tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn nesli) için kullanılmaktadır. Bu dönem, Ehl-i sünnet ile Kelâm'ın mezcedildiği hicrî 300 yılına kadar olan zamandır.

2.1.1. Sahâbenin Sahâbe Anlayışı

Âyet ve hadislerle üstünlüklerine işaret edilen sahâbe, dini sonraki nesillere aktarmada ilk kaynak olmaları sebebiyle takdir ve saygıyla anılmış, hakları gözetilmiştir.

Sahâbenin hukukunu koruma noktasında Hz. Ömer'in (ö.23/644) çok titiz davrandığı görülmektedir. Örneğin Hz. Ömer'in oğlu Ubeydullâh b. Ömer (ö.37/657) ashâb-ı kirâmdan Mikdad b. Esved el-Kindî'ye (ö. 33/653) hakaret edince Hz. Ömer oğlunun dilini keseceğini söylemiş, araya giren arkadaşları Hz. Ömer'i sakinleştirmişlerdir. Hz. Ömer onlara *“Beni bırakın, şunun dilini keseyim de bundan sonra biri çıkıp Resûlullah'ın (s.a.v) ashâbından birine dil uzatmaya cesaret edemesin,”* diyerek sahâbe konusundaki hassasiyetini ifade etmiştir.¹³²

Abdullah b. Mes'ûd (r.a) (ö.32/652-53) tâbiîne hitaben; *“Eğer sizden önceki topluluğa uyarmanız, bilin ki onlar size göre İslâm'da açık bir önceliğe sahiptir. Şayet sağa sola kayarsanız derin bir sapıklığa düşmüş olursunuz”*¹³³

Cennetle müjdelenen on sahâbeden biri olan Saîd b. Zeyd'in (ö. 51/671) kendini bilmez bazı kimselerin ashâb aleyhine kötü söz söylemelerinden aşırı derecede rahatsız olup onları uyardığı bilinmektedir.

¹³² Ebü'l-Kâsım Hibetullah b. Hasen b. Mansûr et-Taberî el-Lâlekâî, **Şerhu usûli i'tikâdi ehli's-sünne ve'l-cemâa**, thk. Ebû Ya'kûb Neş'et b. Kemâl el-Mısrî, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Kahire, 2010, VII, 84; Mehmet Yaşar Kandemir, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, Tahlil Yayınları, İstanbul, 2012, III, 538-539.

¹³³ Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, **Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid**, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994, I, 435.

Bir defasında Said b. Zeyd, Kûfe Camii'ne geldiğinde içinde Kûfe valisi olan sahâbî Mugîre b. Şu'be'nin de bulunduğu bir toplulukla karşılaşmış, o esnada birinin Hz. Ali hakkında ileri geri konuştuğunu duymuştur. Valinin müdahale etmediğini gören Saîd b. Zeyd ona hitaben *“Ey Mugîre!.. Bakıyorum, gözüniin önünde Peygamber'in ashâbı hakkında ileri geri konuşuluyor ve sen buna ses çıkarmıyorsun!”* diyerek müdahalede bulunmuştur. Daha sonra Cennet'le müjdelenen sahâbîleri sayarak Hz. Ali'nin de bunlardan biri olduğunu ve onun hakkında ileri-geri konuşulamayacağını söylemiştir.¹³⁴ Daha sonra etrafındaki insanlara sahâbîlerin İslam'daki konumlarını şöyle vurgulamıştır. *“Bir kimsenin Resûlullah ile bir arada bulunup orada gördüğü hizmet sebebiyle yüzünün tozlanması, sizin herhangi birinizin -Hz. Nuh kadar yaşasa bile- yapacağınız amellerinden daha hayırlıdır.”*¹³⁵

Hz. Âişe de (ö.58/678) sahâbe konusunda hassas davrananlardan biridir. Hz. Âişe sahâbe hakkında olumsuz konuşan birini duyarsa hemen müdahil olurdu. O şu sözleriyle ashâb hakkında uyarıda bulunmuştur. *“İnsanlar Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ashâbına istiğfar ile emrolundular. Fakat insanlar tam tersine onlar hakkında ileri geri konuştular.”*¹³⁶

Abdullah b. Ömer (ö.73/692) sahâbe hakkında diğerleri gibi hassas davranmış ve sahâbenin örnek alınması gereken bir nesil olduğunu söyleyip, hiç kimsenin onların bulunduğu makama erişemeyeceğini şu sözlerle ifade etmiştir. *“Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ashâbı hakkında ileri geri konuşmayın. Zira onların kendisinin yanında kısa bir müddet bulunmaları, sizden birinizin ömür boyu işlediği amellerden daha hayırlıdır.”*¹³⁷

Bu zikredilenlerden başka sahâbeye saygıyla yaklaşılmamasını ifade eden ve onların aleyhine saygısızca konuşan kişileri de uyaran birçok sahâbe vardır.¹³⁸

¹³⁴ Efendioğlu, *“SahâbeHukûku”* Hadis Tetkikleri Dergisi, s. 14.

¹³⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 174.

¹³⁶ Ahmed b. Hanbel, **Fezâilü's-sahâbe**, thk. Vasiyyullâh b. Muhammed Abbâs, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1983, I, 57; Hâkim en-Nîsâbü'rî, **el-Müstedrek** II, 501, hadis no: 3719; Müslim, **Sahih**, Tefsir, hadis no: 15 - (3022).

¹³⁷ Ahmed b. Hanbel, **Fezâilü's-sahâbe**, I, 57-58.

¹³⁸ Daha fazla bilgi için bkz. Efendioğlu, “a.g.m.”

2.1.2. Tâbiînin Sahâbe Anlayışı

Tâbiîn tabakası çok geniş bir tabakadır. Bu tabakanın hepsinin sahâbe-i kiramı takdirle ilgili görüşler mevcuttur. Burada bunların hepsinden bahsetmek konumuzu açacağından sadece tâbiînin ileri gelenlerinden birkaçının sahâbe ile ilgili görüşlerini vermekle yetinilecektir.

Tâbiînin büyüklerinden olan Mesrûk b. Ecda' (ö.63/683) sahâbe topluluğunu şöyle anlatır. *“Ben Hz. Peygamber’in arkadaşlarıyla oturdum. Onların suyun toplandığı göller gibi gördüm. Göllerden biri bir adamı, biri iki adamı, biri on adamı, biri yüz adamı, biri yeryüzündeki bütün insanlar toplansa onları suya kanatacak göllerdi...”*¹³⁹

Tâbiîler arasında önemli bir yere sahip olan Saîd b. el-Müseyyeb (ö.94/712) kendisine sorulan bir soruya: *“Resûlullah’ın ashâbı bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Onların söz söylediği bir konuda benim görüş belirtmem söz konusu olamaz”* diye cevap vermiştir. İbn Abdülber (ö.463/1070) ise Saîd b. el-Müseyyeb’in bu sözüyle *“onlardan herhangi birinin görüşüne muhalefet edemem”* demek istediğini söylemiştir. Bu davranış, Saîd b. el-Müseyyeb’in sahâbe konusunda hassas davrandığını, sahâbenin farklı görüş beyan ettiği konularda onlardan birinin görüşünü tercih etmekle üstünlüklerini onayladığını göstermektedir.¹⁴⁰

İslam tarihi ve tabakat kitaplarının kendisinden *“ikinci Ömer”* veya *“beşinci adil halife”* olarak bahsettiği Ömer b. Abdülazîz (ö.101/719) sahâbeye gereken değeri veren bir halifeydi. Kendisine mektupla sorulan bir soruya içinde sahâbeye hürmetten de bahseden şöyle bir cevap vermiştir. *“Ey mektup sahibi!..Sahâbe-i kirâmın kendileri için seçtikleri yolu sen de kendine seç... Muhakkak ki onlar dini işlerin hakikatini kavramakta başkalarından daha kuvvetlidirler. Binaenaleyh ashâbı kirâm sahip oldukları bu faziletler sebebiyle dini meselelerde örnek alınmaya daha layıktırlar...”*¹⁴¹

¹³⁹ Muhammed Hüseyin Zehebî, **et-Tefsîr ve'l-müfessirûn**, Mektebetü Vehbe, Kâhire, ty., I, 30; İbn Sa'd, **et-Tabakâtü'l-kübrâ**, Dâr Sâdır, Beyrut, 1994, II, 342-343.

¹⁴⁰ Efendioğlu, **adı geçen dergi**, s.20.

¹⁴¹ Ebû Dâvûd, **Kitâbü's-sünne**, s. 727-728, hadis no: 4612.

Tâbiîn neslinin önde gelen müfessirlerinden biri olan Mücâhid, (ö.103/721) sahâbenin ileri gelenleriyle görüşme imkânı bulmuştu. Abdullah b. Abbas'a Kur'ân'ı üç defa arz edip okumuş, her âyette durup âyetin ne için nazil olduğunu ve nasıl olduğunu sorarmış.¹⁴² Tefsirinde akla geniş yer vermiş, bu konuda kendisini tenkit edenlere, “*Ben tefsire dair görüşlerimi Peygamber'in onlarca sahâbîsinden öğrendim*” diyerek cevap vermiştir.¹⁴³

Sahâbe-i kirâmdan yetmiş Bedir mücahidine erişen ve onların hayatına derin bir özlem duyan Hasan el-Basrî (ö.110/728) özlemini şu sözlerle ifade etmiştir. “*Yetmiş Bedir gaxisine yetiştim ... Siz onları görseydiniz deli sanırdınız. Onlar da sizin iyilerinizi görselerdi, artık ahlakın kalmadığına hükmederlerdi. Onlar sizin kötülerinizi görselerdi, bunların hesap gününe bile inanmadıklarını söylerlerdi*”¹⁴⁴

Ayrıca Hasan el-Basrî sahâbeye gösterdiği ihtimâmı şöyle anlatır. “*Yemekteki tuzun durumu ne ise, insanlar arasında sahâbenin durumu odur.*”¹⁴⁵

Bu konuda İmâm Ebû Hanîfe (ö.180/797): “*Allah Resûlü'nün arkadaşlarından her birini yalnızca hayırla anarız,*” diyerek sahâbenin Efendimiz ile görüşmesinden kaynaklanan faziletine işaret etmiştir.¹⁴⁶

2.1.3.Tâbiîn Neslinden Sonra Gelenlerin Sahâbe Anlayışı

Tâbiînden sonraki dönemlerde sahâbe ve tâbiînin sahâbe anlayışı aynen devam etmiştir.

İmam Şafîî (ö. 204/820) sahâbeyi hürmetle yâd etmekte ve şöyle demektedir: “*Sahâbe Allah Resûlü'ne vahyin indirildiği süreçte Hz. Peygamber'in hep yanındaydılar. Bu sayede Hz. Peygamber'in muradının genel mi özel mi, bağlayıcı mı yoksa tavsiye niteliğinde mi olduğunu bilmişlerdir. Bizlerin vâkıf olduğu*

¹⁴² Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, **Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ**, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1967, III, 279-280.

¹⁴³ Muhammet Fatih Kesler, “Mücâhid b. Cebr”, **DİA**, XXXI, 442.

¹⁴⁴ Ebû Nuaym, **Hilyetü'l-evliyâ**, II, 134.

¹⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, **Fezâilü's-sahâbe**, I, 58.

¹⁴⁶ Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî, **Şerhu Kitâbi'l-Fıkhi'l-ekber**, thk. Ali Muhammed Dandal, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2016, s. 116.

ve olmadığı birçok nebevî sünneti de bilmekteydiler. Onlar yeni bir hüküm istinbatına imkân tanıyacak hususlarda, verâ, akıl, ictihad ve bütün dinî ilimlerde bizlerin fevkinde idiler. Kanaatimiz şudur ki, onların kişisel görüşleri, bizlerin kişisel görüşlerinden tercihe daha şâyândır.¹⁴⁷

İmam Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Hz. Âişe ile Hz. Ali arasında cereyan eden vak'a sorulunca şöyle cevap vermiştir: “O bir ümmettir ki gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerine aittir, sizin kazandıklarınız da size aittir. Siz onların yaptıklarından sorumlu değilsiniz.”¹⁴⁸ meâlindeki âyet-i kerimeyi okuyarak sahâbe hakkındaki duruşunu belli etmiştir.¹⁴⁹

Ebü Zür'a er-Râzî (ö. 264/878) sahâbe ile ilgili şöyle der. “Sahâbeden birini eleştiren kimseyi görürsen bil ki o zındıktır. Zira Hz. Peygamber haktır, Kur'ân haktır ve Resûl'ün getirdiği hükümler haktır. Bütün hükümleri bizlere ulaştıran ise sahâbilerdir. Sahâbeyi tenkit eden zındıklar Kitap ve Sünnet'i iptal etmek için bizim şahitlerimizi cerh ediyorlar. Oysaki esas cerhedilmeleri gereken kendileridir. Çünkü onlar zındıktır,”¹⁵⁰ diyerek kendi zamanındaki sahâbeyi tenkit edenlere karşı bu husustaki duyarlılığını ifade etmiştir.

2.2. EHL-İ SÜNNET'İN SAHÂBE ANLAYIŞI

2.2.1. Ebü'l-Hasen el-Eş'arî'nin (ö. 324/ 935-36) Sahâbe Anlayışı

Ebü'l-Hasan el Eş'arî, İslâm düşünce tarihinin önemli şahsiyetlerindedir. Kendisi sahâbeye yapılan hürmetsizlik hususunda *el-İbâne* isimli eserinin mukaddimesinde Hz. Peygamber'e (s.a.v) salât ve selâm ederken sahâbe, Ehl-i Beyt ve Peygamberimizin zevceleri hakkındaki görüşlerini beyân etmekte ve şöyle demektedir. “Allah'ın salâtları apaçık hidâyete götüren o büyük lidere olsun. O'nun

¹⁴⁷ Abdulkadir Yılmaz, “Sebb-i Sahâbe Meselesi –Sahâbe-i Kirâm Hakkında Uygunsuz Konuşmanın Hükmü”, *Rihle*, İstanbul, 2009, sy. 7, s. 30-31.

¹⁴⁸ el-Bakara, 2/134.

¹⁴⁹ Ali el-Kâri, *Şerhu Kitâbi'l-Fıkhî'l-ekber*, s.117.

¹⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1, 22, (Muhakkikin girişi); Hatîb el-Bağdâdî, *Kifâye*, s. 49.

tertemiz Ehl-i Beyti'ne olsun. O'nun seçilmiş sahâbîlerine de olsun. O'nun zevceleri olan mü'minlerin annelerine de olsun."¹⁵¹

Bu ifadeyle ilk üç asırda meydana gelen siyâsî hadiseler sebebiyle sahâbe, Ehl-i Beyt ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) eşleri hakkında ileri-geri fikir beyân eden fırkaların siyâsî tavırları reddedilmekte ve onlara mukâbil sahâbenin tümünü kucaklayıcı bir anlayış öngörülmektedir. Böylece Ehl-i sünnetin siyâsî hadiseler hakkındaki tavrı te'yîd edilmektedir.¹⁵²

2.2.2. İmam Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) Sahâbe Anlayışı

İmam Mâtürîdî, sahâbe hakkında "Allah'ın onlardan razı olduğunu onların da kendisinden razı olduğunu"¹⁵³ söyler. Böylece sahâbenin "İşlerinde hak üzere ve doğru olduklarını gösterir."¹⁵⁴ Zikredilen âyete işaret ederek sahâbeye uymanın ve ve onları taklit etmenin caiz olduğunu eğer bir söz söylemiş iseler bununla amel etmenin vacip olduğunu terk etmenin ise caiz olmadığını ifade etmektedir.¹⁵⁵

2.2.3. Mâtürîdî ve Eş'arî'den Sonraki Dönemde Sahâbe Anlayışı

Mâtürîdî ve Eş'arî'nin tespit ettiğimiz görüşleri, kendilerinden sonraki dönemde bütün Eş'arî ve Mâtürîdî kelâmcılar tarafından takip edilmiştir.

Ebu Cafer et-Tahâvî (ö.321/933) "*Ashâbın hepsini severiz. Herhangi birini sevmekte aşırılığa gitmeyiz ve onların herhangi birinden de uzak olduğumuzu söylemeyiz. Onlara buğz edenlere biz de buğz eder, onlar hakkında kötü konuşanları da sevmeyiz. Sahâbeyi ancak hayırla yâd ederiz,*" demiştir.¹⁵⁶

¹⁵¹ Ebü'l-Hasen Ali b. İsmâil el-Eş'arî, **el-İbâne an usûli'd-diyâne**, (Mukaddime) thk. F. Hüseyin Mahmud, Dâru'l-Ensâr, yy., 1977, s. 10.

¹⁵² Mehmet Salih Gecit, "*Ebü'l-Hasan el-Eş'arî ve Din-Siyâset İlişkisi Konusundaki Görüşleri*", **EKEV Akademi Dergisi**, 2015, sy. 61, s. 101.

¹⁵³ et-Tevbe, 9/100.

¹⁵⁴ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî, **Te'vilâtü'l-Kur'an**, thk. Ertuğrul Boynukalın, Dâru'l-Mîzân, İstanbul, 2006, VI, 441.

¹⁵⁵ el-Mâtürîdî, **a,g,e**, VI, 441.

¹⁵⁶ Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî, **el-Akâidetü't-Tahâviyye**, Dâr İbn Hazm, Beyrut, 1995, s. 29.

İmam Cüveynî, (ö.478/1085) İslâm düşünce tarihinin önemli şahsiyetlerindendir. Kelâm ilminin tekâmülündeki katkıları ve Eş'arî ekolünün yayılışındaki emeklerinin yanı sıra, yaşadığı çağın siyasî ve idârî sorunlarının çözümünde de büyük hizmetleri olmuştur. İmam Cüveynî sahâbîler hakkında şöyle der. “*Râfızîlerin sahâbenin önderleri ve diğer sahâbîler ile ilgili tenkit ve ta'nları çoğalmıştır. Onlar hakkında birçok iftiralar ve yalan haberler uydurulmuştur. İnançlı bir insana gerekli olan, Resûlullah'ın (s.a.v) tüm sahâbîlerinin Hz. Peygamber vesilesiyle elde ettikleri konumunun gıpta edilecek bir konum ve yüce bir makam olduğunu bilmektir. Kur'ân'ın birçok nassı onların adâletine, Allah'ın onlardan râzı olduğuna, Muhâcirlerin ve Ensâr'ın iyilikle övüldüğüne şahitlik etmektedir. Bu sebeple onların Resûlullah (s.a.v) devrindeki konumu üzerinde olduğuna inanmak gerekmektedir.*”¹⁵⁷

Mâtürîdîlerden Ömer en-Neseî (ö.537/1142) sahâbe hakkında; “*Sahâbe ancak hayırla yâdedilir. Peygamberimiz'in (s.a.v) cennetle müjdelediği on sahâbînin cennetlik olduğuna şahitlik ederiz*” der.¹⁵⁸

Eş'arîlerden Teftâzânî (ö.792/1390) de Neseî gibi sahâbeyi hayırla yâd eder. Sahâbenin faziletini bildiren bir hayli hadis olduğunu bu sebeple onlar aleyhinde konuşmanın yanlış olduğunu söyler. Daha sonra Resûlullah'ın sahâbeyi taltif ettiği hadisleri zikreder.¹⁵⁹ Bunların dışında da dört halife ve diğer sahâbîlerin hepsinin hakkında sahih hadisler bulunduğunu söyler.¹⁶⁰

Ali el-Kârî (ö.1014/1605) ise *Fıkhü'l-Ekber Şerhi*'nde şöyle demiştir: “*Hz. Peygamber'in sahâbîlerinin bazularından görünüşte kötülük çıkmışsa da biz onların hepsini hayırla anarız. Zira o görünüşte kötülük olan fesat maksadı ile ısrar ederek yapılmış olmayıp kendi ictihâdından doğmuştur.*”¹⁶¹

¹⁵⁷ İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cüveynî, **Kitâbu'l-irşad ila kavâti'l-edille fi usûli'l-itikâd**, thk. Ahmed Abdurrahim es-Sâyeh v.d., Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, Kahire, 2009, s.331.

¹⁵⁸ Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer et-Teftâzânî, **Şerhu'l-Akâidi'n-Neseî**, thk. Muhammed Adnan Derviş, Mektebetü Dâri'l-Beyrûti, Dımaşk, ty, s. 243.

¹⁵⁹ Buhârî, hadis no, 3673, Tirmizî, hadis no: 3866.

¹⁶⁰ et-Teftâzânî, **a.g.e.**, s. 243-247.

¹⁶¹ Ali el-Kârî, **Şerhu Kitâbi'l-Fıkhî'l-ekber**, s. 116.

Diğer Eş'arî ve Mâtürîdî âlimler de bu çizgidedir.

2.3. DİĞER EKOLLERİN SAHÂBE ANLAYIŞI

2.3.1. Müfessirlerin Sahâbe Anlayışı

“O’nunla (Hz. Peygamber’le) beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler,” âyetinde İbn Abbas (ö. 68/687-88) beraber olanlardan Hudeybiye’ye katılanları kastederek “kâfirlere karşı sert ve katıdırlar. Yani bir arslanın avına karşı olduğu şekilde serttirler” diyerek sahabeyle dil uzatanlara karşı sergilenen tavır ortaya koymaktadır.¹⁶²

Taberî (ö.310/923) Haşr sûresinin onuncu âyetiyle ilgili birkaç görüş naklettikten sonra tâbiîn müfessir ve muhaddislerinden Katâde’nin şöyle dediğini zikreder. “Allah Teâlâ Resûlullah’ın Muhâcir ve Ensâr’dan olan sahâbîlerini zikrettikten sonra bu âyette, onlardan sonra gelen Müslümanları zikretmiş ve bu Müslümanların, sahâbîlere istiğfar etmelerini emretmiş, onlara dil uzatmayı yasaklamıştır.”¹⁶³

Râzî (ö. 606/1210) âyette geçen “ihsan” (güzellik) lafzını, “onlar hakkında güzel sözler söylemek”¹⁶⁴ manasında tefsir ettik demiştir. Bir şarta bağlı olan hüküm, o şart bulunmadığı zaman, kendisi de bulunmaz. Binâenaleyh Muhâcir ve Ensâr hakkında güzel söz söylemeyenlerin Allah’ın rızasına müstehak olmamaları ve bu yüzden mükâfata erenlerden de olmamaları gerekir. Çünkü dindarlar, Resûlullah’ın ashâbına saygıda ellerinden geleni yapmışlar, onlar hakkında dillerini tutmuşlar ve onlara yakışmayan şeylerle sahâbeyi yâd etmemişlerdir.¹⁶⁵

Kurtubî (ö. 671/1273), sahâbeye uygunsuz söz söyleyen kimseler hakkında şu ifadeler yer verir. “Sahâbeden herhangi birinin faziletini küçük gören yahut yaptığı rivayette onlardan birine dil uzatan bir kimse, âlemlerin Rabbi olan Allah’ın buyruğunu reddetmiş, Müslümanların şeriatlerini iptal etmiş olur. Çünkü yüce Allah

¹⁶² Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur’ân*, XIX, 340-341.

¹⁶³ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XIV, 58.

¹⁶⁴ et-Tevbe, 9/100.

¹⁶⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XVI, 172.

“Muhammed Allah’ın Resûlü’dür. Onunla birlikte olanlar inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler...”¹⁶⁶ diye buyurmaktadır.¹⁶⁷

İbn Kesir’e (ö. 774/1373) göre, Allah Teâlâ Muhâcir ve Ensâr’ın en önde ve ileri gelenleriyle ihsan ile onlara uyanlardan razı olduğunu haber vermiştir. O halde onlara kızan, söven veya onlardan bazısına kızıp sövenlere yazıklar olsun. Özellikle Allah Resûlü’nden sonra ashâbın efendisi ve en hayırlısı Hz. Ebubekir’e (r.a) Râfizîlerden ayrılan bir grup düşmanlık etmiş, ona ve ashâbın büyüklerine buğz etmiş ve onlara sövmüşlerdir. Bu onların akıllarının ve kalblerinin ters çevrilmiş olduğuna delâlet eder.

Ehl-i sünnet ise Allah’ın hoşnûd olduklarından hoşnûd olur, Allah ve Resûlü’nün kötilediklerini kötüler, Allah’ın sevdiklerine sevgi besler ve Allah’ın düşman olduklarına düşman olur.¹⁶⁸

2.3.2. Fıkıhçıların Sahâbe Anlayışı

Fıkıh âlimleri özellikle sahâbeye sebb etme üzerinde durmuşlardır.

Mâlikî fakihlerden Sahnûn (ö.240/854) şöyle demiştir. Bir kimse Hz. Peygamber’ın ashâbından Hz. Ali veya Hz. Osman yahut diğer sahâbîlerden birini kâfir olmakla itham ederse dövülerek cezalandırılır.¹⁶⁹

Sahâbenin hukukunu koruma konusunda İmam Şafîî, kendinden önceki neslin göstermiş olduğu hassasiyeti göstermektedir. O “Allah Teâlâ sahâbe devrinde akan kanlardan bizim ellerimizi temizlemiştir, dolayısıyla dillerimizi onunla bulaştırmamalıyız,” diyerek bu konudaki titizliğini göstermiştir.¹⁷⁰

Hanefî mezhebinin meşhur kitaplarından *el-İhtiyar*’da Mavsılî (ö. 683/1284) “Sahâbeden biri hakkında kötü söz sarfetmenin ve ona buğz etmenin dalâlet

¹⁶⁶ el-Fetih, 48/29.

¹⁶⁷ Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi’l-Kur’ân*, XIX, 347.

¹⁶⁸ İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-âzîm*, IV, 142.

¹⁶⁹ İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilaziz el-Hüseynî ed-Dımaşkî, *Kitâbu tenbîhi’l-vülât ve’l-hukkâm*, thk. Ebî Bilal Adenî, Dâru’l-Âsâr, Kahire, 2007, s. 119.

¹⁷⁰ Ali el-Kârî, *Şerhu Kitâbi’l-Fıkhi’l-ekber*, s. 117.

olduğunu, ancak küfür olmadığını” ifade etmiştir. Zira Hz. Ali de kendisine söven bir kişiyi tekfir etmemiş, hatta öldürmemiştir.¹⁷¹

İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ise Hz. Peygamber’in arkadaşlarına gerekli saygının gösterilmesi noktasında ümmeti uyarmıştır. İbn Teymiye “sahâbeye kötü söz söylemenin hükmü” isimli bölümde “Resûlullah’ın ashâbına sebb etme/kötü söz söyleme Kitap ve Sünnet’te haramdır” demiştir.¹⁷²

Bâbertî (ö.786/1384) de bu konuda şöyle demiştir: “*Sahâbeye buğz edene biz de buğz ederiz. Çünkü onların buğzu Allah’ın hoşnut olduğu dine buğz etmelerinden kaynaklanmaktadır. Aralarındaki çelişkili durumlar hakkında müdahil olmayız. Bu hallerini içtihadla hamlederiz. Onlara kızmak küfür, nifak ve tuğyandır*”¹⁷³

İmam Mâlik (ö.179/795) “*Her kim Resûlullah’ın ashâbından birine buğz eder veya onlara karşı kalbinde kin beslerse onun, Müslümanlara ait olan ganimette hakkı yoktur.*” demiştir.¹⁷⁴

2.3.3. Mutasavvıfların Sahâbe Anlayışı

İmam Gazzalî’ye (ö. 505/1111) göre, “*Sahâbenin üstünlüğü hilafetteki sıralarına göredir. Çünkü hakiki fazilet Allah (c.c) katındaki fazilettir. Buna da sadece Hz. Peygamber muttali olabilir. Bununla beraber ashâb Allah yolunda kimsenin kınamasından çekinmeyen hak yoldan hiçbir kuvvet onları çeviremezdi*”¹⁷⁵

Muhyiddîn ibnü’l Arabî (ö. 638/1240), sahâbenin Resûlullah’ın sünnetini sonraki nesillere ulaştırılmasındaki rolünü çok önemser. Bundan dolayı sahâbeye karşı iyi zanda bulunmanın güzel bir davranış olduğunu söyler. Onları eleştirme

¹⁷¹ Ebü’l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud b. Mevdud el-Mevsilî, **el-İhtiyâr lita’fili’l-muhtâr**, thk. Muhammed Adnan Derviş, Dâru’l-Erkam, Beyrut, ty., IV, 401.

¹⁷² İbn Teymiyye, Ebü’l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Abdisselâm el-Harrânî, **es-Sârimü’l-meslûl alâ şâtimi’r-Resûl**, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, yy., 1983, s.571.

¹⁷³ Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısırî, **Şerhu’l-Akâdeti’t-Tahâviyye**, Müessesetü’l-Kütübi’s-Sekâfiyye, Beyrut, 2017, s. 152-153.

¹⁷⁴ İbn Hacer, **el-İsâbe**, I, 22, (Muhakkikin girişi).

¹⁷⁵ Hücetü’l-İslâm Ebü Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, **İhyâu ulûmi’d-dîn**, thk. Zeynuddin Ebi’l Fazlil Irâkî, Dâr’u İbn Hazm, Beyrut, 2005, s.135-136.

hakkımızın olmadığını ifade eder. Sahâbîler birbirleri hakkında konuşmuş ise bu onlara kalmıştır. Onların arasındaki görüş ayrılıklarına karışmak bize düşmez.

“Sahâbe bilgi ve ictihad ehlidir. Nübüvvet döneminin neslidir. Yanılsalarda yanılmasalarda onlar ictihad yoluyla verdikleri her kararda sevap alır.”¹⁷⁶

İmam Rabbânî (ö. 1034/1624), her şeyden önce sahâbe sevgisini ve onların yolundan gitmeyi kurtuluşun temel ilacı kabul eder.¹⁷⁷ Ona göre, sahabenin yaşadığı devir, “en hayırlı devir” olduğu gibi birlikte oldukları zat da bütün Peygamberlerin en faziletlisidir. Onlar, insanlık tarihinde en hayırlı ümmet olan bu ümmetin en faziletli leridir.¹⁷⁸

2.4. HÂRİCÎLERİN SAHÂBE ANLAYIŞI

“Toplumun görüş birliği ile aralarından seçtiği imama yani devlet başkanına karşı ayaklanan her insan “hâricî” ismiyle anılır. Bu ayaklanma ister sahâbenin yaşadığı zamanda olsun, ister raşit halifeler zamanında olsun, isterse onlardan sonraki dönemde olsun fark bulunmamaktadır.”¹⁷⁹

Hâricîlik, dinî ve siyasî konularda aşırı görüşleriyle tanınan ve İslâm’ın ilk asrında ortaya çıkmış siyasî bir fırkadır.¹⁸⁰

¹⁷⁶ İbnü’l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî, **el-Fütûhâtü’l-mekkiyye fî ma’rifeti’l-esrâri’l-mâlikiyye ve’l-mülkiyye**, Çev. Ekrem Demirli, Litera Yay., İstanbul, 2006, IV, 207. (47. Kısım).

¹⁷⁷ Ebü’l-Berekât Ahmed b. Abdilehad b. Zeynilâbidîn el-Fârûkî es-Sirhindî, **Mektûbâtü İmam-ı Rabbânî**, Mektebetü Yasin, İstanbul, 2011, I, 71, mektub: 59.

¹⁷⁸ İmam-ı Rabbânî, **a.g.e.**, I, 59, mektub: 44.

¹⁷⁹ Şehristânî, **el-Milel**, I, 114.

¹⁸⁰ Halil İbrahim Bulut, **İslam Mezhepleri Tarihi**, DİB. Yay., Ankara, 2006, s. 147.

Hâricî, sözlükte “HRC” kelimesinden türemiş olup “girişin zıddı” anlamında kullanılır.¹⁸¹ Ehli heva ve bidatle bilinen bir topluluktur ki insanlardan uzaklaşmışlardır.¹⁸²

Ayrıca çıkmak, itaatten ayrılıp isyan etmek” anlamındaki hurûc kökünden “ayrılan, isyan eden” manasında bir sıfat olan “hâric” kelimesine nispet ekinin ilave edilmesiyle meydana gelmiş bir terimdir.¹⁸³

Hâricî şeklinde isimlendirilmeleri, muhalifleri tarafından kendilerini karalama maksadıyla kullanılmış olup “insanlardan, dinden ve yönetime karşı ayaklanarak cemaatten uzaklaşanlar” anlamı kastedilerek böyle bir isimlendirme yapılmıştır. Önceleri bu isimlendirmeyi beğenmeyen müntesibler bu ismi üzerlerinden atamayacaklarını anlayınca “Hâricî” kelimesini kendi istekleri doğrultusunda tanımlamaya ve kelimeye güzel anlam yüklemeye gayret ettiler. Bu doğrultuda “Kâfirlerin arasından çıkarak Allah’a ve Peygamberine hicret edenler”¹⁸⁴ âyeti ile kendi görüşlerini desteklemektedirler.¹⁸⁵

Şehristânî’nin de ifade ettiği gibi yönetime yönelik bu başkaldırı hareketi, ister sahâbenin yaşadığı dönemde râşit halifelere karşı, isterse herhangi bir devirdeki devlet başkanlarına karşı olsun, hiçbir fark bulunmamaktadır.¹⁸⁶

Hâricîliğin doğuşu genellikle Sıffin savaşı sonrasında meydana gelen hakem olayı ile izah edilmektedir. Zira Hâricîler Sıffin savaşında Hz. Ali’nin saflarında Muaviye’ye (r.a) karşı savaşan bir gruptan çıkmıştır.¹⁸⁷

Daha önce Hz. Ali’ye “Biz Kur’âna karşı savaşmayız” diyerek savaşı bitirmesi ve çözümün hakemlere havale edilmesini isteyen bu grup daha sonra “Hüküm ancak Allah’a aittir” ilkesiyle hakemleri tanımayacaklarını açıklamışlardır.

¹⁸¹ İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab**, I, 1054.

¹⁸² Mütercim Âsım Efendi, **Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi**, I, 948.

¹⁸³ Bulut, **a.g.e.**, s. 147.

¹⁸⁴ en-Nisâ, 4/100.

¹⁸⁵ Hasan Onat, “*Haricilik*”, **İslam Mezhepleri Tarihi**, Grafiker Yay., Ankara, 2017, s. 64; Bulut, **a.g.e.**, s. 147.

¹⁸⁶ Şehristânî, **el-Milel**, I, 114.

¹⁸⁷ Şehristânî, **a.g.e.**, I, 114.

Hâricîler, Hz. Ali başta olmak üzere savaştan tüm tarafları, hakemleri ve tahkimi kabul eden Müslümanları tekfir etmektedirler.¹⁸⁸ Dolayısıyla Hz. Ali hakem tayinini kabul ettiği için, onun günah işlediğini ileri sürerek hem kendisini hem de savaştanları tekfir etmişlerdir.¹⁸⁹

Hâricîlere göre, İslâm'ın en ideal dönemi Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer zamanında hayata geçirilmiştir. Bununla beraber Hz. Osman'ın ilk altı yılını ve Hz. Ali'nin tahkime kadar olan halifeliğini de meşrû saymışlardır. Fakat Hz. Osman'ın ikinci altı yıllık döneminden itibaren meydana gelen siyasî ve idarî kaoslar yanında Hz. Osman'ın tasarruflarını da adâletsizlik şeklinde değerlendirerek onu küfürle itham etmişlerdir. Hz. Ali hakkında da yukarıda açıkladığımız sebepten dolayı küfre düştüğünü söylemişlerdir.¹⁹⁰

Hâricîlerin Nâfi b. Ezrak'ın liderliğinde toplanan Ezârîka kolunun sahâbe hakkındaki görüşleri ise şöyledir. Bu grup Hz. Ali'yi tekfir etmiş hatta onu şehid eden Abdurrahman b. Mülcem'i överek “*İnsanlardan öylesi vardır ki Allah rızasını kazanmak için canını feda eder*”¹⁹¹ âyetinin onunla ilgili olarak indiğini iddia etmişlerdir. Ezârîka daha da ileri giderek Hz. Osman, Talha, Zübeyr, Hz. Aişe Abdullah b. Abbâs (r.anhum) ve onlarla beraber bulunan Müslümanları da tekfir ederek hepsinin cehennemde ebedi olarak kalacaklarını söylemişlerdir.¹⁹²

İbn Hazm, sahâbenin fazîleti hakkında Hz. Peygamber'in “Hiç kimse sahâbenin derecesine ulaşamaz” ve “sahâbenin dengi olamaz” anlamındaki haberleri Hâricîlerin yalanladıklarını ifade etmiş sonra da “aziz ve ulu Allah'ın yarattıklarının en şerhileri ve cehennem köpekleri” oldukları halde kendilerini Osman, Ali, Talha ve Zübeyr'den üstün görürler. Dolayısıyla “Allah'ın kelâmına ve Resûlullah'ın hükmüne muhalefet eden kimse kaybetmiştir” şeklinde Hâricîleri eleştirmiştir.¹⁹³

¹⁸⁸ Eş'arî, **Makâlât**, s. 87.

¹⁸⁹ Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre, **Mezhepler Tarihi**, Çev. Sıbğatullah Kaya, Çelik Yay. İstanbul, ty., s. 77.

¹⁹⁰ Bulut, **İslam Mezhepleri Tarihi**, s. 165, Onat, **İslam Mezhepleri Tarihi**, s. 70.

¹⁹¹ el-Bakara, 2/207.

¹⁹² Şehristânî, **el-Milel**, I, 121.

¹⁹³ Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm, **el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihal**, thk. Muhammed İbrahim Nasr vd., Dâru'l-Cil, Beyrut, 1996, IV, 186.

2.5. ŞİA’NIN SAHÂBE ANLAYIŞI

Ebü’l-Hasan el-Eş’arî Şîa’yı, “Ali’ye taraftar oldukları ve onu, Resûlullah’ın diğer sahâbîlerinin önüne geçirdikleri için Şîa denmiştir”¹⁹⁴ ifadesiyle tanımlamaktadır. Şehristânî ise “Şîa özellikle Ali’ye tabi olanlardır. Onlar, ister açık ister gizli olsun, nass ve vasiyetle onun imamlık ve halifeliğini ileri sürmüşlerdir. İnançlarına göre imâmet, Ali evlatlarından başkasına geçmez”¹⁹⁵ diye ifade etmektedir.

Şîi müelliflerden Nevbahtî ve Kummî (ö. 301/913-14) ise Şîa’yı; ği “*Nebi’nin zamanında Ali’nin taraftarları diye isimlendirilen ve ondan sonra da ona bağlılık gösterip onun imâmetini ileri sürenler olarak bilinenlerin oluşturduğu Ali’nin fırkasıdır,*”¹⁹⁶ şeklinde açıklamaktadırlar.

Şîa Hz. Peygamber’den sonra halifeliğin Hz. Ali ve evlatlarının hakkı olduğu görüşünden hareket ederek ona biat etmeyen sahâbîleri tekfir etmiştir. Zira Gadir-i Hum’da Hz. Ali’ye biat eden sahâbe, Efendimiz’in vefatından sonra defnedilmesini bile beklemeden Hz. Ebûbekir’e biat etmiştir. Böylece Hz. Ali’nin hakkı olan halifelik gasbedilmiş, sahâbe Resûlullah’a verdikleri sözü tutmamışlardır. Şîa sahâbenin böyle bir davranış içine girmekle -pek azı hariç- tümü mürted olmuş ve küfre düşmüş olduklarını iddia etmiştir.¹⁹⁷ Dolayısıyla bu sahâbîlerden gelen rivayetleri de bu tür gerekçeler sebebiyle kabul etmemişlerdir.

Şîa bu hadiseyi şöyle izah etmektedir: Mekke’de inen “İnzarâyeti”nin¹⁹⁸ nüzûlünden sonra yapıldığı iddia edilen toplantıda, daha sonra Veda Haccı’ndan dönerken Gadir-i Hum¹⁹⁹ denilen mevkide, Hz. Peygamber’in bütün ashâbını

¹⁹⁴ Eş’arî, **Makâlât**, s. 5.

¹⁹⁵ Şehristânî, **el-Milel ve’n-Nihal**, s. 146.

¹⁹⁶ Nevbahtî, **Fıraku’ş-Şîa**, s. 51; Ebû Halef (Ebü’l-Kâsım) Sa’d b. Abdillâh el-Kummî, **Kitâbü’l-makâlâtve’l-fırak**, thk. Muhammed Cevad Meşkûr, Matbaati Haydarî, Tahran, 1321, s.15.

¹⁹⁷ İsmail Kaya, **Şîa ve Şîilik**, Nida Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 88; Serdar Demirel, **Hadis ilimleri**, Karınca Polen Yay., İst., 2014, s. 301.

¹⁹⁸ Şuara, 26/229.

¹⁹⁹ *Gadir-i Hum*, Hz. Ali’ nin imâmeti açısından Şîi gruplar nezdinde tarihî önem taşıyan yerdir. Mekke ile Medine arasındaki Cuhfe mevkiine 4 km. kadar uzaklıkta olup sık sık yağın yağmurlar sebebiyle bataklık ve sazlık haline gelmiş bir gölcükten ibarettir. Başta İsnâaşeriyye İmâmiyyesi olmak üzere hemen hemen bütün Şîi gruplara göre Hz. Peygamber Veda haccı dönüşü (18 Zilhicce

toplayıp Hz. Ali'yi kendisine halife ve ümmete imam tayin ettiği iddia edilmektedir. Burada bir hutbe irâd ettikten sonra Allah Resûlü, “*Ben kimin mevlâsı isem, Ali'de onun mevlâsıdır*” buyurmuş ve Hz. Ali'nin kendisinden sonra halife olduğunu ilan etmiştir.²⁰⁰ Çünkü imamet (hilafet), Şîa'ya göre, Ehl-i sünnetin dediği gibi ümmetin istek ve seçimine bırakılabilecek küçük işlerden değildir. İmâmet, dinin aslına dâhil bir rükündür ve iman esasları arasında yer alır. Bu bakımdan imama inanmak, Şîiliğin inanç esaslarından biridir.²⁰¹

Neticede Hz. Peygamber'den sonra kimin halife olacağı Şîa ile Ehl-i sünnet arasında en temel meseleyi oluşturur. Buna göre halifeliğin Hz. Ali'nin hakkı olduğu, bunu kabul etmeyenlerin gâsıb ve zalim olduğu anlayışı Şîa'nın vazgeçilmez ilkeleri arasındadır.²⁰²

Buna karşın Ehl-i sünnet ise Hz. Peygamberin kendisinden sonra bir halife ya da vasî tayin etmeden vefat ettiğini söyler. Eğer Hz. Peygamber vefatından sonra Hz. Ali'yi halife tayin etmiş olsa idi, kendinden sonra Hz. Ömer'in halife olmasını vasiyet eden Hz. Ebûbekir'e hiçbir itirazda bulunmayan sahâbe, nasıl olurda Hz. Peygamber'in bu emrinden topluca yüz çevirir? Böyle bir anlayışı kabul etmek mümkün değildir!²⁰³

Şunu belirtmek gerekir ki, kendisinden önceki halifelere biat eden Hz. Ali'nin daha sonra bu halifelerle yakın çalışma arkadaşı olması Şîilerin, “Hz. Ali'nin hakkının gasbedildiği” iddiasını çürütmektedir. Zaten Hz. Peygamber'in bu konuda açık bir emri olsaydı, önce bunu sahâbe uygulardı.

Şîî âlimleri gelişen olaylara kendi perspektiflerinden bakmaktadırlar. Örneğin Kuleynî: “*İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlayacak, ne de onları doğru*

10/17 Mart 632), aslında dinlenmeye elverişli bir yer olmadığı halde önemli bir hususu bildirmek amacıyla burada konaklamış, ashabına Allah'ın kitabını ve Ehl-i beytini (sekaleyn) bıraktığını belirtmiştir. Geniş bilgi için bkz. Ethem Ruhi Fırlalı, “*Gadir-i Hum*”, **DİA**, XIII, 279.

²⁰⁰ Cemal Sofuoğlu, “**Gadir-i Hum Meselesi**”, AÜİFD, 1983, XXVI, s.461.

²⁰¹ Fırlalı, “*Şîiliğin Doğuşu ve Gelişmesi*”, **Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu**, İSAV, İstanbul, 1993, s. 36.

²⁰² Bekir Kuzudişli, “*Şîa ve Hadis*”, **Hadis El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara, 2016, s. 624.

²⁰³ Kuzudişli, **a.g.e.**, s.624.

*yola iletacaktır.*²⁰⁴ âyetinin tefsirinde İmam Cafer es-Sadık'tan bir rivayetle, burada kastedilenlerin; Hz. Ali'nin imamlığını Hz. Peygamber hayatta iken kerhen kabul eden, O vefat ettiğinde ise Hz. Ali'ye biat etmeyen ve böylece kalplerinde hiç iman kalmayan sahâbe olarak açıklar.²⁰⁵

Yine *Kâfi*'de Ebû Cafer'in şöyle dediği rivayet edilmiştir. “Üç kişinin dışında Resûlullah'tan sonra bütün Müslümanlar mürted olmuşlardır. Bu üç kişi kimdir? diye sordum, o da “Mikdad b. Esved, (ö. 33/653) Ebû Zer el-Gıfârî (ö. 32/653) ve Selmân-ı Fârisî'dir (ö. 36/656 [?])” dedi.-Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerlerine olsun-²⁰⁶

Şîa'ya göre, sahâbiler arasında fasıklar ve münafıklar vardır. Biraz daha ileri gidip gerek Efendimiz (s.a.v) zamanında gerekse ondan sonra İslâm dan irtidad edenler olduğunu,²⁰⁷ Tebûk seferini de örnek göstererek sahâbeden günah işleyenler olduğunu söylemişlerdir.²⁰⁸

Şîa, sahâbenin tamamının adil olmayacağı konusunda delil olarak şu hadisi nakleder. “*Ashâbım arasında on iki münafık vardır. Bunlardan sekizi deve iğne deliğine girinceye kadar cennete giremeyeceklerdir.*”²⁰⁹

Peygamberimiz döneminde Medine'de münafıkların bulunduğu bir hakikattir. Ancak bu münafıklar “sahâbe” arasında sayılmazlar. Zira sahâbî olmanın şartlarından biri, O'nu mü'min olarak görüp, kalben inanıp ve o hal üzere ölmektir.²¹⁰

Kur'ân-ı Kerim de Allah sahâbe ve münafıkların birbirine benzemeyen iki farklı kesim olduğunu ifade etmiştir. Nitekim “*Allah mü'minleri sizin bulunduğunuz hal üzere bırakacak değildir. O, sonunda pis olanı temizden ayıracaktır*”²¹¹

²⁰⁴ Nisa, 4/137.

²⁰⁵ Küleynî, *el-Kâfi*, I, 420.

²⁰⁶ Küleynî, *a.g.e.*, VIII, 245; Kaya, *Şia ve Şiilik*, s.89

²⁰⁷ Abdullah el-Mâmekânî, *Tenkihü'l-Makal fi ilmi'r-ricâl*, thk. Muhammed Rıza el-Mâmekânî, Müessesetü Âli Beyt, Kum, 1431, s. 150, (Mukaddime II).

²⁰⁸ Tevbe, 9/94.

²⁰⁹ Müslim, *Sahih*, Sıfâtü'l-münâfikîn 50, IV, 2143.

²¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 158.

²¹¹ Âl-i İmran, 3/179.

âyetindeki vaadine binaen münafıkları sahâbeden ayırt etmiş, şahsen olmasa bile vasıfları itibari ile izhar etmiştir.²¹²

Sahâbenin adaleti konusunda Ehl-i sünnetin sergilediği tavır Şîa'dan çok farklıdır. Ehl-i sünnet, Allah Teâlâ ve Hz. Peygamber tarafından övülen sahâbeye hürmet gösterilmesini esas almıştır. Şîa ise imâmet hakkındaki görüşlerini açıklamak maksadıyla sahâbeyi tüm gayretiyle eleştirir.²¹³

Şîa hadis kaynaklarına âşina olanlar, Şîî tasavvurunda bu gibi rivayetlerin mevcut olduğunu bilirler. Dolayısıyla Şîa ekolu sahâbeyi ötekileştirip onları Efendimizden sonra dini ve siyasi ihtilaflara karıştıklarından dolayı fasıklık ile itham ederler. Onlardan gelen rivayetleri de bir kaç hariç kabul etmezler. Masum imamları ön plana çıkarırlar. Onlardan gelen rivayetleri asıl kabul ederler.

2.6. MÜRÇİE'NİN SAHÂBE ANLAYIŞI

Mürcie, İslâm'ın ilk dönemlerinde ortaya çıkan, birlik ve beraberliği hedefleyen, bu doğrultuda uzlaşmacı fikirleriyle tanınan itikadî ve siyasî bir fırkadır.²¹⁴ Mürcie kavramı iki manaya gelir. Birincisi “Onu ve kardeşini geciktir”²¹⁵ âyetinde olduğu gibi “tehir etmek veya geciktirmek” anlamlarına gelir. İkincisi ise kökünden “ümit vermek ve beklenti içinde olmak” anlamındadır.²¹⁶

Siyasî ve itikadî anlamda Mürcie, Hz. Osman ve Hz. Ali başta olmak üzere büyük günah işleyenlerin durumlarını Allah'a havale ederek, onların cennetlik veya cehennemlik oldukları hususunda verilecek kararın Allah'a bırakılması gerektiği fikrini öne süren kimseler ve topluluklara verilen isimdir.²¹⁷

²¹² Mehmet Efendioğlu, “Sahâbe'den Bir Kısmı Münafık Olabilir mi”, **Rihle Dergisi**, İstanbul, sy. 2, s.43.

²¹³ Demirel, **Hadis İlimleri**, s.328.

²¹⁴ Bulut, **İslam Mezhepleri Tarihi**, s. 177.

²¹⁵ el-A'râf, 7/111.

²¹⁶ Şehristânî, **el-Milel**, I, 139.

²¹⁷ Sönmez Kutlu, *Mürchie Mezhebi: Doğuşu, Fikirleri, Edebiyatı ve İslâm Düşüncesine katkıları* **Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2002 / I, s.172.

Mürcie, Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle başlayan siyasî çalkantı ve kargaşalar, Emevî-Haşimî çekişmesi ve Hâricî zihniyetini tehlikeli gören birtakım Müslümanların bu gibi hassas konularda tarafsız kalmasının sonucu ortaya çıkmıştır.²¹⁸

Mürcie, inananların birlik ve beraberliklerini çok önemser. Bu sebeple Müslümanlar arasında vuku bulan siyasî olaylar hakkında görüş belirtmeyip hükmü Allah'a havale ederler.

Mürcie ilk halife Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer dönemlerinde ümmetin ayrılığa düşmediğini, bu sebeple onlara itaat edildiğini ve onlara isyan edilmesini de kınadıklarını ifade ederler.

Daha sonra halifeliğe getirilen gerek Hz. Osman gerek Hz. Ali döneminde Müslümanlar arasında yaşanan savaşlar, kimin haklı kimin haksız olduğu, ölen ve öldürülenlerin durumu görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Bundan dolayı dünyada mümin olduklarını, işledikleri hata ve günahlarından dolayı ahirette nasıl bir cezayla karşılaşacaklarını bilmediklerinden tarafsız kalmayı tercih etmişlerdir. Bu kimseler hakkındaki hükümleri Allah'a havale etmişlerdir. Zira onlar, Haricîler gibi son iki halifeyi, diğer sahâbeyi ve büyük günah işleyen herkesi tekfir etmiyor, Şiâ gibi ilk üç halife aleyhtarlığı yapmıyor ve Emevîler gibi Hz. Osman'ı medhedip, Hz. Ali'yi lânetlemiyorlardı.²¹⁹

2.7. MU'TEZİLE'NİN SAHÂBE ANLAYIŞI

Mu'tezile İslâm tarihinde hicrî II. asırda ortaya çıkan itikadî meselelerin yorumunda akla ve iradeye öncelik veren kelâm mezhebidir.

Sözlükte “ayırarak, uzaklaştırmak” anlamındaki “AZL” kökünden iftial babından sıfat olan mu'tezile kelimesi “uzaklaşan, ayrılıp bir tarafa çekilen” demektir.²²⁰

²¹⁸ Bulut, a.g.e., s. 177.

²¹⁹ Kutlu, “Mürcie” *İslam Mezhepleri Tarihi*, s.110-111.

²²⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, II, 2610.

Mu'tezile'ye bu ismin verilme nedenleri hususunda birbirinden farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan en fazla yaygın olanı şöyledir. Dönemin büyük âlimi Hasan el-Basrî (ö.110/728) ile Vâsıl b. Atâ (ö.131/748) arasında geçtiği kabul edilen büyük günah işleyeninin durumu ne olacak? hâdisesinden den sonra²²¹ Vâsıl b. Atâ böyle birinin ne mü'min ne de kâfir olduğunu, bilakis bu ikisi arasında bir yerde bulunduğunu²²² ileri sürerek yeni bir görüş ortaya atmıştır. Bu olayın ardından Hasan el-Basrî'nin meclisini terkettiğinden dolayı bu isimle anılmışlardır.²²³

Hz. Peygamber'in ahirete intikalinden sonra imâmetle ilgili sorunlar gündeme gelmiştir. Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle başlayan dönemde Hz. Ali'nin halife seçilmesi ve Muaviye ile mücadelesi, Müslümanlar arasında siyasi ve idari karışıklık meydana getirmiştir. Dolayısıyla vuku bulan savaşlarda Müslümanların birbiriyle savaşması sebebiyle büyük günah işledikleri, savaşlarda ölen ve öldürülenlerin dünyadaki ve ahiretteki durumlarının ne olacağı tartışılmaya başlanmıştır. Böyle bir ortamda geride zikrettiğimiz gibi Haricîler ve Mürcie'nin büyük günah işleyeninin durumu²²⁴ hakkındaki görüşlerine karşı Vâsıl b. Atâ'nın ileri sürdüğü farklı görüş neticesi ortaya çıktığı kabul edilir.²²⁵

Mu'tezile sahâbeyi; "Hz. Peygamber'le uzun süre birlikte olmuş, O'nun sohbetinde bulunmuş ve O'na tabi olan kimse" şeklinde tanımlamışlar.²²⁶ *Mu'temed* isimle eserinde Ebü'l-Hüseyin (ö.436/1044) sahâbeyi şöyle tanımlamaktadır: "Bir âlimin yanında uzun süre bulunmayan ya da bulunup ondan ilim almayan kimselerin onun ashâbından sayılmadığı gibi Hz. Peygamber'le uzun süre beraber olmayan ve bu birliktelik esnasında O'ndan faydalanamayan kimse sahâbî sayılmaz."²²⁷

Mu'tezile'nin kurucusu sayılan Vâsıl b. Atâ ve arkadaşı Amr b. Ubeyd, daha önceki söylemlerden farklı olarak Cemel ve Sıffin savaşlarına katılanları fâsıklıkla

²²¹ Hasan el-Basrî ile Vâsıl b. Atâ arasında geçen hâdisenin detayı için bkz. Vâsıl b. Atâ'nın büyük günah konusunda farklı bir anlayışa sahip olan hocası Hasan-ı Basri'nin ders halkasından ayrılması: Şehristanî, **el-Milel**, I, 47-48.

²²² "*el-Menzile beyne'l-menzileteyn*" adı verilen bu görüşün açıklaması için bkz: Şehristanî, **el-Milel**, I, 48.

²²³ Bulut, **İslam Mezhepleri Tarihi**, s.196.

²²⁴ Haricî ve Mürcie'nin büyük günah işleyenlerin durumu hakkındaki görüşleri için bkz. s.44 ve 46.

²²⁵ Osman Aydın, **İslam Mezhepleri Tarihi**, s.125; Bulut, **İslam Mezhepleri Tarihi**, s.199.

²²⁶ Ebü'l-Hüseyin el-Basrî, **el-Mu'temed fi usûli'l-fıkh**, II, 666.

²²⁷ Ebü'l-Hüseyin el-Basrî, , **a.g.e.**, II, 666

itham etmişlerdir. “Ya Hz. Ali ve taraftarları fâsıktır ya da onlara karşı ayaklanan Hz. Âişe, Talha ve Zübeyr fâsıktır” demişlerdir. Fakat fâsıklığın her iki taraftan hangisinde olduğunda şüphe etmiştir. Bu yüzden bu grupların hangisi şahadet ederse etsin onların şahitlikleri geçersiz sayılmıştır.²²⁸ Hatta Amr b. Ubeyd Cemel savaşına katılan tüm sahâbenin fâsık olduğunu söylemiş ve hiçbirinin şahitliğini kabul etmemiştir.²²⁹

Basra ekolünün ileri gelen kelâmcılarından Nazzâm, Ehl-i sünnetin “*İmamet Hz. Ebu Bekir’in hakkıdır*” görüşüne itiraz eder ve imâmet için Hz. Ali adına bir delilin bulunduğunu, ancak Hz. Ömer’in bu delili gizlediğini ve insanların Sakîfe günü Hz. Ebu Bekir’e biat etmek suretiyle Hz. Ali’nin hakkını gasbettiğini ileri sürmüştür.²³⁰

Yine Nazzâm’ın sahâbenin ileri gelenlerinden Hz. Ömer’in Hudeybiye’de Resûlullah’a sorduğu sorular sebebiyle İslâm hakkında şüpheyeye düştüğünü iddia etmiş,²³¹ İbn Mes’ud için, “*yalancıdan başka bir şey değildir,*” demiştir.²³² Ebû Hureyre’yi de “*insanların en yalancısı*” olmakla itham etmiştir.²³³ Böylece Hz. Peygamber’den bizlere ulaşan birçok haber, Mu’tezile’ye göre hükümsüz kalmıştır.

²²⁸ Abdulkahir el-Bağdâdî, **el-Fark beyne'l-firak**, s. 109

²²⁹ el-Bağdâdî, **a.g.e.**, s. 110.

²³⁰ Şehristânî, **el-Milel**, I, 57.

²³¹ el-Bağdâdî, **el-Fark**, s. 133.

²³² el-Bağdâdî, **a.g.e.**, s. 133-134; Koçyiğit, **Hadisçilerle Kelâmcılar Arasındaki Münakaşalar**, AÜİFY, Ankara, ty, s. 239.

²³³ el-Bağdâdî, **el-Fark**, s. 133.

2.8. DEĞERLENDİRME

Hz. Muhammed'in (s.a.v) vefatından sonra Müslümanlar arasında yaşanan siyasî kargaşalar neticesinde birtakım siyasî ve ideolojik fırkalar ortaya çıkmıştır. Bu fırkalar belli konularda değişik görüşler ileri sürmüştür. Bu konulardan biride ortaya çıkan grupların sahâbe hakkındaki düşünceleridir.

Bu düşünceler zikredilirken öncelikle Selef-i sâlihîn diye isimlendirilen sahâbe, tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn neslinin ileri gelenlerinden bazılarının sahâbe hakkındaki görüşleri zikredilmiştir. Ardından hicrî 300 yılı itibarıyla Ehl-i sünnete mensup dönemin öne çıkan imamların sahâbeye yaklaşımları ele alınmıştır. Daha sonra "diğer ekoller" başlığı altında Ehl-i sünnet olarak değerlendirilen bazı grupların sahâbeye karşı olan sevgi ve muhabbetleri ifade edilmiştir. Bunlar dönemlerinde öne çıkan müfessirler, fıkıhçılar ve mutasavvıflar olup bazılarının sahâbe hakkındaki görüşleri vermekle iktifa edilmiştir.

Ehl-i sünnet âlimleri sahâbe-i kirâmın tamamını saygıyla ve hayırla yâd etmişlerdir. Ehl-i sünnet dışındaki fırka mensupları ise siyasî olaylara karışmaları sebebiyle sahâbeyi tenkit etmiş ve onları fasıklıkla suçlamışlardır.

Bu bölümde ele alacağımız Ehl-i bid'at gruplardan biri olan Hâricîler hakem olayı sebebiyle ashâb hakkında ilmî verileri esas almayan bir düşünceyle sahâbeyi tekfir etmişlerdir.

Bunun yanında diğeri bir grup olan Mürcie ise sahâbenin birbirleriyle savaşmaları sonucu ölen ve öldürülen hakkında dünya ve ahiretteki durumlarıyla ilgili bir şey söylemeyip işi Allah'a havale etmişlerdir.

Şîa görüşlerini şekillendirirken imâmet meselesinden hareketle halifeliğin Hz. Ali'nin hakkı olduğunu fakat sahâbenin bunu dinlemeyip Hz. Ebû Bekir'e biat etmesiyle kâfir olduklarını ileri sürmüştür.

Mu'tezile ise sahâbe aleyhinde farklı görüşler ileri sürmekle beraber²³⁴ “ *Hz. Ali ile savaşanlar dışındaki sahâbiler adildir* ”²³⁵ demiştir.

²³⁴ Mutezile'nin sahâbe hakkındaki görüşleri için bkz. s. 58-59.

²³⁵ Ahmed b. Hanbel, **Fezâilü's-sahâbe** , I,16

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SAHÂBE'NİN FAZİLETİ İLE İLGİLİ KÜTÜB-İ SİTTE

HADİSLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sahâbenin Hz. Peygamber ile aynı zamanda yaşayıp O'na arkadaşlık yapmaları, İslâmî öğretilerini bizzat kaynağından öğrenmeleri ve dinin yayılması noktasında gösterikleri üstün çaba sebebiyle sahabeyi savunmak, İslâm dinini savunmak demektir.

Sahâbe İslâm binasının köşe taşıdır. Müslümanlar Allah'ın gönderdiği kitabı, Resûlullah'ın (s.a.v) sünnetini ve İslâmiyet'in öğretilerini önce onlardan almıştır. Sahâbenin bu konumunu görmezlikten gelmek, onlara sıradan insanlar nazarıyla bakmak, onların buldukları yüce makâma karşı saygısızlıktır.

Sahabenin fazileti hakkında en büyük delil, Allah'ın kitabı sonra da bizzat Resûlü'nün şahadetidir. Dolayısıyla Allah Resûlü'nün bu fazilete işaret eden hadislerini incelemek bizim için önemli bir görev olacaktır.

Tezin bu son bölümünde Kütüb-i Sitte'de sahâbenin faziletine işaret edilen hadisler mütalaa edilecektir. Kütüb-i Sitte'de bu konudaki hadislerin bir kısmında tek tek her bir sahâbînin faziletinden bahsedilmekte, bir kısmında ise genel anlamda sahâbenin (Ensâr ve muhacirlerin) faziletine işaret edilmektedir.

Çalışmamızın konusunu genel olarak sahâbenin, (Ensâr ve Muhâcirlerin) faziletinden bahseden hadisler oluşturmaktadır. Tek tek sahabîleri öven ve takdir eden hadislere çalışmamızın sınırını aşmamak adına temas edilmemiştir.

Bu bölümde ele alınan hadisler iki kısımda değerlendirilmiştir. Birinci kısımda *sahihayn* hadisleri, ikinci kısımda ise *sünen* hadisleri ele alınmıştır. *Sahihayn* hadislerinin sıralamasında farklı sahâbî râvilerinden gelen benzer hadisler peşpeşe verilmiştir. Bunda da önce *müttefekun aleyh* olan hadislere öncelik verilmiş, bu tür hadislerin metninde özellikle Buhârî metni esas alınmıştır. Ardından aynı metinden olan Buhârî ve Müslim hadisleri zikredilmiştir. Metni esas alınan hadis dipnotta bold olarak gösterilmiş, daha sonra hadisın Arapça metni, tercümesi ve değerlendirilmesi ele alınmıştır.

HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. SAHÎHAYN HADİSLERİ

3.1.1. Birinci Hadis

3.1.1.1. Hadisin Metni

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "خَيْرُ أُمَّتِي قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ." قَالَ عِمْرَانُ: فَلَا أَدْرِي أَذَكَرَ بَعْدَ قَرْنِهِ قَرْنَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا..."

3.1.1.2. Hadisin Tercümesi

İmrân b. Husayn (r.a) anlatıyor: Resûlullah (s.a.v): “Ümmetimin en hayırlıları, benim asrımdaya yaşayanlardır. Sonra onların peşinden gelenlerdir. Sonra onların peşinden gelenlerdir.” buyurdu. İmrân: “Resûlullah, kendi asrından sonra (hayırlı olarak) iki asır mı, yoksa üç asır mı zikretti, bilmiyorum,” demiştir...

3.1.1.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, müttefekun aleyh hadis olup Buhârî²³⁶ ve Müslim’in²³⁷ *Sahîh’lerinde*, Tirmizî²³⁸, Ebû Dâvûd²³⁹ ve Nesâî’nin²⁴⁰ *Sünenlerinde* rivayet edilmiştir.

²³⁶ Buhârî, *Sahîh, Fezâilu ashâbi’n-nebi 1*, hadis no: 3650; Şehâdât 9, hadis no: 2651; el-Eyman ve’n-nüzûr 27, hadis no: 6695; Rikâk 7, hadis no: 6428.

²³⁷ Müslim, *Sahîh*, Fezâilu’s-sahâbe 52, hadis no: 214 (2535) - 215..

²³⁸ Tirmizî, *Sünen*, Fiten 43, hadis no: 2221, 2222, Şehâdât 45, hadis no: 2302.

²³⁹ Ebû Dâvûd, *Sünen*, Süne 10, hadis no: 4657.

²⁴⁰ Nesâî, *Sünen*, el-Eyman ve’n-nüzûr 29, hadis no: 3814.

3.1.2. İkinci Hadis

3.1.2.1. Hadisin Metni

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ يَجِيءُ قَوْمٌ تَسْبِقُ شَهَادَةُ أَحَدِهِمْ يَمِينَهُ، وَيَمِينُهُ شَهَادَتُهُ."

3.1.2.2. Hadisin Tercümesi

Abdullah b. Mesud'dan (r.a) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **“İnsanların en hayırlıları, benim asrımda yaşayanlardır. Sonra onların peşinden gelenlerdir. Sonra onların peşinden gelenlerdir. Sonra bir kavim gelir ki, onlardan birinin şehâdeti yeminine, yemini de şehâdetinin önüne geçer.”**

3.1.2.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, müttefekun aleyh hadis olup Buhârî²⁴¹ ve Müslim'in²⁴² *sahîhlerinde*, Tirmizî'nin²⁴³ ve İbn Mâce'nin²⁴⁴ *sünenlerinde* inde rivayet edilmiştir.

3.1.3. Üçüncü Hadis

3.1.3.1. Hadisin Metni

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ سَأَلَ رَجُلٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَيُّ النَّاسِ خَيْرٌ؟" قَالَ: "الْقَرْنُ الَّذِي أَنَا فِيهِ، ثُمَّ الثَّانِي، ثُمَّ الثَّلَاثُ."

²⁴¹ Buhârî, *Sahîh*, Fezâil'u-ashabi'n-nebî 1, hadis no: 3651; Şehâdât 9, hadis no: 2652; Rikâk 7, hadis no: 6429.

²⁴² Müslim, *Sahîh*, Fezâilü's-sahâbe 52, hadis no: 210 (2533) - 211- 212.

²⁴³ Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb 59, hadis no: 3863.

²⁴⁴ İbn Mâce, *Sünen*, Kitâbü'l-ahkâm, 27, hadis no: 2362.

3.1.3.2. Hadisin Tercümesi

Hiz. ÂiŖe (r.anha) anlatıyor. Bir adam Hiz. Peygamber'e (s.a.v) "İnsanların en hayırlısı kimlerdir?" diye sordu. Hiz. Peygamber (s.a.v) "**İçinde benim bulunduğum asırdır. Sonra ikinci, daha sonra üçüncü asırdır**" buyurdular.

3.1.3.3. Hadisin Tahrirci

Hadisimiz, Müslim'in *Sahih*'inde²⁴⁵ rivayet ettiğı bir hadistir.

3.1.4. Dördüncü Hadis

3.1. 4.1. Hadisin Metni

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " خَيْرُ أُمَّتِي الْقَرْنُ
الَّذِينَ بُعِثَتْ فِيهِمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ " - وَاللَّهُ أَعْلَمُ: أَذْكَرُ الثَّالِثِ أَمْ لَا ... "

3.1.4.2. Hadisin Tercümesi

Ebü Hureyre (r.a) anlatıyor: Resûlullah (s.a.v): "**Ümmetimin en hayırlıları, benim gönderildiğim asırda yaşayanlardır. Sonra onların peşinden gelenlerdir**" buyurdu. Üçüncüyü zikretti mi, zikretmedi mi, Allah bilir.

3.1.4.3. Hadisin Tahrirci

Hadisimiz, Müslim'in *Sahih*'inde²⁴⁶ rivayet ettiğı bir hadistir.

²⁴⁵ Müslim, Sahih, Fezâilü's-sahâbe 52, hadis no: 216 (2536).

²⁴⁶ Müslim, Sahih, Fezâilü's-sahâbe 52, hadis no: 213 (2534).

3.1.4.4. Hadisin Değerlendirilmesi

Bu hadisler, ilk üç neslin değerini ortaya koymakla beraber daha sonra gelecek nesillerdeki ahlâkî çöküntünün ve dünyaya olan meylin artacağı zikredilmektedir.

“*Karn*” kelimesinin kapsadığı zaman dilimi hakkında şu açıklamalar yapılmıştır. Bazılarına göre, “karn” yirmi senelik zaman dilimini gösterir. Bazıları bunun yetmiş, bazıları ise kırk yıl olduğunu söylemişlerdir. İbnü’l-Arabî ise karn vakittir demiştir.²⁴⁷

Hadisteki “*Karn*” kelimesinin anlamı hususunda ise bir bütünlükten bahsedilmez. Kimileri “Peygamberimizin ashâbı ve onlardan sonra gelen, onların çocukları, çocuklarının çocuklarıdır” demiştir. Diğer bir görüş “belli zaman içerisinde birlikte bulunan her tabakaya denilir” şeklinde çeşitli izahatlar yapılmıştır.²⁴⁸

“En hayırlınız benim kuşağımdır” ifadesinden maksat “İçlerinde ben olduğum halde zamanımda yaşayan insanlar” yani sahâbe-i kirâmın kastedildiği hususunda âlimlerin görüş birliği vardır.²⁴⁹ Sonra onların peşinden gelenlerdir ki onlar da “*tâbiîn*”dir.²⁵⁰ Daha sonra da onların peşinden gelenler. Onlarda *etbâu’t-tâbiîn*’ diye isimlendirilir.²⁵¹

İnsan psikolojik olarak bazı şahsiyetleri idealize etme, yani onları model olarak kabul etme özelliğine sahiptir. Dolayısıyla model ve örnek kişilikler insanın hayatına tesir etmektedir. Kitabımızda Allah Resûlü (s.a.v) *üsve-i hasene/güzel örnek*²⁵² olarak takdim edildiği gibi, onun yolundan giden ilk nesil (sahâbe-i kirâm)

²⁴⁷ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürrî en-Nevevî, *el-Minhâc fi şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, Müessesetü Kurtuba, 1991, XVI, 128.

²⁴⁸ Nevevî, *a.g.e.*, XVI, 128.

²⁴⁹ Azîmâbâdî, *Avnü’l-ma’bûd*, I, 2154; Nevevî, *a.g.e.*, XVI, 127.

²⁵⁰ Aynî, *Umdetü’l-Karî*, XVI, 237; Azîmâbâdî, *a.g.e.*, I, 2154.

²⁵¹ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, VII, 8.

²⁵² Ahzab, 33/21.

de gelecek nesiller için “en hayırlı ümmet, ümmetin en hayırlıları”²⁵³ şeklinde örnek ve model şahsiyetler olarak takdim edilmiştir.

Hanefî usûl âlimlerinden hilaf ilmini sistematize eden Ebû Zeyd ed-Debûsî, (ö.430/1039) bu hadisi şu şekilde açıklar: İslâm dini dört topluluk eliyle kurulmuştur. Bu topluluklar, Peygamberler, sahâbe, tâbiîn ve salihlerdir. İslâm dini bu safhaların birincisi olan Peygamberimiz ile birlikte kuvvetlenmiş ve her taraf İslâm’ın nuru ile aydınlanmıştır.²⁵⁴

Efendimiz vefat ettikten sonra İslâm dinini duyurma ve yayma işlemi onun rahle-i tedrisinden geçen “*ashabım/dostlarım*” diye vasıflandırdığı sahâbilerine geçmiştir. Dolayısıyla bu dönemde manevî ve irşadî otorite, Hz. Peygamber’in ilminden istifade etmiş olan sahâbenin elindedir.”

Sahâbe döneminin sona ermesinden sonra dinde otorite tâbiîne geçmiştir. Son olarak da dinde söz sahibi olma üçüncü nesil olan etbâu’t-tâbiîne intikal etmiştir. Ancak bu dönemde selefî ahlâk ve amel güzelliği bir ölçüde kaybolmuştur. Bireysel anlamda bazı olumlu durumlar ortaya çıksa da eskilerin özellikleri ve güzellikleri tam olarak yansıtılamaz olmuştur.²⁵⁵

İslâm dininde söz söyleme hakkı son nesle intikal ettiğinde artık sözün gücü de azalmaya başlamıştır. Dünyalık derdine düşen ve Hz. Peygamber’den uzaklaşan bir takım insanlar, dünya menfaatlerine daha fazla meyl edip Efendimiz’den beri kendilerine tevarus eden ilimle daha az ilgilenmeye başlamışlardır. Emevi halifesi Ömer b. Abdülaziz’in: “İlim kaybolmak üzere, hadislerin derlenip toplanması lazım” diye serzenişi bu yüzdendir.²⁵⁶

İbn Hacer’in ifadesiyle, hadis âlimlerinin ittifak ettiğine göre etbâu’t-tâbiîn kuşağından en son vefat eden kişi yaklaşık 220 yılına kadar yaşamıştır. Bu dönem sonunda bid’atler yaygın bir şekilde ortaya çıkmaya başlamış, diğer taraftan ilim ehli

²⁵³ Âl-i İmran, 3/110.

²⁵⁴ Ebû Zeyd Abdullah b. Ömer b. İsa ed-Debûsî, **el-Emedü’l-aksâ**, thk. Abdülkadir Ahmed Atâ, Daru’t-Türâsi’l-Arabî, 1988, s. 369-370.

²⁵⁵ Debûsî, **a.g.e.**, s. 370.

²⁵⁶ Çağfer Karadaş, **Bir Hadis Üç Yorum**, Araştırma Notları, Usûl İslâm Araştırmaları, 2009, II, sy.12, s.173.

Kur’ân’ın yaratılmış olduğunu söylesinler diye mihnete, (baskı, eza ve cefaya) tabi tutulmuştur. Hz. Peygamber’in (s.a.v) “*Bundan sonra yalan yayılacaktır.*” ifadesi aynen gerçekleşmiş, yalancılık sözleri, fiilleri ve inançları dahi kapsamıştır.²⁵⁷

Efendimizin, “*İnsanların en hayırlısı benim asrında yaşayanlardır.*” diyerek bu nesilden övgü ile bahsetmesi, sahâbe kuşağının peygamberlik nuruyla doğrudan muhatap olmalarından ve hidayet kaynağına yakın olmalarından kaynaklanmaktadır. Ashâb, bu kaynaktan doğrudan beslenmiş, ondan sonra gelen tâbiîn sahâbeden bu bilgileri almıştır.

Karşılarında muhatap olarak bulunan Efendimiz, sahâbe için rol model olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v) iman, ibadet, takvâ, ilim, cihâd gibi konuların yanında eğitim, yönetim, ticaret ve siyaset gibi her alanda onlara örnek olmuş, adeta yaşayan İslâm olmuştur. Birçok insanın eksiklik hissettiği hususlarda onlara rehber olmuştur. Bu da sahâbîleri daima diri tutmuştur.

Dolayısıyla sahâbîler konusunda meydana gelebilecek bir şüphe doğrudan Hz. Peygamber ve dolaylı olarak da Kur’ân - Sünnet’e yönelik ortaya koyulmuş yıkıcı bir çalışmadır. Zira sahâbe, Kur’ân ve hadisleri bizlere ulaştıran ilk kurucu ve koruyucu nesildir. Kurucu nesilde meydana getirilecek şüpheler, doğrudan onlar vasıtasıyla nakledilen kaynaklara (Kur’ân ve Sünnet) ve inşa ettikleri medeniyetin otantikliğine yönelecektir.²⁵⁸

Hadisin ilk kısmı bazı rivayetlerde farklı gelmiştir. Örneğin İmrân b. Husayn rivayetiyle gelen hadiste “*Ümmetimin en hayırlıları, benim asrında yaşayanlardır*” ifadesiyle zikredilmiştir. Abdullah b. Mesud rivayetiyle gelen “*İnsanların en hayırlıları, benim asrında yaşayanlardır*” şeklindedir. Hz. Âişe tarıkıyla gelen “*İnsanların en hayırlısı kimlerdir?*” ve Ebû Hureyre rivayetiyle gelen ise “*Ümmetimin en hayırlıları, benim gönderildiğim asırda yaşayanlardır*” tarzındadır.

²⁵⁷ İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, VII, 8.

²⁵⁸ Özcan Hıdır, *Oryantalistlerin Sahâbeye Dair İddialarının Modern Dönem İslâm Dünyasındaki Sahâbe Algısına Düşünsel-Metodolojik Etkisi*, **İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli - Sahâbe**, İSAV. İstanbul, 2003, s. 533

Dolayısıyla hepsinin ortak paydası Resûlullah ile aynı zamanda yaşayan sahâbenin kastedilmiş olmasıdır.

3.1.5. Beşinci Hadis

3.1.5.1. Hadisin Metni

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ، فَيَغْزُو فِتْنًا مِنَ النَّاسِ، فَيَقُولُونَ: هَلْ فِيكُمْ مَنْ صَاحَبَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيُفْتَحُ لَهُمْ، ثُمَّ يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ، فَيَغْزُو فِتْنًا مِنَ النَّاسِ، فَيَقَالُ: هَلْ فِيكُمْ مَنْ صَاحَبَ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيُفْتَحُ لَهُمْ، ثُمَّ يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ، فَيَغْزُو فِتْنًا مِنَ النَّاسِ، فَيَقَالُ: هَلْ فِيكُمْ مَنْ صَاحَبَ مَنْ صَاحَبَ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيُفْتَحُ لَهُمْ."

3.1.5.2. Hadisin Tercümesi

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) anlatıyor: Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: **“İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda insanlardan bir grup savaşacak. Onlara:**

-İçinizde Peygamber (s.a.v) ile birlikte yaşayan kimse var mıdır? diye sorulacak. Onlar da:

-Evet, diye cevap verecekler. Nihayet (ordu içindeki sahâbîler vesilesiyle) onlara fetih nasip olacak.

Sonra insanlar üzerine bir zaman daha gelecek. İnsanlardan bir topluluk savaşacak. Onlara da:

-İçinizde Peygamber'in sahâbîleriyle görüşen kimse var mıdır? diye sorulacak. Onlar da:

-Evet, diye cevap verecekler. Onlara da fetih nasip olacak.

Sonra insanlar üzerine bir zaman daha gelecek, yine insanlardan bir topluluk savaşacak. Onlara da:

-İçinizde Peygamber'in arkadaşları ile arkadaşlık yapanları gören kimse var mıdır? diye sorulacak. Bu defa onlar da:

-Evet, diyecekler. Onlara da fetih nasip olacaktır.”

3.1.5.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz Buhârî²⁵⁹ ve Müslim'in²⁶⁰ *Sahih*'lerinde rivayet edilmiş müttefekun aleyh hadistir.

3.1.5.4. Hadisin Değerlendirilmesi

Bu hadiste Hz. Peygamber'den (s.a.v) sonra yaşayan ilk üç nesilden (sahâbe, tâbiîn ve etba-i tâbiîn) bahsedilmekte ve onların faziletine vurgu yapılmaktadır.²⁶¹ Sahâbe, tâbiîn veya tebe-i tâbiînden birinin ordu içinde bulunmasının zafere vesile olacağı inancı dile getirilmektedir. Bu durum açıkça bu üç neslin değerini ve faziletini göstermektedir.

Bu üç nesil, genel olarak cihâd aşkı, ilim coşkusu ve takvâ duygusu sebebiyle takdire şayan nesillerdir. Bu kimselerin ordu içerisinde bulunması, ilahî rızaya vesile olacaktır. Zira Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır: “*Nice kapılardan kovulmuş pejmurde insan vardır ki, Allah'a yemin etse, Allah onu yemininde sadık çıkarır.*”²⁶²

Dolayısıyla bu nesillerin içinde Allah'a nazı geçen öyle salih kullar vardır ki, Allah aşkına bir şey isteseler Allah onları mahcup etmez.

Sahâbe nesli, Peygamberimizin sohbetinde bulunmakla şeref kazandığı gibi tâbiîn de sahâbe ile birlikte olduğundan dolayı şeref ve itibar kazanmışlardır. Sahâbe Peygamberimiz ile beraber olma lutfuna mazhar olmuş, vahiy sürecine tanıklık etmiş insanlardır. Ayrıca İslâm'ı kaynağından öğrenme fırsatını yakalamış ve bunu da hayatlarında uygulamış olan müstesna kişilerdir. Böyle şahsiyetlerle bir arada olmak

²⁵⁹ Buhârî, *Sahih, Fezâil'u-ashâbi'n-nebi 1, hadis no: 3649*; Cihad ve Siyer 76, hadis no: 2897; Menâkıb 25, hadis no: 3594.

²⁶⁰ Müslim, *Sahih, Fezâilu's-sahâbe 52, hadis no: 208 (2532) - 209.*

²⁶¹ Aynî, *Umdetü'l-kârî, XIV, 252.*

²⁶² Müslim, *Sahih, Fazlu'z-zuafâ ve'l-hâmilin 40, VI, 2622.*

“tâbiîn” diye isimlendirdiğimiz nesle şeref katmıştır. Onlardan İslâm’ın insanlığa sunduğu bireysel prensipleri, sosyal yaşantıyı ve ibadet hayatını öğrenmişlerdir. Bu da onları diğer insanlar nezdinde üstün tutmuştur.

Hadisimizde ashâb, tâbiîn ve tebe-i tâbiînün yüzleri hürmetine fetih ve zafer müyesser olacağı Efendimiz tarafından haber verilmiş ve o şekilde de gerçekleşmiştir.²⁶³ Bu nedenle bu hadisten Hz. Peygamber’in mucizelerinden birisi ve üç tabakanın fazileti anlaşılmıştır.²⁶⁴

Böyle üstün vasıfla nitelenen bu üç nesil, katıldıkları savaşlarda ihlâs ve cesaretle davranmaları sebebiyle Allah’ın izni ve yardımıyla zafer ve fethetme vesile olacaklardır. Zira Allah’ın salih kulları daima hayır ve güzelliklere vesile olmaktadır.

3.1.6. Altıncı Hadis

3.1.6.1. Hadisin Metni

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَالَتِ الْأَنْصَارُ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ، وَأَعْطَى قُرَيْشًا: وَاللَّهِ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْعَجَبُ، إِنَّ سُيُوفَنَا تَقَطَّرُ مِنْ دِمَاءِ قُرَيْشٍ، وَعَنَايِمُنَا تُرَدُّ عَلَيْهِمْ، فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَعَا الْأَنْصَارَ، قَالَ: فَقَالَ: "مَا الَّذِي بَلَغَنِي عَنْكُمْ". وَكَانُوا لَا يَكْذِبُونَ، فَقَالُوا: هُوَ الَّذِي بَلَغَكَ، قَالَ: "أَوْ لَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَرْجِعَ النَّاسُ بِالْغَنَائِمِ إِلَى بُيُوتِهِمْ، وَتَرْجِعُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى بُيُوتِكُمْ؟ لَوْ سَلَكْتَ الْأَنْصَارُ وَاْدِيَا، أَوْ شِعْبًا، لَسَلَكْتُ وَاْدِي الْأَنْصَارِ أَوْ شِعْبَهُمْ"

3.1.6.2. Hadisin Tercümesi

Enes b. Malik (r.a) anlatıyor: Ensâr, Mekke’nin fethi günü Kureyşin ileri

²⁶³ Miras, Tecrid Terc., VIII, 330.

²⁶⁴ Miras, a.g.e, VIII, 330.

gelenlerine ganimetlerden pay verilmesi hususunda şöyle demiştir:

“-Vallahi bu işe gerçekten hayret ediyoruz. Kılıçlarımızdan Kureyşin kanı damlarken, kazandığımız ganimetlerimiz Kureyş eşrafına geri veriliyor” dediler. Onların bu sözleri Hz. Peygamber’e ulaştınca, Ensâr’ı davet etti. Enes dedi ki: Peygamber onlara:

-“Sizden bana ulaşan sözler nedir?” diye bunun mâhiyetini sordu. Ensâr da yalan söylemez olduklarından:

“-Sana ulaşan bu sözleri biz söyledik ” dediler. Hz. Peygamber de (s.a.v):

“İnsanlar aldıkları ganimet mallarıyla evlerine dönerlerken, sizler de Allah’ın Resûlü ile evlerinize dönmeye razı olmaz mısınız? Eğer Ensâr bir vadiye veya dağ yoluna girseler, muhakkak ben de Ensâr’ın girdiği vadiye veya dağ yoluna girerdim ” buyurdu.

3.1.6.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, müttefekun aleyh hadis olup Buhârî²⁶⁵ ve Müslim’in²⁶⁶ *Sahih*’lerinde, Tirmizî’nin²⁶⁷ *Sünen*’inde rivayet edilmiştir.

3.1.7. Yedinci Hadis

3.1.7.1. Hadisin Metni

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَاصِمٍ، قَالَ: لَمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ حُنَيْنٍ، قَسَمَ فِي النَّاسِ فِي الْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ، وَلَمْ يُعْطِ الْأَنْصَارَ شَيْئًا، فَكَأَنَّهُمْ وَجَدُوا إِذْ لَمْ يُصِبْهُمْ مَا أَصَابَ النَّاسَ، فَخَطَبَهُمْ فَقَالَ: " يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ، أَلَمْ أَجِدْكُمْ ضَالًّا فَهَدَاكُمْ اللَّهُ بِي، وَكُنْتُمْ

²⁶⁵ Buhârî, *Sahih*, Menâkıbu'l-Ensâr 1, hadis no: 3778; Megâzî 56, hadis no: 4331 – 4335.

²⁶⁶ Müslim, *Sahih*, Zekât 46, hadis no: (1059) 132-136.

²⁶⁷ Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb 72, hadis no: 3904.

مُتَفَرِّقِينَ فَأَلْفَكُمُ اللَّهُ بِي، وَعَالَةً فَأَغْنَاكُمْ اللَّهُ بِي " كَلَّمَا قَالَ شَيْئًا قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْنٌ، قَالَ: "مَا يَمْنَعُكُمْ أَنْ تُجِيبُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ." قَالَ: كَلَّمَا قَالَ شَيْئًا، قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْنٌ، قَالَ: " لَوْ شِئْتُمْ قُلْتُمْ: جِئْنَا كَذَا وَكَذَا، أَتَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالشَّاةِ وَالْبَعِيرِ، وَتَذْهَبُونَ بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى رِحَالِكُمْ، لَوْلَا الْهَجْرَةُ لَكُنْتُ امْرَأً مِنَ الْأَنْصَارِ، وَلَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَشَعْبًا لَسَلَكَتُ وَادِيِ الْأَنْصَارِ وَشَعْبَهَا. الْأَنْصَارُ شِعَارُ وَالنَّاسُ دِثَارٌ، إِنَّكُمْ سَتَلْقَوْنَ بَعْدِي أُثْرَةً، فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي عَلَى الْحَوْضِ."

3.1.7.2. Hadisin Tercümesi

Abdullah b. Zeyd'in (r.a) rivayet ettiğine göre, Allah Resûlü'ne Huneyn günü fey (ganimet) nasip edilince o ganimetleri müellefe-i kulüp arasında taksim etti. Ensâr'a hiçbir şey vermedi. Diğerlerine isabet eden pay kendilerine de isabet etmediğinden ötürü içten içe rahatsız olmuş idiler.

Efendimiz onlara hutbe okuyarak, *"Ey Ensâr topluluğu! Ben sizi yolunuzu şaşırmış bulupta benim sayemde Allah sizi hidayete iletmedi mi? Sizler ayrılık içinde iken benimle Allah sizi bir araya getirmede mi? Fakir iken benimle Allah sizi zengin kılmadı mı?"* dedi.

Allah Resûlü her şey dedikçe onlar "Allah'ın ve Resûlü'nün lütufları daha çoktur" diyorlardı. Allah Resûlü: Resûlullah'a (s.a.v) cevap vermenize engel olan ne diye sordu.

(Abdullah b. Zeyd) dedi ki O, bir şey dedikçe onlar: "Allah ve Resûlü'nün lütfu daha çoktur" diyorlardı.

Efendimiz şöyle buyurdu: *"Dileseydiniz şöyle diyebilirdiniz. Sen bize şu şu halde geldin. İnsanları, koyunları ve develeri alıp giderken sizler Peygamber ile birlikte evlerinize geri dönmeye razı değil misiniz? Eğer hicret olmasaydı and olsun Ensâr'dan bir kişi olurum."*

Eğer bütün insanlar bir vadiden ya da bir dağ yolundan gidecek olsalar şüphesiz ben de Ensâr'ın gittiği vadiden ve dağ yolundan giderdim. Ensâr doğrudan vücudun üstüne giyilen elbisedir. Diğer insanlar ise onun üstüne giyilenlerdir. Şüphesiz sizler benden sonra (sizlere karşı) başkalarının size tercih edildiğini göreceksiniz. Havz üzerinde benimle karşılaşınca kadar sabrediniz.”

3.1.7.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî²⁶⁸ ve Müslim'in²⁶⁹ *Sahih*'lerinde rivayet edilen müttefakun aleyh bir hadistir.

3.1.8. Sekizinci Hadis

3.1.8.1. Hadisin Metni

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَوْ قَالَ : أَبُو الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- "لَوْ أَنَّ الْأَنْصَارَ سَلَكُوا وَادِيًا، أَوْ شِعْبًا، لَسَلَكْتُ فِي وَادِي الْأَنْصَارِ، وَلَوْلَا الْهَجْرَةَ لَكُنْتُ امْرَأً مِنَ الْأَنْصَارِ" فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: مَا ظَلَمَ، بِأَبِي وَأُمِّي؛ آوَوْهُ، وَنَصَرُوهُ، أَوْ كَلِمَةً أُخْرَى

3.1.8.2. Hadisin Tercümesi

Ebû Hureyre (r.a) anlatıyor: Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu veya Ebû'l-Kâsım (s.a.v) şöyle buyurdu demiştir:” **Eğer Ensâr bir vadiye veya bir dağ yoluna girselerdi, muhakkak ben Ensâr'la beraber onların vadisine girerdim. Eğer hicret (dînî bir emir ve ibâdet) olmasaydı, ben muhakkak Ensâr'dan bir kişi olurum”.**

²⁶⁸ Buhârî, *Sahih*, Megâzî 56, hadis no: 4330; Temenni 9, hadis no: 7245.

²⁶⁹ Müslim, *Sahih*, Zekât 46, hadis no: 139 (1061).

Hadîsin sonunda râvî Ebû Hureyre dedi ki: “Resûlullah bu sözüyle başkalarına haksızlık etmemiştir. Babam anam O’na feda olsun! Çünkü Ensâr, Resûlullah’ı barındırdılar ve O’na yardım ettiler ” demiş veya başka bir kelime (ile ifade edilecek yardımlar yaptıklarını) söylemiştir.

3.1.8.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî’nin²⁷⁰ *Sahih*’inde rivayet edilmiştir.

3.1.8.4. Hadisin Değerlendirilmesi

Efendimiz (s.a.v) bu hadis-i şerifte Ensâr’a güvendiğini ve Ensâr’ı başkalarına tercih ettiğinin en somut örneğini sunuyor.²⁷¹ Hicretten sonra Allah yolunda yapılan en yararlı işin Müslümanlara yardım etmek, onların problemlerini gidermek olduğuna işaret etmektedir. Bu sözü ile Efendimiz, Ensâr’ın ulvî bir görevi yerine getirdiğini, onların ahde vefa gösterdiklerini ifade ederek²⁷² onları medh-u sena etmiştir.

Bunun anlamı, “şayet hicret etmek dini bir emir ve emrolunmuş bir ibadet olmasaydı, elbette size intisab ederdim” demektir.²⁷³

Hadis, Mekke’nin fethinde Resûlullah İslâm’ı yeni kabul eden Kureyşlilerden her birine kalbleri İslâm’a ısınsın diye Huneyn ganimet mallarından yüzer deve vermesiyle ilgilidir. Sebebini ve hikmetini kavrayamayan kendini bilmez bazı kimseler bu olay hakkında ileri geri konuşmaya başlamışlar... Bunun üzerine hadis vârid olmuştur.²⁷⁴

Ebû Hureyre, Resûlullah’ın: “*Hicret olmasaydı Ensâr’dan olurum.*” sözünü söylemekle mübalağa yapmadığını, Ensâr’a karşı olan sevgisinde aşırılık olmadığını vurgulamak istemiştir. Çünkü Ebû Hureyre bunu şu söz ile açıklamaktadır. “Ensâr, Efendimiz’i barındırdı ve O’na yardım etti.”²⁷⁵

²⁷⁰ Buhârî, *Sahih, Menâkıbu’l-Ensâr 2, hadis no: 3779*; Temenni 9, hadis no: 7244.

²⁷¹ Miras, *Tecrid Terc.*, X, 8.

²⁷² Miras, *a.g.e.*, X, 8.

²⁷³ Aynî, *Umdetü’l-kârî*, XVI, 352.

²⁷⁴ Daha fazla bilgi için bkz. Miras, *Tecrid Terc.*, X, 9.

²⁷⁵ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, VII, 139-140.

3.1.9. Dokuzuncu Hadis

3.1.9.1. Hadisin Metni

عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ — أَوْ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ — " الْأَنْصَارُ لَا يُحِبُّهُمْ إِلَّا مُؤْمِنٌ، وَلَا يُبْغِضُهُمْ إِلَّا مُنَافِقٌ، فَمَنْ أَحَبَّهُمْ أَحَبَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ أَبْغَضَهُ اللَّهُ. "

3.1.9.2. Hadisin Tercümesi

Berâ (r.a), Peygamber'i (s.a.v) şöyle derken dinledim. – Ya da Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu demiştir: – **Ensâr, ki onları ancak mü'min olan sever ve yine onlara ancak münafık olan kimse buğz edip kin tutar. Her kim Ensâr'ı severse Allah' ta onu sever, her kim de Ensâr'a buğz ederse, Allah'ta ona buğz eder.**

3.1.9.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, müttefekun aleyh hadis olup Buhârî²⁷⁶ ve Müslim'in²⁷⁷ sahihlerinde, Tirmizî²⁷⁸ ve İbn Mâce'nin²⁷⁹ Sünenlerinde rivayet edilmiştir.

3.1.10. Onuncu Hadis

3.1.10.1. Hadisin Metni

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " آيَةُ الْإِيمَانِ حُبُّ الْأَنْصَارِ ، وَآيَةُ النِّفَاقِ بُغْضُ الْأَنْصَارِ. "

²⁷⁶ Buhârî, **Sahih**, Menâkıbu'l-Ensâr 4, hadis no: 3783.

²⁷⁷ Müslim, **Sahih**, İman 33, hadis no: 129 (75) .

²⁷⁸ Tirmizî, **Sünen**, Menâkıb 72, hadis no: 3903.

²⁷⁹ İbn Mâce, **Sünen**, Mukaddime, hadis no: 163.

3.1.10.2. Hadisin Tercümesi

Enes b. Mâlik'ten (r.a) rivayet edildiğine göre; Peygamber (s.a.v): “**(Kamil) imânın alâmeti Ensâr'ı sevmektir. Münafıklığın alâmeti ise Ensâr'a buğz etmektir.**” buyurmuştur.

3.1.10.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, müttefekun aleyh hadis olup Buhârî²⁸⁰ ve Müslim'in²⁸¹ *sahihlerinde*, Nesâî'nin²⁸² *Sünen*'inde rivayet edilmiştir.

3.1.11. On Birinci Hadis

3.1.11.1. Hadisin Metni

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا يَبْغِضُ الْأَنْصَارُ رَجُلًا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ."

3.1.11.2. Hadisin Tercümesi

Ebû Hureyre (r.a) anlatıyor: Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır: “**Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kimse Ensâr'a nefret duymaz.**”

3.1.11.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Müslim'in²⁸³ *Sahih*'inde rivayet edilmiştir.

3.1.12. On İkinci Hadis

3.1.12.1. Hadisin Metni

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَبْغِضُ الْأَنْصَارُ رَجُلًا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ"

²⁸⁰ Buhârî, *Sahih*, Menâkibu'l-Ensâr 4, hadis no: 3784; İman 10, hadis no: 17.

²⁸¹ Müslim, *Sahih*, İman 33, hadis no: 128 (74).

²⁸² Nesâî, *Sünen*, İman 19, hadis no: 4933.

²⁸³ Müslim, *Sahih*, İman 33, hadis no: 130 (76)

3.1.12.2. Hadisin Tercümesi

Ebû Said el-Hudrî (r.a) anlatıyor: Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır:

“Allah’a ve ahiret gününe inanan hiçbir kimse Ensâr’a nefret duymaz.”

3.1.12.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Müslim’in²⁸⁴ *Sahih*’inde rivayet edilmiştir.

3.1.12.4. Hadisin Değerlendirilmesi

İslâm tarihinde İslâm’ı anlama, yorumlama ve uygulamalarıyla daha sonraki nesillere örnek olan ashâbın ilk önemli halkasından biri Muhâcirler, diğeri de Ensâr’dır.

Yukarıda vurguladığımız hadislerde zikredilen Ensâr, hicret günlerinde Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Muhâcirlerle Medine’de evlerini ve gönüllerini açıp onları ağırlayan insanlardır. Konuklarını ailelerinden daha önde tutan ve İslâm dinini yüceltmek için gayret sarfeden Medineli Müslümanlardır. Bununla birlikte Ensâr, İslâm’a ve Müslümanlara yardım eden kimseler anlamına da gelir.²⁸⁵

Bundan dolayı Ensâr nebevî dua ile taltif edilmiştir. Zira Ensâr’ı bu yararlı işlerinden dolayı sevmemek ve İslâm’ın yücelmesine çalıştıkları için onlara düşmanlık ederek nefret duymak, elbette münafıklığın alametidir. Müslümanlara ise İslâm’a hizmeti geçmiş herkesi takdirle anmak yakışırdır.²⁸⁶

Nasıl ki, Muhâcirleri derece bakımından üstün kılan Allah ve Resûlü’nün rızasına nail olmak için göç etmiş olmaları ise, Ensâr’ı da faziletli kılan Allah ve Resûlü’nün rızasına nail olmak için yaptıkları yardımlardır.²⁸⁷

Ensâr, Resûlullah’ı ve O’nun mümtaz arkadaşlarını, kendilerine tercih

²⁸⁴ Müslim, *Sahih, İman 33, hadis no: (77)* .

²⁸⁵ Nevevî, *el-Minhâc*, II, 85.

²⁸⁶ İsmail Lütfü Çakan, N. Mehmet Solmaz , *Kur’ân-ı Kerim’e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Ensar Yay., İstanbul, 2016, s.426.

²⁸⁷ Hüseyin Algül, *Muhâcirûn - Ensâr Üzerine Bir Araştırma*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.5, sy. 5, Bursa, 1993, s.38.

ederek²⁸⁸ zorda kalan Muhâcirlere destek olmuşlardır.

Ensâr tarihte benzeri görülmemiş misafirperverlikle Muhâcirleri her bakımdan kendi nefislerine tercih etmişler. Resûl-i Ekrem Muhâcir ve Ensâr'dan 90 sahâbî arasında ikişer ikişer kardeşlik akdi yaptı. Yapılan akde göre kardeşler, birbirlerine iyilik ve yakın akrabaların birbirinden esirgemediği her türlü sevgi, saygı ve ilgiyi göstermelerini öngörüyordu.²⁸⁹

Sıcak ilgi ve samimi sevgi ile Muhâcirlerin hicret acısını dindirmeye âzami gayreti harcadıkları gibi düşman saldırılarını geri püskürtmek ve müşriklere müstahak oldukları cezayı vermek yolunda da can siperane çarpışmışlardır. İslâm dininin yücelmesi ve yayılması uğrunda büyük çabalar göstermişlerdir.²⁹⁰

Bu sebeble Ensâr'a öfke duymayı yasaklayan uyarı gelmiş ve onları sevme konusunda teşvik söz konusu olmuştur. Öyle ki onların faziletlerinin büyüklüğüne, yaptıkları işin değerine işaret etmek için onlar hakkındaki sevgi ve nefret, imanın ve nifakın göstergesi kabul edilmiştir.²⁹¹

Ensâr'ın bu hamiyetperver ve diğergamlıklarından dolayı her mü'minin onlara muhabbet duyması elzendir.

3.1.13. On Üçüncü Hadis

3.1.13.1. Hadisin Metni

عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ بَنُو النَّجَّارِ، ثُمَّ بَنُو عَبْدِ الْأَشْهَلِ، ثُمَّ بَنُو الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ، ثُمَّ بَنُو سَاعِدَةَ، وَفِي كُلِّ دُورٍ

²⁸⁸ Haşr, 59 /9.

²⁸⁹ Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercüme ve Şerhi*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1982, I, 278.

²⁹⁰ Hatipoğlu, a.g.e., I, 278.

²⁹¹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, I, 81.

الْأَنْصَارِ خَيْرٌ". فَقَالَ سَعْدٌ: مَا أَرَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا قَدْ فَضَّلَ عَلَيْنَا فَقِيلَ: قَدْ فَضَّلَكُمْ عَلَى كَثِيرٍ.

3.1.13.2. Hadisin Tercümesi

Ebû Üseyd (r.a) Hz. Peygamber'in (s.a.v) şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: **“Ensâr evlerinin en hayırlısı Neccâr oğullarıdır. Sonra Abdu'l-Eşhel oğulları, sonra el-Hâris b. Hazrec oğulları, sonra Sâide oğulları'dır. Ensâr evlerinin hepsinde hayır vardır”** buyurdu. Saide oğullarından olan Sa'd (b. Ubâde):

-Ben Peygamberimiz'in (s.a.v) bazı Ensâr kabilelerini bizim kabilemizden üstün tutmuş olduğunu görüyorum, dedi. Kendisine:

-Peygamber sizi birçok Ensâr kabileleri üzerine üstün kılmıştır, denildi.

3.1.13.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, müttefekun aleyh hadis olup Buhârî²⁹² ve Müslim'in²⁹³ *Sahihlerinde*, Tirmizî'nin²⁹⁴ *Sünen*'inde rivayet edilmiştir.

3.1.14. On Dördüncü Hadis

3.1.14.1. Hadisin Metni

عَنْ أَبِي حَمِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ خَيْرَ دُورِ الْأَنْصَارِ دَارُ بَنِي النَّجَّارِ، ثُمَّ بَنِي عَبْدِ الْأَشْهَلِ، ثُمَّ دَارُ بَنِي الْحَارِثِ، ثُمَّ بَنِي سَاعِدَةَ، وَفِي كُلِّ دُورِ الْأَنْصَارِ خَيْرٌ". فَلَحِقْنَا سَعْدَ بْنَ عَبَادَةَ، فَقَالَ أَبُو أُسَيْدٍ: أَلَمْ تَرَ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

²⁹² Buhârî, *Sahih*, Menâkıbu'l-Ensâr 7, hadis no: 3789-3790-3807; Edeb 47, hadis no: 6053.

²⁹³ Müslim, *Sahih*, Fezâilu's-sahâbe 44, hadis no: 177 (2511).

²⁹⁴ Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb, hadis no: 3914.

خَيْرَ الْأَنْصَارِ، فَجَعَلْنَا أَحْيَرًا؟ فَأَذْرَكَ سَعْدُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، خَيْرَ
دُورِ الْأَنْصَارِ فَجَعَلْنَا آخِرًا، فَقَالَ: "أَوْ لَيْسَ بِحَسْبِكُمْ أَنْ تَكُونُوا مِنَ الْخِيَارِ"

3.1.14.2. Hadisin Tercümesi

Ebû Humejd'den rivayete göre, Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **“Şübhesiz Ensâr evlerinin en hayırlısı, Neccâr oğulları evidir. Sonra Abdu'l-Eşhel oğulları, sonra Hâris oğulları, sonra da Sâide oğulları evidir. Ensâr hanelerinin hepsinde hayır vardır.”**

(Ebû Humejd dedi ki:) “Sonra biz (Sâide oğulları kabîlesinin başkanı) Sa'd b. Ubâde'ye yetiştik.”

-“Ey Eba Useyd! Görmedin mi, Peygamber (s.a.v) Ensâr arasında hayırlı olanları sıralarken biz Sâide oğullarını sonuncu yaptı” dedi. Sa'd da hemen Peygamber'e yetişti de:

-“Yâ Resûlellah! Ensâr haneleri hayırlı kılınmada sıralanırken biz sonuncu bırakıldık” dedi. Resûlullah:

-“ **Hayırlılardan olmanız size kâfi değil midir?**” buyurdular.

3.1.14.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî'nin²⁹⁵ *Sahih* 'inde rivayet edilmiştir.

3.1.15. On Beşinci Hadis

3.1.15.1. Hadisin Metni

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَهُوَ فِي مَجْلِسٍ عَظِيمٍ
مِنَ الْمُسْلِمِينَ " أَحَدْتُكُمْ بِخَيْرِ دُورِ الْأَنْصَارِ " قَالُوا: نَعَمْ، يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

²⁹⁵ Buhârî, *Sahih*, Menâkibu'l-Ensâr 7, hadis no: 3791.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "بَنُو عَبْدِ الْأَشْهَلِ" قَالُوا: ثُمَّ مَنْ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: "ثُمَّ بَنُو النَّجَّارِ" قَالُوا: ثُمَّ مَنْ؟
يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: ثُمَّ "بَنُو الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ" قَالُوا: ثُمَّ مَنْ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: ثُمَّ "بَنُو سَاعِدَةَ"
قَالُوا: ثُمَّ مَنْ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: "ثُمَّ فِي كُلِّ دُورٍ الْأَنْصَارِ خَيْرٌ" فَقَامَ سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مُغَضَّبًا،
فَقَالَ: أَنْحُنُ آخِرُ الْأَرْبَعِ؟ حِينَ سَمَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَارَهُمْ، فَأَرَادَ كَلَامَ رَسُولِ
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِهِ: اجْلِسْ، أَلَا تَرْضَى أَنْ سَمَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَارَكُمْ فِي الْأَرْبَعِ الدُّورِ الَّتِي سَمَى؟ فَمَنْ تَرَكَ فَلَمْ يُسَمَّ أَكْثَرَ مِمَّنْ سَمَى، فَاَنْتَهَى
سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ كَلَامِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

3.1.15.2. Hadisin Tercümesi

Ebû Hureyre anlatıyor. Resûlullah (s.a.v) Müslümanlardan oluşan büyük bir mecliste şöyle buyurdular.

“-Size Ensâr hanelerinin en hayırlısını söyleyeyim mi? Ashâb:

-Evet, ya Resûlellah, dediler. Hz. Peygamber:

-Abdüleşhel Oğullarıdır, buyurdu. Ashâb:

-Sonra kimdir ya Resûlellah? diye sordular.

-Neccâr Oğullarıdır, buyurdu.

-Sonra kimdir ya Resûlellah? dediler.

-Sonra el-Hazrec Oğullarıdır, buyurdu.

-Sonra kimdir ya Resûlellah? dediler.

-Sonra Sâide Oğullarıdır, buyurdu.

-Sonra kimdir ya Resûlellah? dediler.

-Sonra Ensâr hânelerinin herbirinde hayır vardır” buyurdular.

Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde kızarak kalktı ve Resûlullah onların kabilesini söylediği zaman:

-Biz dördün sonuncusu muyuz? dedi. Bununla Resûlullah'ın sözünü kastetti.

Kendisine kabilesinden bazı şahsiyetler:

“-Otur! Resûlullah'ın sizin kabilenizin adını söylediği dört kabine içinde söylemesine razı değil misin? Terk edip adını söylemedikleri söylediklerinden daha çoktur” dediler. Sa'd b. Ubâde de Resûlullah'a sormaktan vazgeçti.

3.1.15.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Müslim'in²⁹⁶ *Sahih*'inde rivayet edilmiştir.

3.1.15.4. Hadisin Değerlendirilmesi

İbarede geçen “dûri” kelimesi “dâr” kelimesinin cemisidir. Türkçe karşılığı “bina ve avlusu bir arada bulunan yer” demektir.²⁹⁷ İbn Esir'e göre ise “dûri” kelimesinden kastedilen “oturulan evler” demektir.²⁹⁸ Ensar hanelerinden maksat, kabileleridir. Her kabile bir mahallede oturur oraya filan oğullarının “dârı” derlerdi. Bundan dolayı pek çok rivayette “dâr” kelimesi zikr edilmeksizin “benî filan” denilmiştir.²⁹⁹

Bu hadislerde Allah'ın dinine yapmış hizmetlerinden dolayı bazı kabilelerin “topluluğa” layık olduklarını göstermektedir.

Hayırlılardan olmak, faziletlilerden olmak demektir. Çünkü onlar kendilerinden aşağıda olanlara nazaran daha faziletlidirler. Ensâr kabilelerinin birbirine üstünlükleri Müslümanlığı kabul etmedeki önceliklerine ve Müslümanlıktaki yararlıklarına göredir.³⁰⁰

Bütün bu rivayetlerden şunu anlıyoruz ki fazilet meselesi, Ensâr arasında fark olmakla beraber bütün Ensâr kabilelerinin hayırlı olduğunu Hz. Peygamber haber vermiştir.

3.1.16. On Altıncı Hadis

3.1.16.1. Hadisin Metni

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَبَعَثَ إِلَى نِسَائِهِ فَقُلْنَ: مَا مَعَنَا إِلَّا الْمَاءُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ يَضُمُّ أَوْ يُضِيفُ هَذَا؟". فَقَالَ

²⁹⁶ Müslim, *Sahih*, Fezâilu's-sahâbe 44, hadis no: 180 (2512).

²⁹⁷ İbrahim Mustafa vd, *el-Mu'cemu'l-vasît*, I, 302.

²⁹⁸ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XVI, 357.

²⁹⁹ Nevevî, *el-Minhâc*, XVI, 101; Aynî, *a.g.e*, XIV, 357

³⁰⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* VII, 146

رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: أَنَا، فَاذْهَبِي بِهِ إِلَى امْرَأَتِي، فَقَالَ: أَكْرَمِي صَيْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: مَا عِنْدَنَا إِلَّا قُوتٌ صَبْيَانِي، فَقَالَ: هَيْبِي طَعَامَكَ، وَأَصْبِحِي سِرَاجَكَ، وَنَوْمِي صَبْيَانِكَ إِذَا أَرَادُوا عِشَاءً. فَهَيَّأَتْ طَعَامَهَا، وَأَصْبَحَتْ سِرَاجَهَا، وَنَوِّمَتْ صَبْيَانَهَا، ثُمَّ قَامَتْ كَأَنَّهَا تُصْلِحُ سِرَاجَهَا فَأَطْفَأَتْهُ، فَجَعَلَ يُرِيَانَهُ أَنَّهَمَا يَأْكُلَانِ فَبَاتَا طَاوِيئِينَ، فَلَمَّا أَصْبَحَ غَدَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: "صَحِكَ اللَّهُ اللَّيْلَةَ، أَوْ عَجِبَ، مِنْ فَعَالِكُمَا". فَأَنْزَلَ اللَّهُ "وَيُؤْتِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ، وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ".

3.1.16.2. Hadisin Tercümesi

Ebü Hureyre (r.a) anlatıyor: Bir adam Efendimiz'e (s.a.v) geldi. Peygamberimiz'de (s.a.v) (o kendine gelen adama bir şeyler ikram etmek için) hanımlarına haber gönderdi. Hanımları ise:

-“Evde ona ikram edecek sudan başka bir şey yok” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v):

-“**Bu (adamı) kim alıp götürür veya kim misafir eder?**” diye buyurdu. Ensâr'dan bir adam:

-Ben onu misafir ederim, dedi. Adamla hanımının yanına gitti. Hanımına:

-Resûlullah'ın misafirine ikram et, dedi. Hanımı:

-Yanımızda sadece çocukların yiyeceği var, diye verdi. Bunun üzerine kocası:

-Yemeği hazırlayıp getir, lambayı yak. Çocuklarını da akşam yemeği yemek istediklerinde uyut, dedi.

Kadın yemeğini hazırladı, lambasını yaktı ve çocuklarını uyuttu. Sonra kadın kalkıp lambasını düzeltir gibi yaparken onu söndürdü. Böylece karı koca kendilerini misafirine yemek yiyormuş gibi göstermeye başladılar. Her ikisi de aç gecelediler. Sabah olunca ev sahibi Efendimiz'in yanına gitti. Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Bu gece Allah her ikinizin yaptığınızdan razı oldu — veya beğendi —”

Bunun üzerine Allah (cc) şu âyeti indirdi: *“Kendileri ihtiyâç içinde olsalar dahi (onları) kendi canlarına tercih ederler. Kim nefsinin (mala olan) cimriliğinden*

korunursa, işte onlar, murâdlarına erenlerin tâ kendileridir.”³⁰¹

3.1.16.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz Buhârî³⁰² ve Müslim’in³⁰³ *Sahih* ’lerinde geçen müttefekun aleyh hadistir.

3.1.16.4. Hadisin Değerlendirilmesi

Burada Ensâr’ın güzel hasletlerinden sadece biri bir Ensârî’nin şahsında zikredilmektedir. O da dünyalık bir şeyden dolayı kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile Müslüman kardeşlerini kendilerine tercih etmeleri (İSAR) dir. Bu tür meziyetler, dünyayı gönlünden çıkarmış, asıl hayat olan ahiret hayatını, geçici olan dünya hayatına tercih etmiş olan Ensâr’ı zirveye taşımıştır.

Misafiri evine götürün Ensârî’nin kim olduğu ihtilaflıdır. Bir rivayete göre Ebû Talha Zeyd b. Sehl, diğer rivayete göre Sabit b. Kays, bazılarında göre Abdullah b. Revaha veya Ebû Hureyre olduğu söylenmiştir.³⁰⁴

Yemeğin çocuklara yetecek kadar olması, misafir edenin ve hanımının akşam yemeği yemiş olma ihtimali olduğuna, çocuklarının ise uykuda ya da başka işlerle meşgul olduğundan onların yemek yemediklerine delalet etmektedir.³⁰⁵

“Bu gece Allah sizin yaptığınızdan dolayı güldü veya beğendi” yani razı oldu. Zira gülmenin ve beğenmenin Allah’a izafe edilmesi mecazîdir. Her ikisinden de maksat karı-kocanın yapmış olduklarından Allah’ın razı olmasıdır.³⁰⁶

Hadisten Peygamberimiz’in (s.a.v) ve aile fertlerinin kanaatkar, darlık ve açlığa karşı sabırlı olduklarını, kişinin evine gelen misafirlere bizzat kendi malından izzeti ikramda bulunması yoksa komşusundan veya dostlarından yardım isteyebileceğini öğreniyoruz.³⁰⁷

³⁰¹ Haşr, 59 /9.

³⁰² **Buhârî, Sahih, Menâkıbu’l-Ensâr 10, hadis no: 3798;** Tefsir/Haşr Suresi 6, hadis no: 4889.

³⁰³ Müslim, **Sahih**, Eşribe 32, hadis no: 172 (2054).

³⁰⁴ İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, VII, 149-150.

³⁰⁵ İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, VII, 150.

³⁰⁶ İbn Hacer, **a.g.e**, VII, 150.

³⁰⁷ Ahmed Davudoğlu, **Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi**, Işık Yay. İzmir, 2013, V, 4097.

Ayrıca kişinin ihtiyaç ve sıkıntılı olduğu anlarda da yardımda bulunabileceğini ve bunun yanında misafire ikramda bulunmanın da güzel bir haslet olduğu zikredilmektedir.³⁰⁸

3.1.17. On Yedinci Hadis

3.1.17.1. Hadisin Metni

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّسَاءَ وَالصَّبِيَانَ مُقْبِلِينَ - قَالَ: حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ: مِنْ عُرْسٍ - فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُمَثَّلًا فَقَالَ: "اللَّهُمَّ أَنْتُمْ مِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ" قَالَهَا ثَلَاثَ مَرَارٍ.

3.1.17.2. Hadisin Tercümesi

Enes b. Mâlik (r.a) şöyle demiştir: Peygamberimiz (s.a.v) birtakım kadınlar ve çocukların geldiklerini gördü. — Râvi: Düğünden gelirlerken dediğini zannediyorum, demiştir — Hemen ayağa kalkıp: “**Allah şâhid olsun ki, sizler bana insanların en sevimlilerindensiniz**” buyurdu ve bu sözü üç kere tekrarladı.

3.1.17.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî³⁰⁹ ve Müslim’in³¹⁰ *Sahih*’lerinde rivayet edilmiş, müttefekun aleyh hadistir.

3.1.18. On Sekizinci Hadis

3.1.18.1. Hadisin Metni

³⁰⁸ Davudoğlu, a.g.e. V, 4097.

³⁰⁹ Buhârî, *Sahih*, Menâkıbu'l-Ensâr 5, hadis no: 3785; Nikâh 75, hadis no: 5180.

³¹⁰ Müslim, *Sahih*, Fezâilü'l-Ensâr 43, hadis no: 174 (2508).

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَتْ امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَهَا صَبِيٌّ لَهَا، فَكَلَّمَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّكُمْ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ مَرَّتَيْنِ."

3.1.18.2. Hadisin Tercümesi

Enes b. Mâlik (r.a) şöyle demiştir: Ensâr'dan bir kadın, çocuğu ile beraber Resûlullah'a geldi. Efendimiz (s.a.v) kadınla konuştu. Sonra Resûlullah iki defa: **"Bütün benliğime hâkim olan Allah'a yemîn olsun ki, şüphesiz sizler bana insanların en sevimlilerisiniz"** buyurdular.

3.1.18.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî³¹¹ ve Müslim'in³¹² *Sahih* 'lerinde rivayet edilmiş müttefekun aleyh hadistir.

3.1.19. On Dokuzuncu Hadis

3.1.19.1. Hadisin Metni

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ يَقُولُ حَزِنْتُ عَلَى مَنْ أُصِيبَ بِالْحَرَّةِ، فَكَتَبَ إِلَيَّ زَيْدُ بْنُ أَرْقَمَ وَبَلَغَهُ شِدَّةُ حُزْنِي يَذْكُرُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ، وَالْأَبْنَاءِ الْأَنْصَارِ". وَشَكَ ابْنُ الْفَضْلِ فِي أَبْنَاءِ الْأَنْصَارِ، فَسَأَلَ أَنَسًا بَعْضُ مَنْ كَانَ عِنْدَهُ، فَقَالَ: هُوَ الَّذِي يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "هَذَا الَّذِي أَوْفَى اللَّهُ لَهُ بِأُذُنِهِ."

³¹¹ Buhârî, *Sahih, Menâkibu'l-Ensâr 5*, hadis no: 3786; Nikâh 112, hadis no: 5234; Eyman ve Nüzûr 3, hadis no: 6645.

³¹² Müslim, *Sahih, Fezâilü'l-Ensâr 43*, hadis no: 175 (2509).

3.1.19.2. Hadisin Tercümesi

Enes b. Mâlik'in (r.a) şöyle söylediği rivayet edilmiştir: Ben (Basra'da iken) Harre savaşında öldürülenlere üzülmüştüm. Derin üzüntümün ulaştığı Zeyd b. Erkam bana bir mektup yazdı. Mektupta Resûlullah'ı (s.a.v) şöyle buyururken işittiğini söylüyor: **“Allah'ım! Ensâr'ı ve Ensâr'ın çocuklarını affeyle.”**

Râvi (İbnu'l-Fadl) “Ensâr'ın çocuklarının çocuklarına” duâya dahil edip etmediğinde şüphe etmiştir.

Enes b. Mâlik'in yanında bulunanların bazıları Enes'ten, Zeyd b. Erkam'ın kim olduğunu sordular. O da:

-Bu, öyle bir kimsedir ki, Resûlullah hakkında o **“Kulağı, duyduğu şeyler itibariyle Allah tarafından tasdik edilmiş bir zâttır,”** buyurdu.

3.1.19.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî³¹³ ve Müslim'in³¹⁴ *Sahih*'lerinde rivayet edilmiş müttefekun aleyh hadistir.

3.1.20. Yirminci Hadis

3.1.20.1. Hadisin Metni

عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَلِأَبْنَاءِ الْأَنْصَارِ وَأَبْنَاءِ أَبْنَاءِ الْأَنْصَارِ"

³¹³ Buhârî, *Sahih*, Tefsîru'l-Kur'ân 6, hadis no: 4906.

³¹⁴ Müslim, *Sahih*, Fezâilü'l-Ensâr 43, hadis no: 173 (2507).

3.1.20.2. Hadisin Tercümesi

Zeyd b. Erkam (r.a) anlatıyor: Resûlullah (s.a.v) şöyle dua etti: “**Allahım! Ensâr’a, Ensâr’ın çocuklarına, Ensâr’ın çocuklarının çocuklarına mağfiret eyle.**”

3.1.20.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Müslim’in³¹⁵ *Sahih*’inde rivayet edilmiştir.

3.1.20.4. Hadisin Değerlendirilmesi

Peygamberimiz’in (s.a.v) sevdiklerini sevmek, mü’min olarak görevimizdir. Hadislerde Ensâr’ı sevdiğini açık bir şekilde ifade eden sevgili Peygamberimiz’in (s.a.v) bu tutumu her müslümanı bağlamaktadır. Dolayısıyla Medineli Müslümanları sevmek ve onları rehber, öncü ve örnek olarak görmek İslâmî anlayışın gereğidir.

Böylece Medine şehri, çeşitli şekilde zulme uğrayan ve işkence gören Mekkeli Müslümanlara umut ışığı olmuştur. Gerçekten çok zor bir durumda olan Mekkeli Muhacirlere kol kanat geren bu necip topluluğu Hz. Peygamber asla unutmamış, onlara olan sevgi ve takdirini her zaman ve her yerde dile getirmiştir.

Bununla beraber, Ensar’ın su taşıyacakları develerinin olmaması kendilerini sıkıntıya sokmuştur. Onlar da toplanıp Resûlullah’a gitmeye karar vermişler. Hz. Peygamber’den kendilerine bir ark kazılmasını istemişler. Hz. Peygamber onlara “bugün bütün isteklerinizi yerine getireceğim. Allah’ta sizin için istediğim şeylerin hepsini verecek” buyurdular.

Bunun üzerine Ensâr birbirlerine “bunu fırsat bilelim O’ndan affımız için dua etmesini isteyelim” dediler. Bu taleplerini Hz. Peygamber’e iletince O’da “*Allah’ım Ensâr’ı affet, Ensâr’ın çocuklarını affet, çocuklarının çocuklarını affet*” diye onlara

³¹⁵ Müslim, *Sahih*, Fezâilü’s-sahâbe 43, hadis no: 172 (2506).

has dua etmiştir.³¹⁶

Rivayete göre, Enes b. Mâlik'in yanında bulunanların bazısı Enes'ten, Zeyd b. Erkam'ın kim olduğunu sordular. O da:

-Bu, öyle bir kimsedir ki, Resûlullah hakkında o **“Kulağı, duyduğu şeyler itibariyle Allah tarafından tasdik edilmiş bir zâttır”** buyurdu.³¹⁷

Enes b. Mâlik, bu ifade ile münafıkların reisi Übeyy b. Selûl'ün Peygamberimiz ve muhacirler hakkındaki (Münafikun Sûresinde³¹⁸ nakledilen) çirkin ifadesini Zeyd b. Erkam'ın Peygamberimize naklettiği olayı hatırlatmaktadır. Übeyy b. Selûl bunu inkâr etmiş ve münafikûn sûresinin ilk âyeti ile Zeyd b. Erkam tasdik edilmiştir. Böylece Zeyd b. Erkam olumlu yönden ilk istihbarat yapan sahâbîdir.³¹⁹

3.1.21. Yirmi Birinci Hadis

3.1.21.1. Hadisin Metni

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "الْأَنْصَارُ كَرِشِي وَعَيْبَتِي،
وَالنَّاسُ سَيَكْفُرُونَ وَيَقْلُونَ، فَأَقْبِلُوا مِنْ مُحْسِنِهِمْ، وَتَجَاوَزُوا عَنْ مُسِيئِهِمْ."

3.1.21.2. Hadisin Tercümesi

Enes b. Mâlik'ten (r.a) rivayet edildiğine göre, Peygamberimiz (s.a.v): **“Ensâr benim samimî dostlarım ve sırdaşlarımdır. İnsanlar çoğalacak Ensâr ise azalacaktır. Şu hâlde siz Ensâr'ın iyilik edenlerin iyiliklerini kabul edin, kötülük edenlerinin kusurlarını bağışlayınız”** buyurmuştur.

³¹⁶ Muhammed Yûsuf Kandehevî, **Hayâtü's-sahâbe**, thk. Beşşâr Avvâd Marûf, Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, Beyrut, 1999, I, 490.

³¹⁷ Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XIX, 348-349.

³¹⁸ el-Münâfikûn, 63/8.

³¹⁹ İbn Hacer, **el-İsâbe**, II, 488.

3.1.21.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, müttefekun aleyh hadis olup Buhârî³²⁰ ve Müslim'in³²¹ *Sahih* 'lerinde, Tirmizî'nin³²² *Sünen* 'inde rivayet edilmiştir.

3.1.22. Yirmi İkinci Hadis

3.1.22.1. Hadisin Metni

عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: مَرَّ أَبُو بَكْرٍ وَالْعَبَّاسُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا بِمَجْلِسٍ مِنْ مَجَالِسِ الْأَنْصَارِ وَهُمْ يَبْكُونَ، فَقَالَ: مَا يُبْكِيكُمْ؟ قَالُوا: ذَكَرْنَا مَجْلِسَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَّا، فَدَخَلَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ بِذَلِكَ، قَالَ: فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ عَصَبَ عَلَى رَأْسِهِ حَاشِيَةَ بُرْدٍ، قَالَ: فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ، وَلَمْ يَضَعْدَهُ بَعْدَ ذَلِكَ الْيَوْمَ، فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: "أَوْصِيكُمْ بِالْأَنْصَارِ، فَإِنَّهُمْ كَرِشِي وَعَيْبَتِي، وَقَدْ قَضَوْا الَّذِي عَلَيْهِمْ وَبَقِيَ الَّذِي لَهُمْ، فَاقْبَلُوا مِنْ مُحْسِنِهِمْ وَتَجَاوَزُوا عَنْ مُسِيئَتِهِمْ."

3.1.22.2. Hadisin Tercümesi

Hişam b. Zeyd anlatıyor: Enes b. Mâlik'i şöyle derken işittim: Ebû Bekir ve Abbas (r.anhuma) Ensâr meclislerinden birine uğradı. Orada Ensâr ağlıyordu. (Ebû Bekir veya Abbas) niye ağlıyorsun diye sordu? Ensâr:

"Peygamberimizin bizimle bulunduğu günleri hatırladık" dediler. Bunu (Ensâr'ın üzüntüsünü) Efendimize haber verdiler. Enes dedi ki: Peygamberimiz (s.a.v) başına sarık şeklinde kumaş bağlamış olarak dışarı çıktı. Minbere çıktı. Efendimiz (s.a.v) o günden sonra bir daha minbere çıkmadı.

Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu:

³²⁰ Buhârî, *Sahih*, Menâkıbu'l-Ensâr 11, hadis no: 3801.

³²¹ Müslim, *Sahih*, Fezâilü's-sahâbe 43, hadis no: (2510).

³²² Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb 72, hadis no: 3905.

“Sizlere Ensâr’ı (onlara güzel davranışta bulunmanızı) tavsiye ediyorum. Çünkü onlar benim sırdaşlarım ve özel yakınlarımdır. Onlar üzerlerine düşen görevleri yerine getirdiler. Kendilerine saygı duyulması onların hakkıdır. O halde Ensâr’ın iyilik yapanların iyiliğini kabul edin. Kötülük yapanların kötülüklerini de bağışlayınız.”

3.1.22.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî’nin³²³ *Sahih*’inde rivayet ettiği bir hadistir.

3.1.23. Yirmi Üçüncü Hadis

3.1.23.1. Hadisin Metni

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ مِلْحَفَةٌ، مُتَعَطِّفًا بِهَا عَلَى مَنْكَبَيْهِ، وَعَلَيْهِ عِصَابَةٌ دَسْمَاءُ، حَتَّى جَلَسَ عَلَى الْمِنْبَرِ، فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ "أَمَّا بَعْدُ أَيُّهَا النَّاسُ، فَإِنَّ النَّاسَ يَكْثُرُونَ، وَتَقِلُّ الْأَنْصَارُ، حَتَّى يَكُونُوا كَالْمِلْحِ فِي الطَّعَامِ، فَمَنْ وَلِيَ مِنْكُمْ أَمْرًا يَضُرُّ فِيهِ أَحَدًا أَوْ يَنْفَعُهُ، فَلْيَقْبَلْ مِنْ مُحْسِنِهِمْ، وَيَتَجَاوَزْ عَنْ مُسِيئِهِمْ."

3.1.23.2. Hadisin Tercümesi

İbn Abbas (r.a) anlatıyor: Resûlullah (s.a.v), üzerine örtü sarılmış, örtüyü iki omzuna atmış ve başına da kirli beyaz bir bez bağlamış olarak çıktı ve minbere oturdu. Allah’a hamd ve sena etti. Sonra şöyle buyurdu:

“Ey insanlar Şüphesiz insanlar çoğalıyor, Ensâr ise azalıyor hatta onlar yemekteki tuz kadar olacaklar. Sizden her kim bir kimseye fayda veya zarar verecek bir işin başına gelecek olursa, iyilik yapanların iyiliğini kabul etsin, kötülük yapanların kötülüklerini de bağışlasın.”

³²³ Buhârî, *Sahih*, Menâkıbu’l-Ensâr 11, hadis no: 3799

3.1.23.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî'nin³²⁴ *Sahih*' inde rivayet ettiği bir hadistir.

3.1.23.4. Hadisin Değerlendirilmesi

Bu hadiste öne çıkan Efendimiz'in (s.a.v) Ensâr için zikrettiği özel kelimelerdir ki bu kelimeler “*Keriş*” ve “*Aybe*” kelimeleridir. *Keriş*, mideye örnek verilmiştir. Çünkü mide canlının kendisi ile hayatta kalabildiği gıdasının toplandığı yerdir.³²⁵ *Aybe* ise, “elbise dolabı” anlamındadır.³²⁶ Ayrıca heybe anlamında olduğu da söylenmiştir.³²⁷ “Aybe kişinin beraberinde taşıdığı ve içine elbisesini ve değerli eşyalarını koyup koruduğu şeydir.”³²⁸ İlim adamları Hz. Peygamber'in Ensâr'a midem ve heybem şeklinde hitâb etmesini sırdaşlarım olarak yorumlamaktadırlar. Yani onlar kendilerine güvendiğim ve işlerimde kendilerine itimat ettiğim cemaatim ve özel yakınlarımdır.³²⁹ Bu cümleden yola çıkarak Ensâr, Efendimize kendilerinin güven verdiği ve Efendimizin de onlardan güven duyduğu müstesna şahsiyetlerdir.

“*Onlar üzerlerine düşen görevleri yerine getirdiler*” ibaresiyle de akabe gecesinde verdikleri söze işaret edilmektedir. Çünkü onlar Hz. Peygamber'i kendilerine tercih edeceklerini ve O'na yardım edeceklerine dair söz vermişlerdi. Buna karşılık da onlara cennet vaad edildi ve onlar verdikleri sözü eksiksiz yerine getirdiler.³³⁰

“*İnsanlar artarken Ensâr azalacak*” sözüyle Hz. Peygamber'in Ensâr'ın azalmakta olduğunu haber vermektedir. Çünkü Ensâr dışındaki diğer Arap olan ve Arap olmayanlar kabileler İslâm'a girecekler. Bunlar da Ensâr diye isimlendirilen kabilenin kat kat fazlasıdır. Nitekim nesillerin çoğalmasıyla Ensâr'ın sayısının da çoğalacağı düşünülse bile diğer kabilelerin de aynı şekilde artacağı kabul edilir.³³¹

³²⁴ Buhârî, *Sahih, Menâkıbu'l-Ensâr 11, hadis no: 3800.*

³²⁵ Nevevî, *el-Minhâc*, XVI, 101; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XVI, 366.

³²⁶ Aynî, *a.g.e.*, XVI, 366.

³²⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 152.

³²⁸ Nevevî, *el-Minhâc*, XVI, 101.

³²⁹ Nevevî, *a.g.e.*, XVI, 100-101.

³³⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 152; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XVI, 366.

³³¹ İbn Hacer, *a.g.e.*, VII, 153.

Hız. Peygamber'in muhtemelen Ensâr'ın sayısının azalacağına muttali olması sebebiyle bu durumu haber vermesi ve durumun söylediği gibi çıkması³³² O'nun mucizelerine işaret etmektedir.

Hız. Peygamber'in "Ensâr yemekteki tuz gibidir" teşbihi de buna delalet etmektedir. Zira tuz yemeğın tamamına karşın küçük bir bölümü oluşturur.

Hız. Peygamber'in Ensâr'dan kötülük edenlerinin affedilmesini istemesi had icap etmeyen kusurların³³³ ve insan hakları dışındaki kötülöklere racidir.³³⁴

3.1.24. Yirmi Dördüncü Hadis

3.1.24.1. Hadisin Metni

عَنْ عَيْلَانَ بْنِ جَرِيرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَنَسٍ: "أَرَأَيْتَ إِسْمَ الْأَنْصَارِ، كُنْتُمْ تُسَمُّونَ بِهِ، أَمْ سَمَّاكُمْ اللَّهُ؟" قَالَ: بَلْ سَمَّانَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، كُنَّا نَدْخُلُ عَلَى أَنَسٍ، فَيُحَدِّثُنَا بِمُنَاقِبِ الْأَنْصَارِ وَمَشَاهِدِهِمْ، وَيُقْبَلُ عَلَيَّ، أَوْ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَزْدِ، فَيَقُولُ: فَعَلَ قَوْمُكَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا، كَذَا وَكَذَا."

3.1.24.2. Hadisin Tercümesi

Gaylân b. Cerîr³³⁵ anlatıyor: Ben Enes'e:

-Ne dersin? Siz daha önce "Ensâr" adıyla anılır mıydınız, yoksa Ensâr adını size Allah mı vermiştir? diye sordum. Enes:

- Evet, bu adı bize Allah verdi, dedi.

Gaylân şöyle demiştir: Biz Enes'in yanına girdik de, o bize Ensâr'ın menkıbelerini ve katıldıkları savaşları anlatırdı. Enes bana (yâhud Ezd kabilesinden bir adama) yönelip gelirdi de Ensâr'ı kasederek: "Senin kavmin olan Ensâr filan ve

³³² İbn Hacer, a.g.e., VII, 153.

³³³ Aynî, Umdetü'l-kârî, XVI, 366.

³³⁴ İbn Hacer, Fethu'l-bârî, VII, 153.

³³⁵ Gaylân b. Cerir Ebu Yezid el-Ezdî (ö.129/746). Basralıdır. Tâbiündendir. Sika bir ravidir. Kendisinin rivayet ettiği bazı hadisler vardır. Bkz. Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, V, 239; İbn Sa'd, et-Tabakât, IX, 239; İbn Hacer, Fethu'l-bârî, VII, 138.

falan günü, şu ve şu güzel işleri yaptı.” derdi.

3.1.24.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, sahâbî sözü (mevkuf hadis) olup, Buhârî'nin³³⁶ *Sahih*'inde rivayet ettiği bir hadistir.

3.1.24.4. Hadisin Değerlendirilmesi

Ensâr/الأنصار, nasır/ناصر kelimesinin çoğulu olup yardım edenler, destek olanlar demektir. Hadiste “Ensâr” isminin Medineli Müslümanlara bizzat Cenab-ı Hak tarafından verildiği belirtilmektedir.

Ensâr kelimesi İslâm tarihinde yüklendiği misyon itibarıyla Kur'ân-ı Kerim'de şöyle geçmektedir. Tevbe suresinin 100.âyetinde: *“İslâm'ı ilk önce kabul eden Muhâcirler ve **Ensâr** ile onlara güzellikle uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da Allah'tan razı olmuşlardır.”*³³⁷

Bu âyette Medinelilere “Ensâr” isminin verilmesi, Medineli Müslümanların şeref ve değerini göstermektedir. Yani “Ensâr” isminin bizzat Allah tarafından kendilerine verilmesi Cenab-ı Hakk'ın takdiridir.³³⁸ Enes b. Mâlik'in vurguladığı gerçekte budur.

Kur'ân diliyle onlara verilen bu isim, Müslümanlar arasında kıyamete kadar yankılanacaktır. İslâm tarihinde önemli yeri olan iki büyük topluluktan birini oluşturan Ensâr, Mekke'de İslâm'ı yaşama imkânı bulamayan Müslümanlara huzur içinde ve özgürce İslâmı yaşayabilmeleri için hem yurtlarını hem de gönüllerini açtılar. Bundan dolayı Mekkeli Müslümanlar, ibadetlerini daha kolay yapabilecekleri bir ortama kavuşmak için topluca Medine'ye hicret ettiler. Medineli Ensâr'ın İslâm'a göstermiş oldukları büyük ilgi, kendilerinin kısa sürede yeni dinin en büyük temsilcilerinden biri haline getirdi. Ensâr, Mekkeli Müslümanlara ve İslâm'a destek

³³⁶ Buhârî, *Sahih, Menâkıbu'l-Ensâr 1*, hadis no: 3776; Menâkıbu'l- Ensâr 26, hadis no: 3844.

³³⁷ et-Tevbe, 9/100, bkz. et-Tevbe, 9/117.

³³⁸ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XVI, 350.

vermeleri ve gösterdikleri büyük yardımseverlikten dolayı “bu isimle adlandırıldılar.³³⁹

3.1.25. Yirmi Beşinci Hadis

3.1.25.1. Hadisin Metni

عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قُلْنَا: لَوْ جَلَسْنَا حَتَّى نُصَلِّيَ مَعَهُ الْعِشَاءَ قَالَ: فَجَلَسْنَا فَخَرَجَ عَلَيْنَا فَقَالَ: "مَا زِلْتُمْ هَاهُنَا" قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْنَا مَعَكَ الْمَغْرِبَ، ثُمَّ قُلْنَا نَجْلِسُ حَتَّى نُصَلِّيَ مَعَكَ الْعِشَاءَ قَالَ: "أَحْسَنْتُمْ أَوْ أَصَبْتُمْ." قَالَ فَرَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ وَكَانَ كَثِيرًا مِمَّا يَرْفَعُ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ: "الْتُّجُومُ أَمَنَةٌ لِلسَّمَاءِ، فَإِذَا ذَهَبَتِ التُّجُومُ أَتَى السَّمَاءَ مَا تُوعَدُ، وَأَنَا أَمَنَةٌ لِأَصْحَابِي فَإِذَا ذَهَبَتْ أَتَى أَصْحَابِي مَا يُوعَدُونَ، وَأَصْحَابِي أَمَنَةٌ لِأُمَّتِي، فَإِذَا ذَهَبَ أَصْحَابِي أَتَى أُمَّتِي مَا يُوعَدُونَ."

3.1.25.2. Hadisin Tercümesi

Ebû Bürde, babası Ebû Musa el-Eş'arî (r.a)'den rivayetle anlatıyor: Resûlullah (s.a.v) ile beraber akşam namazını kıldık. Sonra keşke Resûlullah ile beraber yatsı namazını kılıncaya kadar otursak, dedik ve oturduk. Derken Efendimiz (s.a.v) yanımıza geldi. Bize:

-“Siz hâlâ burada mısınız?” dedi. Biz:

-“Ya Resûlellah! Seninle birlikte akşam namazını kıldık. Sonrada, “Oturalım da seninle beraber yatsı namazını da kılalım,” dedik. Efendimiz (s.a.v):

-“İyi ettiniz! Yahut İsbet ettiniz!” buyurdular. Sonra da başını semâya kaldırdı. Zira O, çok defa başını semâya kaldırırdı ve şöyle buyurdu:

-“Yıldızlar gökyüzü için emniyettir. (Yani semânın emniyetini ve intizamını

³³⁹ Fethullah Zengin, *İslâm Siyasî Tarihinde Ensâr*, Uludağ Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa, 2014, s.iii.

sağlayan, yıldızların kendi aralarındaki düzenleridir.) **Yıldızların düzeni bozulduğu zaman semanın düzeni bozulur ve gökyüzü için vaad olunan tehdit zuhur eder. Ben ashabım için bir emniyetim. (Hayatta olduğum sürece ashâbım arasında güven ve itimat devam eder.) Ben gittim mi, ashâbıma vaad olunan şeyler gelir. Ashâbım da ümmetim için bir emniyettir. Ashâbım gitti mi ümmetime vaad olunan şeyler gelir.”**

3.1.25.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Müslim’in³⁴⁰ *Sahih*’inde rivayet ettiği bir hadistir.

3.1.25.4. Hadisin Değerlendirilmesi

Hadisimiz, ashâbın değerine ve önemine işaret eden hadislerden biridir. Hadisimizde ilk hayırlı neslin kendisinden sonraki nesiller için güven ve denge unsuru olduğu anlatılmaktadır. Nasıl ki ana-baba çocuk için güven, korkusuzluk ve teminat ifade ediyorsa, yıldızlar gökyüzü için, Peygamberimiz ashâbı için, ashâbı da ümmeti için aynı değeri ifade etmektedir.

İlk olarak ifade edilen şey, gökyüzü için yıldızların emniyet olduğudur. Yani yıldızlar kaldıkça gökyüzü de bakidir.³⁴¹ Nitekim Kur’ân-ı Kerim de “***En yakın göğü kandillerle süsledik ve onu koruduk***”³⁴² buyrulmak suretiyle bu manada yıldızların gökyüzünde varolan sistem için koruyucu vazifelerinin olduğu vurgulanmıştır. Kitabımızın, kıyamet vuku bulup, yıldızlar saçılınca gökyüzünün yazılı kâğıt tomarlarının dürülmesi gibi dürüleceğini³⁴³ ve gökyüzünün yarılacağını³⁴⁴ dile getirmesi, yıldızların ne denli önemli bir misyona sahip olduğunu göstermektedir.

İkinci husus ise Peygamberimiz’in (s.a.v) “*Ben ashâbım için bir emniyetim*” ifadesidir. Zira Efendimiz, hayatta iken sahâbenin ihtilafa düştükleri meseleleri onlara açıklıyor ve doğruyu gösteriyordu. Hz. Peygamber’in ahirete intikaliyle ihtilaflar baş göstermiş ve “*Ben gittikten sonra ashâbıma vaadedilen tehdit gelir*”

³⁴⁰ Müslim, *Sahih, Fezâilü’s-sahâbe* 51, hadis no: 207 (2531).

³⁴¹ Nevevî, *el-Minhâc*, XVI, 124-125.

³⁴² el-Fussilet, 41/12.

³⁴³ el-Enbiya, 21/104.

³⁴⁴ el-İnşikak, 84/1.

ifadesi, fitne ve savaşlar, bedevilerin irtidâdı ve kalplerin ihtilafı gibi önceden açıkça haber verilmiş olan şeyler gerçekleşmiştir.³⁴⁵

Üçüncü olarak ifade edilen ise Efendimiz (s.a.v)'in dâr-ı bekaya intikali ile sahâbe-i kirâmın, ümmet için güven konumuna gelmesidir. Zira sahâbe hurafe, fitne ve bidatlar karşısında dini koruyan bir kalkan idi. Daha sonra da “*Ashâbımdan sonra ümmetime vadedilen şeyler meydana gelecek*” yani dinde bid’atların ve fitnelerin zuhuru, Rumların ve başkalarının Müslümanlara üstünlük sağlamaları, Mekke ile Medine’nin saygınlığının ayaklar altına alınması gibi Resûlullah’ın önceden haber verdiği şeylerin meydana gelmesidir.³⁴⁶

3.1.26. Yirmi Altıncı Hadis

3.1.26.1. Hadisin Metni

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي، فَلَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ، ذَهَبًا مَا بَلَغَ مَدَّ أَحَدِهِمْ، وَلَا نَصِيفَهُ"

3.1.26.2. Hadisin Tercümesi

Ebû Said el-Hudri’den (r.a) rivayet edildiğine göre: Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır : “**Ashâbıma kötü söz söylemeyin! Çünkü herhangi biriniz, Uhud Dağı kadar altın infak etse, onlardan herhangi birinin bir ölçeğine veya yarısına erişemez,**” buyurdu.

3.1.26.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî³⁴⁷ ve Müslim’in³⁴⁸ *Sahih*’lerinde, Tirmizî³⁴⁹ ve Ebû Dâvûd’un³⁵⁰ *Sünen*’lerinde rivayet edilen bir hadistir.

³⁴⁵ Nevevî, *el-Minhâc*, XVI, 125.

³⁴⁶ Nevevî, *el-Minhâc*, XVI, 125.

³⁴⁷ **Buhârî, Sahih, Fezâil’u-ashâbi’n-nebi 5, hadis no: 3673.**

³⁴⁸ Müslim, *Sahih*, Fezâilu’s-sahâbe 54, hadis no: 222 (2541).

³⁴⁹ Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb 65, hadis no: 3865.

³⁵⁰ Ebû Dâvûd, *Sünen*, Sünne 11, hadis no: 4658.

3.1.27. Yirmi Yedinci Hadis

3.1.27.1. Hadisin Metni

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي، لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا، مَا أَدْرَكَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ."

3.1.27.2. Hadisin Tercümesi

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır: “Ashâbıma kötü söz söylemeyin (dil uzatmayın). Ashâbıma kötü söz söylemeyin! Bütün benliğime hâkim olan Allah'a yemin olsun ki, şayet sizden biri, sadaka olarak Uhud Dağı kadar altın dağıtsa, ashâbımdan birinin harcadığı bir ölçek veya onun yarısının sevabına bile ulaşamaz.”

3.1.27.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Müslim'in³⁵¹ *Sahih*'i ile İbn Mâce'nin³⁵² *Sünen*'inde rivayet edilen bir hadistir.

3.1.28. Yirmi Sekizinci Hadis

3.1.28.1. Hadisin Metni

عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَتْ لِي عَائِشَةُ: يَا ابْنَ أُخْتِي! أَمْرُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِأَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَبُّوهُمْ.

³⁵¹ Müslim, *Sahih*, Fezâilu's-sahâbe 54, hadis no: 221 (2540).

³⁵² İbn Mâce, *Sünen*, Mukaddime 11, hadis no: 161.

3.1.28.2. Hadisin Tercümesi

Hişam b. Urve'den o da babasından naklen haber verdi. Hz. Aişe (r.a) bana: "Ey kız kardeşimin oğlu! Onlara Peygamber'in (s.a.v.) ashâbına istiğfar etmeleri emrolundu. Onlar ise kötü söz söylediler" dedi.

3.1.28.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Müslim'in³⁵³ *Sahih*'inde rivayet edilmiştir.

3.1.28.4. Hadisin Değerlendirilmesi

Kaynaklarda sahâbeye kötü söz söyleme ve saygısızlık "*sebb*" ve "*şetm*" kavramlarıyla ifade edilmiştir. Bu kelimeler sözlük anlamı itibariyle "çirkin söz" manasında kullanılır.³⁵⁴

Bu hadisin sebab-i vürûdu, cennetle müjdelenen sahâbîlerden Abdurrahman b. Avf ile hicretin sekizinci yılı başlarında Müslüman olan Halid b. Velid arasındaki bir tartışmadan dolayı Halid b. Velid'in Abdurrahman b. Avf'a kötü sözler söylemesidir.³⁵⁵

Bu hadis, Peygamber ashâbının değerini göstermesi bakımından bir hayli önemlidir. Müslim, *Sahih*'inde de tahrîc ettiği bu hadiste, biraz daha farklı bir yaklaşım olarak, Hz. Peygamber (s.a.v) "*Ashâbımdan hiçbirine dil uzatmayın*"³⁵⁶ buyurarak, bütün sahâbe hakkında uyarıda bulunmuştur. Zira hadiste muhatap Halid b. Velid iken bu durum "İtibar lafzın umûmi olmasınadır husûsi olmasına değil" kaidesince³⁵⁷ tüm Müslümanlar için geçerlidir.³⁵⁸

³⁵³ Müslim, *Sahih, Tefsir, hadis no: 15 (3022)*.

³⁵⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I, 1975.

³⁵⁵ Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, I, 2155; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XVI, 261.

³⁵⁶ Müslim, *Sahih*, Fezâilu's-sahâbe 54, hadis no: 222 (2541).

³⁵⁷ Muhammed Ali Sâbûnî, *et-Tibyân fi ulûmi'l-Kur'ân*, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2014, s. 29.

³⁵⁸ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XVI, 261.

Nevevî: (ö. 676/1277) “İster fitnelere karışmış olsun ister olmasın ashâb-ı kirâma kötü söz söylemek ve onlara dil uzatmak haram kılınan kötülüklerdendir. Çünkü onlar müçtehitir” demiştir.³⁵⁹

Kâdî İyâz (ö. 544/1149) sahâbeden birine sebbetmenin büyük günahlardan sayılacağını söylemiştir. Bizim mezhebimizle cumhur âlimlere göre “ashâba söven öldürülmez fakat ta’zir edilir” demişlerdir.³⁶⁰

Ehl-i sünnet uleması, sahâbeden herhangi biri hakkında bile nâhoş sözlerin söylenilmesinin, zamanla sahâbe hakkında bir karalama kampanyasına dönüşeceğini ve bunun da başta Kur’ân-ı Kerim olmak üzere dinin diğer dinamiklerini sarsacağını ifade etmişlerdir.³⁶¹

Bir mü’minin, başka mü’minin gıyabında kötü söz söylemekten sakınması, onun güzel ahlâkının bir gereğidir. Zaten çirkin sözlerin mü’minden meydana gelmesi Allah Teâlâ’nın hoşlanmadığı hasletlerdendir. Kur’ân-ı Kerimde bununla alakalı “*Allah kötü sözün alenen söylenmesini sevmez, ancak haksızlığa uğrayan başka. Allah her şeyi işitici ve bilicidir*”³⁶² buyrulmuştur.

Ayrıca gıybet ve sû-i zann Kur’ân-ı Kerim’de kötü bir haslet olarak zikredilmiş ve yasaklanmış hususlardandır.³⁶³

Meselâ: İmam Mâlik: Hz. Âişe’ye iftira etmek suretiyle hakarete bulunan kimsenin, onun temiz ve masum olduğunu ifade eden âyete ters düşmesi sebebiyle katledilmesi gerektiğini söylemiştir.³⁶⁴

İmam Mâlik’in bir diğer görüşü de şöyledir. Hz. Ebu Bekir’e hakaret eden kimse, dövülerek cezalandırılır. Hz. Âişe’ye hakarete bulunan ise öldürülür. Onlara neden farklı cezalar verildiğini soranlara da İmam Mâlik şöyle der: “Çünkü Kur’ân-ı Kerim, Hz. Âişe’nin kendisine atılan iftira ile bir ilgisinin bulunmadığını açıkça

³⁵⁹ Nevevî, **el-Minhâc**, XVI, 139.

³⁶⁰ Nevevî, **a.g.e.**, XVI, 139.

³⁶¹ Abdulkadir Yılmaz, “Sebb-i Sahâbe Meselesi,” **Rihle Dergisi**, sy. 7, s.31.

³⁶² en-Nisa, 4/148.

³⁶³ el-Hucurât, 48/12.

³⁶⁴ Kâdî İyâz, **Şifâ-i Şerif Şerhi**, M.Yaşar Kandemir, Tahlil Yayınları, III. bsk, İst., 2012, III, 526.

belirttiği halde ona dil uzatmaya devam eden bir insan, Kur'ân'a karşı geldiği için ölüm cezasını hak eder.”³⁶⁵

Hadisin ikinci kısmından şunu anlıyoruz ki, Hz. Peygamber'in ashâbından sonra gelen nesil, ne kadar fiziki ve ekonomik güç harcasa da ashâbın eriştiği mertebeye ulaşması imkânsızdır. Çünkü sahâbilerin vermiş oldukları sadakaların değerinin Allah katında başkalarının verdiğinden daha üstün olmasının yegâne gayesi onların bu sadakayı çok ağır şartlar altında vermiş olmalarıyla beraber buna ihlas duygusunu da katarak vermiş olmalarıdır.³⁶⁶

Hz. Aişe'nin rivayet ettiği hadiste, Kâdî İyâz: “Zahire bakılırsa Hz. Aişe bu sözü Mısırlıların Hz. Osman aleyhinde ve Şamlıların Hz. Ali hakkında aleyhinde konuştuklarını işittiği zaman söylemiş olabilir” demiştir. Hz. Âişe istiğfar emriyle de “Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla”³⁶⁷ âyetine işaret etmiştir.³⁶⁸

Dolayısıyla ulema sahâbeye saygısızlık konusunu ilmi anlamda tartışmışlar ve netice itibarıyla “sahâbeye saygısızlık küfürdür” veya “sahâbeye saygısızlık fasıklık ve dalalettir” şeklindeki kanatlarını delilleri ile ispatlamaya çalışmışlardır.

Hal böyle iken, sonraki kuşağın görevi, sahâbenin faziletlerini ve üstünlüklerini kabul edip onlara karşı hüsnü zann beslemek ve onları sevmektir.³⁶⁹

3.1.29. Yirmi Dokuzuncu Hadis

3.1.29.1. Hadisin Metni

عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمٍ، قَالَ: قَالَتِ الْأَنْصَارُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لِكُلِّ نَبِيٍّ أَتْبَاعٌ، وَإِنَّا قَدْ اتَّبَعْنَاكَ، فَادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَ أَتْبَاعَنَا مِنَّا، فَدَعَا بِهِ، فَتَمَيَّتُ ذَلِكَ إِلَى ابْنِ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: قَدْ زَعَمَ ذَلِكَ زَيْدٌ.

³⁶⁵ Kâdî İyâz, a.g.e, III, 535.

³⁶⁶ Nevevî, el-Minhâc, XVI, 139.

³⁶⁷ el-Haşr, 59/10.

³⁶⁸ Nevevî, a.g.e., XVIII, 209.

³⁶⁹ Efendioğlu, Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler, s.100.

3.1.29.2. Hadisin Tercümesi

Zeyd b. Erkam (r.a) anlatıyor: Ensâr, Hz. Peygamber'e hitaben: Ey Allah'ın Resûlü her Peygamber'e tâbi olanlar (kendi sünnetine uyan sahâbîleri) vardır. Biz de sana tâbi olduk. Bunun için bizim tâbi'lerimizi bizden (bizim seviyemizde kimseler) kılması için Allah'a dua buyur, dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) onların dilekleri için duâ etti.

Râvî, Amr b. Murre dedi ki: "Ben bu hadîsi İbn Ebî Leyla'ya naklettim. O, bunu Zeyd b. Erkam söyledi" dedi.

3.1.29.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî'nin³⁷⁰ *Sahih* 'inde rivayet edilmiştir.

3.1.30. Otuzuncu Hadis

3.1.30.1. Hadisin Metni

عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حَمَزَةَ، رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ، قَالَتْ الْأَنْصَارُ: إِنَّ لِكُلِّ قَوْمٍ أَتْبَاعًا، وَإِنَّا قَدْ اتَّبَعْنَاكَ، فَادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَ أَتْبَاعَنَا مِنَّا، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "أَلَلَّهُمْ أَجْعَلْ أَتْبَاعَهُمْ مِنْهُمْ" قَالَ عَمْرُو: فَذَكَرْتُهُ لِابْنِ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: قَدْ رَعِمَ ذَاكَ زَيْدٌ قَالَ شُعْبَةُ: أَطْنُهُ زَيْدٌ بِنُ أَرْقَمٍ.

3.1.30.2. Hadisin Tercümesi

Amr b. Murre şöyle demiştir: Ensâr'dan Ebû Hamza'yı şöyle derken işittim: Ensâr, Hz. Peygamber'e hitaben:

-Her kavmin tâbileri vardır. Biz de sana tabi olduk. Bu sebeple bizim tâbilerimizi bizden kılması için Allah'a duâ buyur, dediler. Peygamberimiz (s.a.v):

³⁷⁰ Buhârî, *Sahih*, Menâkibu'l-Ensâr 6, hadis no: 3787.

-“Allahım! Ensâr’ın tâbilerini kendilerinden kıl (onlara uyan kimselerden eyle)” diye duâ etti.

Amr dedi ki: Ben bu hadisi İbn Ebî Leyla’ya anlattım. O, bunu Zeyd söylemiştir, dedi. Râvî Şu’be: “Ben o kişinin Zeyd b. Erkam olduğunu zannediyorum” demiştir.

3.1.30.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhâri’nin³⁷¹ *Sahih*’inde rivayet edilmiştir.

3.1.30.4. Hadisin Değerlendirilmesi

Bu hadiste Ensâr, (bizler) sana (Hz. Peygamber’e) tabi olduk. Allah (cc) bu vesile ile bizleri övmüştür. Bu övgüye mazhar olmamız bizim için bir bahtiyarlık ve ayrıcalıktır. Bundan dolayı “Bu övgüden bizim neslimizin de hissedar olmasını istiyoruz” demişler. Peygamberimiz de onların bu taleplerini kabul etmiş ve tâbiîn için özel dua etmiştir.

Kur’ân-ı Kerim’e baktığımızda bazı Peygamberlerin de Allah’a (cc) bu şekilde dua ettiklerini görmekteyiz. Örneğin İbrahim (a.s.) “Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tövbemizi kabul et. Çünkü sen, tövbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın,”³⁷² diye dua etmiştir.

Ayrıca Hz. Zekeriya³⁷³ (a.s.) ve yine Hz. İbrahim³⁷⁴ (a.s.) ve Nuh’un³⁷⁵ da (a.s) bu şekilde dua ettiklerini Kur’ân-ı Kerim’den öğreniyoruz.

Burada şuna da işaret edilmelidir. Her geçen gün daha kötüye giden ve İslâm’ın mihenk taşı oluşturan aile müessesesinin günden güne yok olduğuna tanıklık etmekteyiz. Çok boyutlu olan bu felaketin bir boyutu da çocukların manevî

³⁷¹ **Buhârî, Sahih, Menâkıbu’l-Ensâr 6, hadis no: 3788.**

³⁷² Bkz. el-Bakara, 2/128.

³⁷³ Âl-i İmran, 3/38.

³⁷⁴ el-İbrahim, 14/40.

³⁷⁵ el-Hûd, 11/45; en-Nûh, 71/28.

iklimden mahrum olarak büyütölmeleridir. İnsanların birbirlerine karşı saygı ve tahammöl göstermekten uzaklaştıkları günümüzde hiç olmazsa Ensâr'ın dua ettiği gibi bizler de neslimizin felah bulması için dua etmeliyiz.

3.1.31. Otuz Birinci Hadis

3.1.31.1. Hadisin Metni

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: "كَانَ يَوْمَ بُعَاثَ يَوْمًا قَدَّمَهُ اللَّهُ لِرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ افْتَرَقَ مَلَأُهُمْ، وَقُتِلَتْ سَرَوَاتُهُمْ وَجَرَّحُوا، فَقَدَّمَهُ اللَّهُ لِرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي دُخُولِهِمْ فِي الْإِسْلَامِ."

3.1.31.2. Hadisin Tercümesi

Hız. Âişe (r.anha) şöyle demiştir: “Buâs günü, Allah'ın, Resûlü için hazırladığı bir gündü. Resûlullah (s.a.v) Medine'ye bu savaştan sonra gelmiştir. Evs ve Hazrecliler'in ileri gelenleri tefrikaya düşmüş, hayırlıları öldürölmüş ve yaralanmış halde idiler. Bu perişanlık üzerine Allah, yıllardır birbiriyle çarpışan Evs ve Hazrec kabilelerinin İslâm'a girmeleri için bu günü Resûlü'ne hazırlamıştır.”

3.1.31.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, sahâbî sözü (mevkuf hadis) olup, Buhârî'nin³⁷⁶ *Sahih*'inde rivayet ettiği bir hadistir.

3.1.31.4. Hadisin Değerlendirilmesi.

Buâs savaşı, Evs ve Hazrec kabileleri arasında yüz yirmi yıl sürmüş olan uzun ve kanlı savaşların sonucusudur.³⁷⁷ Diğer bir rivayete göre Medine'ye iki mil mesafe uzaklıkta olan bir kalenin adı olup savaş burada geçtiği için bu isimle anıldıđı³⁷⁸ ya da bir mezrâ ismi olduğu da söylenmiştir.³⁷⁹

³⁷⁶ Buhârî, *Sahih, Menâkıbu'l-Ensâr 1*, hadis no: 3777, hadis no: 3846, hadis no: 3930.

³⁷⁷ Miras, *Tecrid Trc.*, X, 6; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XVI, 350; Asri Çubukcu, “Buas” *DİA*, VI, 340.

³⁷⁸ Miras, *a.g.e.*, X, 6.

³⁷⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 455.

Medine’de yaşayan Evs ve Hazrec kabileleri, Müslüman olmadan önce aralarında yıllarca süren savaşlar olmakta idi. Bu kabilelere mensup bazı kişilerin Efendimiz ile yaptıkları birinci ve ikinci akabe görüşmeleri ve bey’atlarından sonra Efendimizin Medine’ye hicreti ile müslüman olan bu iki kabile, aralarındaki düşmanlığı, kardeşliğe ve dostluğa dönüştürmüşlerdir. Dargınlık ve kırgınlıklar tamamen ortadan kalktı. İki taraf şâirlerinin okudukları kahramanlık ve fecaat destanları, Arap edebiyatını dolduran ve senelerce kadınlar, çocuklar tarafından terennüm edilen asırlık düşmanlığın, yeni bir uhuvvete dönmesi, hiç şüphesiz, Cenâb-ı Hakk’ın, Sevgili Efendimize (s.a.v.) ihsan ettiği bir armağandır.³⁸⁰

Asırlarca Evs ve Hazrec kabileleri arasında devam eden ihtilaf ve düşmanlık İslâm ile son bulmuştur. Kur’ân-ı Kerimde buna şöyle işaret edilmektedir:

*“Hep birlikte Allah’ın ipine (Kur’an’a) sımsıkı sarılın Parçalanıp bölünmeyin. Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de o, kalplerinizi birleştirmişti. İşte onun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de o sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz.”*³⁸¹

Muhammed b. İshâk anlatıyor: “Bu mezkûr âyet Evs ve Hazrec kabileleri hakkında nazil olmuştur”³⁸² demiştir.

Kurtubî ise “*Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de.....*” âyetinin tefsirinde Allah bununla aranızdaki adalet ve düşmanlığı kaldırmış yerine muhabbet ve ülfeti getirmiştir, dedikten sonra buradaki maksadın Evs ve Hazrec kabilelerinin olduğunu ifade etmiştir.³⁸³

³⁸⁰ Miras, a.g.e., X, 123.

³⁸¹ Âl-i İmran, 3/103.

³⁸² İbn Kesir, Tefsîru’l-Kur’âni’l-âzîm, II, 74.

³⁸³ Kurtubî, el-Câmiu li-ahkâmi’l-Kur’ân, IV, 164.

3.1.32. Otuz İkinci Hadis

3.1.32.1. Hadisin Metni

عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: لَمَّا قَدِمُوا الْمَدِينَةَ آخَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ وَسَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ، قَالَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ: إِنِّي أَكْثَرُ الْأَنْصَارِ مَالًا، فَأَقْسِمُ مَالِي نِصْفَيْنِ، وَلِي امْرَأَتَانِ، فَانظُرْ أَعْجَبَهُمَا إِلَيْكَ فَسَمِّهَا لِي أُطْلِقَهَا، فَإِذَا انْقَضَتْ عِدَّتُهَا فَتَزَوَّجْهَا قَالَ: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ، أَيْنَ سُوقُكُمْ؟ فَدَلُّوهُ عَلَى سُوقِ بَنِي قَيْنُقَاعَ، فَمَا انْقَلَبَ إِلَّا وَمَعَهُ فَضْلٌ مِنْ أَقِطٍ وَسَمْنٍ، ثُمَّ تَابَعَ الْغُدُوَّ، ثُمَّ جَاءَ يَوْمًا وَبِهِ أَثَرٌ صُفْرَةٍ، فَقَالَ النَّبِيُّ وَسَلَّمَ: "مَهَيْمٌ" قَالَ: تَزَوَّجْتُ، قَالَ: "كَمْ سَفَّتَ إِلَيْهَا" قَالَ: نَوَاةٌ مِنْ ذَهَبٍ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ ذَهَبٌ مِنْ وَزْنِ نَوَاةٍ أَوْ³⁸⁴

3.1.32.2. Hadisin Tercümesi

İbrahim b. Sa'd babasından o da dedesinden rivayetle şöyle demiştir: (Muhâcirler) Medine'ye geldiklerinde Resûlullah (s.a.v), Abdurrahmân b. Avf ile Sa'd b. Rabî' arasında kardeşlik tesis etti. Sa'd b. Rabî', Abdurrahman'a hitaben:

“Ben Ensâr arasında malı en çok olanım. Malımı iki kısma böleyim. Benim iki hanımım var. Bak, onlardan hangisi senin hoşuna giderse onun ismini bana söyle ben de onu boşayayım. Boşayacağım o kadının iddeti bitince sen de onunla evlenirsin” dedi. Abdurrahmân b. Avf da Sa'd'a:

Allah ehlini ve malını sana mübarek eylesin! (Pazarınız) çarşınız nerde? dedi. Bunun üzerine ona Kaynuka oğullarının çarşısını gösterdiler. Abdurrahmân çarşıdan döndüğünde beraberinde bir miktar keş peyniri ve iç yağı ile dönerdi. Daha sonra sabahları çarşıya gitmeye devam etti. Ardından bir gün kendisinde (zifafa girenlere mahsûs) zağferân kokusu olduğu halde, Peygamberimiz'i (s.a.v) ziyarete geldi. Peygamberimiz (s.a.v) ona hitaben:

-“Durumun nasıl?” diye sordu. Abdurrahmân:

-Evlendim, dedi. Peygamber (s.a.v):

³⁸⁴ Ravilerden şüphe eden İbrahim b. Sa'd'dır.

-“Hanımına ne kadar mehir verdin?” dedi. Abdurrahmân:

Bir hurma çekirdeği altın veya bir hurma çekirdeği (beş dirhem) ağırlığında altın verdim, dedi.

3.1.32.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî'nin³⁸⁵ *Sahih*'inde rivayet edilmiştir.

3.1.33. Otuz Üçüncü Hadis

3.1.33.1. Hadisin Metni

عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: قَدِمَ عَلَيْنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ، وَآخَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ — وَكَانَ كَثِيرَ الْمَالِ — فَقَالَ سَعْدٌ: قَدْ عَلِمَتِ الْأَنْصَارُ أَنِّي مِنْ أَكْثَرِهَا مَالًا، سَأَفْسِمُ مَالِي بَيْنِي وَبَيْنَكَ شَطْرَيْنِ، وَلِي امْرَأَتَانِ، فَانظُرْ أَعْجَبَهُمَا إِلَيْكَ فَأُطْلِقُهَا، حَتَّى إِذَا حَلَّتْ تَزَوَّجْتَهَا، فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ، فَلَمْ يَرْجِعْ يَوْمَئِذٍ حَتَّى أَفْضَلَ شَيْئًا مِنْ سَمْنٍ وَأَقِطٍ، فَلَمْ يَلْبَثْ إِلَّا يَسِيرًا حَتَّى جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ وَضْرٌ مِنْ صُفْرَةٍ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَهْيِمٌ" قَالَ: تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالَ: "مَا سَقْتُ إِلَيْهَا؟" قَالَ: "وَزَنَ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ — أَوْ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ — فَقَالَ: "أَوْلِمَ وَلَوْ بِشَاةٍ"

3.1.33.2. Hadisin Tercümesi

Enes b. Mâlik (r.a) şöyle demiştir: Abdurrahmân b. Avf (r.a) Medine'ye bizim yanımıza geldi. Resûlullah (s.a.v) onunla Sa'd b. Rabî' (r.a) arasında kardeşlik akdi yaptı. —Sa'd, malı çok olan biri idi.— Abdurrahmân b. Avf'a hitaben:

“Ensâr, benim malca en zengin olduğumu bilir. Ben malımı benimle senin aranda ikiye taksim edeceğim. Benim iki tane hanımım vardır. Bak, onların hangisini daha çok beğenirsen, ben onu boşayayım. İddeti bitince onunla evlenirsin” dedi.

³⁸⁵ Buhârî, *Sahih*, Menâkıbu'l-Ensâr 3, hadis no: 3780; Büyû' 1; hadis no: 2048.

Abdurrahmân, Sa'd'a:

“Allah aileni sana mübarek kılsın,” dedi. Abdurrahmân o gün geri döndüğünde çarşıdan bir miktar iç yağı ve keş peyniri almadan dönmedi. Çok geçmeden Abdurrahmân, üzerinde zaferan kokusu sürünmüş olduğu halde Resûlullah'ı (ziyarete) geldi. Resûlullah ona:

-“ **Senin hâlin nedir ?** (evlendin mi) diye sordu. Abdurrahmân:

-Ben Ensâr'dan bir kadınla evlendim, dedi. Resûlullah (s.a.v):

-“**Ne kadar mehir verdin?**” dedi. O da:

-Bir hurma çekirdeği ağırlığında altın veya bir hurma çekirdeği altın verdim, dedi. Bunun üzerine Resûlullah:

-“**Bir koyunla dahi olsa düğün yemeği ver,**” buyurdu.

3.1.33.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî'nin³⁸⁶ *Sahih*'inde rivayet edilmiştir.

3.1.34. Otuz Dördüncü Hadis

3.1.34.1. Hadisin Metni

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَتِ الْأَنْصَارُ: اقسِمَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ التَّحْلُ، قَالَ: "لَا" قَالَ: يَكْفُونَنَا الْمَوُونَةَ وَيُشْرِكُونَنَا فِي التَّمْرِ، قَالُوا: سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا.

3.1.34.2. Hadisin Tercümesi

Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: Ensâr, Peygamber'e: “Hurmalıklarımızı bizimle Muhâcirler arasında paylaşır” dediler. Hz. Peygamber (s.a.v):

-**Hayır**, öyle olmaz buyurdu. Bunun üzerine Ensâr:

- (Bakım ve sulama) işlerini Muhâcirler üstlensin, hurma mahsûlünde bizlere ortak olsunlar, diye teklifte bulundular. Muhâcirler, Ensâr'a:

-İşittik ve itaat ettik, (kabul ettik) dediler.

³⁸⁶ Buhârî, *Sahih*, Menâkibu'l-Ensâr 3, hadis no: 3781; Kitâbu'l-Büyu' 1; hadis no: 2049.

3.1.34.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî'nin³⁸⁷ *Sahih*'inde rivayet edilmiştir.

3.1.35. Otuz Beşinci Hadis

3.1.35.1. Hadisin Metni

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "آخِي بَيْنَ أَبِي عُيَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ
وَبَيْنَ أَبِي طَلْحَةَ."

3.1.35.2. Hadisin Tercümesi

Enes b. Malik (r.a) anlatıyor: Resûlullah (s.a.v) Ebû Ubeyde b. Cerrah ile Ebû Talha arasında kardeşlik bağı kurmuştur.

3.1.35.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Müslim'in³⁸⁸ *Sahih*'inde rivayet edilmiştir.

3.1.35.4. Hadisin Değerlendirilmesi

Her iki hadis-i şerifte de Ensâr'ın açıkça fazileti görülmektedir. Mekkeli Muhâcirler Allah yolunda gönül verdikleri dinlerini daha iyi yaşamak ve yaşatmak için yerlerini, yurtlarını, mallarını, akrabalarını ve dostlarını bırakarak İslâm'ın neş'et edip hâkim olacağı Medine-i Münevvere'ye hicret etmişlerdir. Bu büyük fedakârlığı gösteren Muhâcirlere, kucaklarını ve gönüllerini açan Ensâr, kendileri ihtiyaç içinde oldukları halde onlara yardım etmek sureti ile büyük bir kadirşinaslık örneği sergilemek suretiyle Allah'ın (cc) ve Efendimiz'in (s.a.v) övgüsüne mazhar

³⁸⁷ Buhârî, *Sahih, Menâkıbu'l-Ensâr 3*, hadis no: 3782; Müzâraa 5, hadis no: 2325; Kitâbu's-Şurût 5, hadis no: 2719.

³⁸⁸ Müslim, *Sahih, Fezâilü's-sahâbe 50*, hadis no: 203 (2528).

olmuşlardır. Efendimiz de (s.a.v) burada ilk iş olarak Ensâr ve Muhâcirler arasında kardeşlik ilan ederek bu ortamın oluşmasına önderlik etmiştir.

Muhâcirler ile gerçekleştirilen bu kardeşlik antlaşmasıyla Ensâr, Resûlullah'tan gelen teklifi ne kadar ciddiye aldıklarını, üstelik Sa'd b. Rabî'in teklife eşini katacak kadar üst perdeden cevap vermesi Resûlullah'a olan bağlılığının boyutunu göstermektedir.

Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Rabî'in kendisine yaptığı teklifi kabul etmeyip alışveriş yapabileceği pazarın yolunu sorması bu işin tamamen gönüllülük esası üzere olduğunu gösterir.

Ayrıca Sa'd b. Rabî'in ve diğer sahâbîlerin, Resûlullah'ın kardeş ilan ettiği kişileri hiç tereddüt etmeden ve cömertlikle kabul etmeleri Resûlullah'ın kardeşlik müessesesi adına, kardeş seçimindeki isabetlerini gösterir.

İnsan zihninde zorunlu göç, her daim psikolojik travmalara sebebiyet verir. Zira mülteci olan kişi, alıştığı çevreyi, arkadaşlarını, evini zorunlu bir şekilde bırakıp, iklimini, kültürünü ve dilini bilmediği diyara göç etmiştir. Bu göç insanın o güne dek maddî ve manevî birikiminin kaybı anlamına gelir ki bu da kişiyi depresyona sürükler. Dolayısıyla insanların şok yaşama olasılıkları çok yüksektir.³⁸⁹

Ayrıca her yerde yerliler psikolojik olarak göçmenlere karşıdırlar. Göçmenler yerliler için hep problem olarak kabul edilirler.

Ancak Medine yerlileri olan Ensâr, Mekkeli Muhâcirleri gerçekten kardeş kabul etmiş, kendileri hurmalıkların paylaşılmasını istemişlerdir. Peygamberimiz (s.a.v) bu aşırı sevgiyi uygun bulmamış aralarında iş bölümü yaparak din kardeşlerine yardımcı olmalarını daha uygun bulmuştur.

Muhâcirler bunların hepsini göze alarak Allah'ın dinini daha iyi yaşamak ve yaymak için hicret etmişlerdir. Bu büyük davranışın karşısında ise Ensâr kendilerine gerekenden daha büyük fedakârlıkla karşılık vermiştir.

³⁸⁹ Abulfez Süleymanov, "Zorunlu Göç ve Psikolojik Etkileri", **Turuncu dergisi**, s.18-23, Ankara 2012; http://www3.istanbul.edu.tr/genel/idari/basinhalk/HABERLER/14_12_12/PDF/turuncu_18.pdf

Hız. Peygamber'in Ensâr ve Muhâcir arasında hayata geçirdiği muâhat/kardeşlik, tarihte eşi ve benzeri görülmeyen toplumsal bir olaydır. Bütün mülklerini Mekke'de bırakıp Medine'ye hicret eden Müslümanlar burada Ensâr tarafından misafir edilmişlerdir.³⁹⁰ Fakat bu misafirlik uzun süre devam edemezdi. Çünkü Müslümanların her biri Mekke'de servet, iş ve güç sahibi idi. Bundan dolayı Medine'de bir takım atıyye ve âtıfetle hayatlarını devam ettirmek zor geliyordu.³⁹¹ Bunun üzerine Hz. Peygamber bu iki topluluğu kardeş ilan etti. Medine İslâm kardeşliğinin canlı ve samimî bir şekilde yaşanması tarih boyunca Müslümanlara ışık tutmuş, bu müstesna örnekler hayırla yâd edilmiştir.

3.1.36. Otuz Altıncı Hadis

3.1.36.1. Hadisin Metni

عَنْ أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا تَسْتَعْمِلُنِي كَمَا اسْتَعْمَلْتَ فُلَانًا؟ قَالَ: "سَتَلْقَوْنَ بَعْدِي أَثْرَةً، فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي عَلَى الْحَوْضِ."

3.1.36.2. Hadisin Tercümesi

Üseyd b. Hudayr (r.a) anlatıyor: Ensâr'dan bir adam:

-Yâ Resûlellah! Falan kişiye görev verdiğin gibi bana da görev vermez misin? dedi. Efendimiz (s.a.v):

-“**Benden sonra sizlere (dünya işlerinde) başkalarının sizlere tercih edildiği zamana kavuşacaksınız. Sizler Kevser Havuzu'nun başında bana kavuşuncaya kadar sabrediniz**” buyurdu.

³⁹⁰ Miras, Tecrid Terc., VII, 75.

³⁹¹ Miras, a.g.e, VII, 75.

3.1.36.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî'nin³⁹² *Sahih*' inde rivayet ettiği bir hadistir.

3.1.37. Otuz Yedinci Hadis

3.1.37.1. Hadisin Metni

عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَرَادَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُقَطَعَ مِنَ الْبَحْرَيْنِ، فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ: حَتَّى تُقَطَعَ لِإِخْوَانِنَا مِنَ الْمُهَاجِرِينَ مِثْلَ الَّذِي تُقَطَعُ لَنَا. قَالَ: "سَتَرُونَ بَعْدِي أَثَرَةً فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي"

3.1.37.2. Hadisin Tercümesi

Yahya b. Said Enes'i şöyle derken işittim demiştir. Peygamberimiz (s.a.v) Bahreyn'in bir kısmını Ensârlılara tahsis (ikta') etmek istedi. Ensâr ise:

“Kardeşlerimiz olan Muhâcirlere bize verdiğin gibi vermen şartıyla (kabul ederiz)” dediler.

Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) “**Ben aranızdan ayrıldıktan sonra, insanların bencilliğe düştüğünü göreceksiniz. Bu durumda bana kavuşuncaya kadar sabredin**” buyurmuştur.

3.1.37.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî'nin³⁹³ *Sahih*' inde rivayet ettiği bir hadistir.

³⁹² Buhârî, *Sahih, Menâkıbu'l-Ensâr 8*, hadis no: 3792 - 3793; Fiten 2, hadis no: 7057.

³⁹³ Buhârî, *Sahih, Kitâbü's-şürbi ve'l-müsâkât, 14-15*, hadis no: 2376- 2377; Cizye 4, hadis no: 3163; Menâkıbu'l-Ensâr 8, hadis no: 3794.

3.1.37.4. Hadisin Değerlendirilmesi

Mezkûr hadislerde bahsi geçen Havz-ı Kevser, kıyamet gününde Hz. Peygamber'e verilecek olan havuzun adıdır.³⁹⁴ Bir adam Resûlullah'a kevser nedir? diye sorar. Hz. Peygamber: “*Rabbimin Cennet'te bana verdiği bir nehirdir. O, süttten daha beyaz, baldan ise daha tatlıdır.*” buyurmuştur.³⁹⁵

“*Sizler benden sonra başkalarının sizlere tercih edildiği bir döneme kavuşacaksınız*” sözü ile yönetim işinin başkalarının eline geçeceğine ve Ensar'ın idarenin dışında tutularak malların başkalarının elinde bulunacağına işaret etmektedir. Olay Resûlullah'ın haber verdiği gibi olmuştur.³⁹⁶ Böylece Hz. Peygamber (s.a.v) ileride meydana gelecek olayları bildirmesiyle bir mucizesini gerçekleştirmiş olmaktadır.

Aslolan devlet büyüklerinden görev istememektir. Fakat ehil olupta o işi kendisinden başka yapacak biri olmazsa ancak o takdirde böyle bir görev istenebilir. Dolayısı ile işler bozulduğu ve ehil kişiler göreve getirilmediği zamana tanıklık eden kişi, bu duruma sabretmelidir.³⁹⁷

İkta: Devlet başkanının devlete ait araziye bir şahsa ve ardından da onun çocuklarına vermesidir.³⁹⁸ Burada Resûlullah (s.a.v) Bahreyn arazilerini Ensâr'a dağıtmak istemektedir. Fakat Ensâr bu teklifi kabul etmez. Resûlullah (s.a.v) 'ın bu uygulamaya başvurması bu metodun caiz olduğuna işaret etmektedir. Zira Resûlullah ancak caiz olan bir şeyi emreder.³⁹⁹

Bahreyn arazilerinin ikta' olarak Ensâr'a bırakılması, söz konusu malların mülkiyetini değil, cizye ve haraç gelirlerini Ensâr'a tahsis etmek

³⁹⁴ Fikret Karaman vd., **Dini Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yay., Ankara, 2006, s.246.

³⁹⁵ İbn Kesir, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm**, VII, 498.

³⁹⁶ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VII, 147.

³⁹⁷ Nevevî, **Riyâzü's-Sâlihîn Tercümesi**, Çev. M. Yaşar Kandemir vd., Erkam Yay., İst., 1997, IV, 60.

³⁹⁸ Mehmet Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri**, Ensar Neşriyat, IV.bsk, İst., 2013, s. 211.

³⁹⁹ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VI, 310.

anlamındadır. Çünkü barış yapılan ülke arazilerinin mülkiyeti ikta' olarak verilemez ve bu araziler paylaştırılmaz.⁴⁰⁰

3.1.38. Otuz Sekizinci Hadis

3.1.38.1. Hadisin Metni

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ
الْآخِرَةِ، فَأَصْلِحِ الْأَنْصَارَ وَالْمُهَاجِرَةَ". وَعَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
مِثْلَهُ. وَقَالَ: "فَاغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ".

3.1.38.2. Hadisin Tercümesi

Enes b. Mâlik (r.a) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.v): “Gerçek hayat, sadece ahiret hayatıdır. Ensâr'a ve Muhâcirlere güzellikler ihsan eyle” **buyurdu.**

Katâde, Enes'ten; o da Peygamber Efendimiz'den (s.a.v) bu hadisin benzerini rivayet etmiş ve “**Ensâr'a mağfiret eyle,**” buyurduğunu rivayet etmiştir.

3.1.38.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî'nin⁴⁰¹ *Sahih*'inde rivayet ettiği bir hadistir.

3.1.39. Otuz Dokuzuncu Hadis

3.1.39.1. Hadisin Metni

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَتْ الْأَنْصَارُ يَوْمَ الْخَنْدَقِ تَقُولُ:
نَحْنُ الَّذِينَ بَايَعُوا مُحَمَّدًا عَلَى الْجِهَادِ مَا حَيِينَا أَبَدًا
فَأَجَابَهُمْ:
"اللَّهُمَّ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْآخِرَةِ، فَأَكْرِمِ الْأَنْصَارَ وَالْمُهَاجِرَةَ"

⁴⁰⁰ İbn Hacer, a.g.e., VI, 310.

⁴⁰¹ Buhârî, *Sahih*, Menâkıbu'l-Ensâr 9, hadis no: 3795; Rikak I, hadis no: 6413.

3.1.39.2. Hadisin Tercümesi

Enes b. Mâlik'i (r.a) şöyle derken işittim: Ensâr hendek günü (toprak kazıp taşırırken):

“Bizler bey’at etmişiz Muhammed’e,
Yaşadığımız müddetçe cihâd etmek üzere, diyorlardı.

Peygamberimiz (s.a.v) onlara şöyle cevap verdi:

“Allah’ım! Âhîret hayatıdır gerçek hayat,
Sen Ensâr ve Muhâcirlere ikram et.” buyurdu.

3.1.39.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî'nin⁴⁰² *Sahih*'inde rivayet ettiği bir hadistir.

3.1.40. Kırkıncı Hadis

3.1.40.1. Hadisin Metni

عَنْ سَهْلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : جَاءَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : وَنَحْنُ نَحْفِرُ الْخَنْدَقَ ،
وَنَنْقُلُ التُّرَابَ عَلَى أَكْتَادِنَا ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : "اللَّهُمَّ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ
الْآخِرَةِ . فَاعْفِرْ لِلْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ ."

3.1.40.2. Hadisin Tercümesi

Sehl b. Sa'd anlatıyor: Biz (hendek savaşı öncesinde) hendek kazıp oradan çıkan toprağı sırtımızda taşırken, Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Allah’ım! Âhîret hayatıdır gerçek hayat,

⁴⁰² Buhârî, *Sahih*, Menâkıbu'l-Ensâr 9, hadis no: 3796; Cihad ve Siyer 34, hadis no: 2835; Meğazi 29, hadis no: 4099-4100.

Sen Ensâr ve Muhâcirleri bağışla.”

3.1.40.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Buhârî'nin ⁴⁰³ *Sahih*'inde rivayet ettiği bir hadistir.

3.1.40.4. Hadisin Değerlendirilmesi

Ahzâb, bir taife, bir kesim anlamına gelen “hizb”in çoğuludur.⁴⁰⁴ Birçok Arap kabilelerinin grup grup toplanarak Resûlullah'a karşı savaşmak üzere ittifak etmiş olmalarından dolayı Hendek Savaşı bu şekilde isimlendirilmiştir.

Resûlullah (s.a.v) umûmî ittifakı işitince Medine etrafına İranlı Selmân-ı Fârisî'nin teklifiyle hendek kazmak suretiyle savunma savaşı yapmayı uygun görmüştür.⁴⁰⁵

Selmân-ı Fârisî Efendimiz'e: (s.a.v) Bizler Fars ülkesinde muhasara edilecek olursak şehrin etrafında hendek kazardık. Bunun üzerine Peygamberimiz de Medine'nin etrafında hendek kazılmasını emretmiştir.⁴⁰⁶ Bu işlemden dolayı bu savaşa “Hendek Savaşı” denilmiştir.

Hendek kazma işinde Peygamberimiz'de (s.a.v) bizzat çalışmak suretiyle arkadaşlarına yardımcı ve örnek olmuştur. Bu esnada Ensar ve Muhacirler hem hendek kazıp hemde Efendimiz (s.a.v)'e bağlılıklarını ifade ediyorlardı.

Bu durumda Efendimiz (s.a.v)'in de Ensar ve Muhacirlere karşılık vermek amacıyla özel dua ettiği, müşahede edilmektedir. Çünkü Ensar Efendimiz'e ve Mekke'den gelen O'nun arkadaşlarına her türlü yardım ve fedakârlığı yapmışlardı. Bunu yaparlarken hiçbir dünyevî beklenti ve ihtiras içinde olmadılar. Bunda yalnızca gönülden inandıkları ve gönül verdikleri davanın muzaffer olması ve Rıza-yı Bârî'yi elde etme düşüncesi etkili olmuştur.

⁴⁰³ **Buhârî, Sahih, Menâkıbu'l-Ensâr 9, hadis no: 3797; Meğazî 29, hadis no: 4098; Rikak 1, hadis no: 6414.**

⁴⁰⁴ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VII, 453.

⁴⁰⁵ İbn Hacer, **a.g.e.**, VII, 453.

⁴⁰⁶ İbn Hacer, **a.g.e.**, VII, 453.

Ensar'ın bu âlicenaplığı karşılığında, kendileri ile beraber bu davaya gönül veren diğer Müslümanlar, ilerleyen yıllarda zaman zaman zorluklar çekmiş, muhtelif sıkıntılar ile yüzyüze kalmışlardır. İşte bütün bu zorluğun karşısında Efendimiz (s.a.v) bizzat Ensar ve Muhacir isimlerini kullanarak onların bağışlanması için dua etmiştir.

Peygamberimiz (s.a.v) yaşadığımız bu geçici dünya hayatının bir gün son bulacağını, asıl hayatın ise ahiret hayatı olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca sahâbenin şahsında ümmetine de aynı mesajı vermektedir. Allah'ı Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de dünya ve ahiret dengesinin kurulmasını istemiştir.⁴⁰⁷

Bu vesile ile ümmeti olarak bizlerin de sahâbenin yolunu takip ederek Efendimiz (s.a.v)' in arkadaşlarına yaptığı duadan nasiptar olmayı umuyoruz.

3.2. SÜNEN HADİSLERİ

Bu bölümde sahâbenin faziletiyle ilgili Sünen-i Erbaa hadisleri verilmiştir. Sıralamada bölümle ilgili aynı ve benzer metinler esas alınmış olup önce Sünen-i Tirmizî'de geçen hadisler zikredilmiştir. Bunun ardından Sünen-i Ebî Dâvûd'daki sahâbenin faziletiyle alakalı hadisler verildikten sonra Sünen-i Nesâî'ye geçilmiştir. Bu kitapta bölüm başlığıyla alakalı hadisler çeşitli bablardan derlenerek ele alınmıştır. Son olarak Sünen-i İbn Mâce'de ilgili bölümdeki hadisler incelenmiştir.

3.2.1. Birinci Hadis

3.2.1.1. Hadisin Metni

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ..."

⁴⁰⁷ Kasas, 28/77.

3.2.1.2. Hadisin Tercümesi

Hız. Ömer b. Hattâb'dan (r.a) rivâyet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “İnsanların en hayırlısı benim asrımdaya yaşayanlardır. Sonra onların peşinden gelenler, daha sonra onların da peşinden gelenlerdir...”

3.2.1.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Tirmizî⁴⁰⁸ ve İbn Mâce'nin⁴⁰⁹ *Sünen* 'lerinde rivayet edilmiştir.

3.2.1.4. Hadisin Derecesi

Tirmizî hadis hakkında: Bu hadis, *sahih - hasendir* (Yani hadisin bazı tarikleri hasen, bazı tarikleri ise sahihtir) demiştir.

3.2.1.5. Hadisin Değerlendirilmesi

Hadisimizin benzeri, 1.2.3 ve 4 numaralı hadis olarak geçmiştir. Orada gerekli açıklama yapılmıştır.

3.2.2. İkinci Hadis

3.2.2.1. Hadisin Metni

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْأَبْنَاءِ
الْأَنْصَارِ وَالْأَبْنَاءِ الْأَنْصَارِ وَالنِّسَاءِ الْأَنْصَارِ"

3.2.2.2. Hadisin Tercümesi

Enes b. Malik'in (r.a) rivayetine göre, Resûlullah (s.a.v) şöyle duâ etti: “Allah'ım! Ensâr'a, Ensâr'ın çocuklarına, Ensâr'ın çocuklarının çocuklarına ve Ensâr'ın kadınlarına mağfiret eyle.”

⁴⁰⁸ Tirmizî, *Sünen*, *Şehâdât* 45, hadis no: 2303.

⁴⁰⁹ İbn Mâce, *Sünen*, *Kitâbü'l-Ahkâm*, 27, hadis no: 2363.

3.2.2.3. Hadisin Tahrici

Hadisi Tirmizî⁴¹⁰ *Sünen*'inde tahric etmiştir.

3.2.2.4. Hadisin Derecesi

Tirmizî'ye göre, hadis bu vechiyle hasen - garibtir.⁴¹¹ Hâkim *Müstedrek*'te; “Bu, isnadı sahih bir hadistir”, demiştir.⁴¹² Zehebî *Telhis*'te Hâkim'in sahih görüşüne katılmıştır.⁴¹³ Muasır âlimlerden Şuayb el-Arnaût, hadis sahihtir, demiştir.⁴¹⁴

3.2.3. Üçüncü Hadis

3.2.3.1. Hadisin Metni

عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ يُعَزِّيه فِيمَنْ أُصِيبَ مِنْ أَهْلِهِ وَبَنِي عَمِّهِ
يَوْمَ الْحَرَّةِ، فَكَتَبَ إِلَيْهِ: إِنِّي أُبَشِّرُكَ بِبُشْرَى مِنَ اللَّهِ، إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
قَالَ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَلِدَرَارِيِّ الْأَنْصَارِ وَلِدَرَارِيِّ ذُرَارِيهِمْ"

3.2.3.2. Hadisin Tercümesi

Zeyd b. Erkâm (r.a)'ın rivayetine göre, Zeyd, Enes b. Mâlik'e, Harre savaşında⁴¹⁵ ailesinden ve amcaoğullarından kaybettiği kimseler hakkında bir başsağlığı mektubu gönderdi ve mektupta şöyle yazdı: “Seni ilahî bir müjde ile müjdelerim. Resûlullah'ın (s.a.v) şöyle dua ettiğini işittim: “Allah'ım! **Ensâr'ı, Ensâr'ın soyundan gelenleri ve onların da soyundan gelenleri bağışla.**”

⁴¹⁰ Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb 72, hadis no: 3912.

⁴¹¹ Tirmizî, a.g.e., hadis no: 3912.

⁴¹² Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 90, hadis no: 6975.

⁴¹³ Hâkim, a.g.e., IV, 90, hadis no: 6975.

⁴¹⁴ Tirmizî, *Sünen*, thk: Şuayb el-Arnaût – Said el-Leħham, *Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye*, Beyrut, I. bsk, 2009, VI, 411.

⁴¹⁵ Medine'liler ile Emevî askerleri arasında “Harretu Vâkım”da cereyan eden savaş, Harre savaşı olarak bilinmektedir. Bu savaşta pek çok İslâm âlimi şehid edilmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. “Harre savaşı” *DİA*, XVI, 245.

3.2.3.3. Hadisin Tahrici

Hadisi Tirmizî⁴¹⁶ *Sünen*'inde tahrir etmiştir.

3.2.3.4. Hadisin Derecesi

Tirmizî'ye göre; hadis *sahih - hasendir*.⁴¹⁷ (hadisin bazı tarikleri hasen, bazı tarikleri ise sahihtir) Muasır âlimlerden Şuayb el-Arnaût, hadis sahihtir, demiştir.⁴¹⁸

3.2.4. Dördüncü Hadis

3.2.4.1. Hadisin Metni

حَدَّثَنِي كَثِيرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ عَوْفٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "رَحِمَ اللَّهُ الْأَنْصَارَ، وَأَبْنَاءَ الْأَنْصَارِ، وَأَبْنَاءَ الْأَنْصَارِ"

3.2.4.2. Hadisin Tercümesi

Kesir b. Abdullah, babasından o da dedesinden rivayet ettiğine göre Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Allah, Ensâr’a, Ensâr’ın çocuklarına, Ensâr’ın çocuklarının çocuklarına merhamet eylesin.”

3.2.4.3. Hadisin Tahrici

Hadisi İbn Mâce⁴¹⁹ *Sünen*'inde rivayet etmiştir.

3.2.4.4. Hadisin Derecesi

Hadis, senedindeki (Kesir b. Abdullah) sebebiyle “çok zayıf” bir hadistir.

⁴¹⁶ Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb 72, hadis no: 3905.

⁴¹⁷ Tirmizî, *a.g.e.*, s. 876.

⁴¹⁸ Tirmizî, *Sünen*, V, 407.

⁴¹⁹ İbn Mâce, *Sünen*, Mukaddime 11, hadis no: 165.

İbn Hacer, *Takrib*'de⁴²⁰ (Kesir b. Abdullah) hakkında “*zayıf*” dese de münekkîd âlimler onun “çok zayıf” olduğu görüşündedirler. Onun hakkında Dârekutnî “metrûk” demiş,⁴²¹ Mutarrif b. Abdillâh el-Medenî ise; “Ben onu gördüm. O çok husumeti olan biriydi. Arkadaşlarımızdan hiçbiri ondan hadis almadı.”⁴²² Ebu Dâvûd onun hakkında “Yalancılardan biridir,” demiştir.⁴²³ Ebu Zür'a vahî'dir, demiştir.⁴²⁴ Vahî, sika biri olduğu hiç söylenmemiş olan, bununla beraber etkileyici bir sebepten dolayı zayıf olduğu bildirilen râvidir.⁴²⁵

Bûsîrî onun “muttehem”⁴²⁶ (yalancılıkla suçlanan biri) olduğunu söylemiştir. Müttehem, Zehebî'ye göre cerhin ikinci mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîgadır. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiç bir suretle alınmaz.⁴²⁷

Zehebî de *Kâşif*'te Kesir b. Abdullah hakkında “yalancıdır” demiştir.⁴²⁸

Dolayısıyla hadis *çok zayıftır*. Çok zayıf olan böyle bir hadis başka bir hadisle derecesi yükselmez. Bu konuda 11 ve 12 numaralı hadisler yeterlidir.

3.2.4.5. Hadisin Değerlendirilmesi

Hadisimizin benzeri, 12 ve 13 numaralı hadis olarak geçmiştir. Orada gerekli izahatlar yapılmıştır.

3.2.5. Beşinci Hadis

⁴²⁰ İbn Hacer, *Takrîb*, 808.

⁴²¹ Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 407.

⁴²² Zehebî, *a.g.e.*, III, 407.

⁴²³ İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 421.

⁴²⁴ İbn Hacer, *a.g.e.*, VIII, 421.

⁴²⁵ Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 327.

⁴²⁶ Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, I, 95.

⁴²⁷ Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 239.

⁴²⁸ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 145.

3.2.5.1. Hadisin Metni

عَنْ نُسَيْرِ بْنِ دَعْلُوقٍ ، قَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ: "لَا تَسُبُّوا أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَقَامُ أَحَدِهِمْ سَاعَةً، خَيْرٌ مِنْ عَمَلِ أَحَدِكُمْ عُمْرَهُ."

3.2.5.2. Hadisin Tercümesi

Nüseyr b. Zu'lûk'dan (r.a) rivayet edildiğine göre, İbn Ömer (r. anhümâ) şöyle söylerdi: “Hz. Muhammed’in (s.a.v) ashâbına dil uzatmayın! Çünkü, onlardan birisinin bir saatlik kıyamı sizden birinin ömür boyunca yaptığı amelinden daha hayırlıdır.”

3.2.5.3. Hadisin Tahrici

Hadisi İbn Mâce ⁴²⁹ *Sünen*’inde rivayet etmiştir.

3.2.5.4. Hadisin Derecesi

Hadisimiz Bûsîrî’ye göre “isnadı sahihtir ve ricali sika bir hadistir.”⁴³⁰ Sahâbî sözü olması sebebiyle *mevkuf* hadistir.

Hadisin râvisi Nüseyr b. Zu'lûk es-Sevrî hakkında Yakub b. Süfyân “sika” olduğunu söylemiş, İbn Abdülber “Kûfelilerin sika olanlarındandır” demiştir.⁴³¹ İbn Hibbân ise onu *Sikat*’ta zikretmiştir.⁴³²

Bu râvi hakkında İbn Hacer *Takrîb*’de “sadûk” (Yani böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis yazılır ve araştırılır.⁴³³) ifadesini kullanmıştır.⁴³⁴

3.2.6. Altıncı Hadis

⁴²⁹ İbn Mâce, *Sünen*, Mukaddime 11, hadis no: 162.

⁴³⁰ Bûsîrî, *Misbâhu’z-zücâce*, I, 177.

⁴³¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 425.

⁴³² İbn Hibbân, *Sikât*, s.1221.

⁴³³ Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.261.

⁴³⁴ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 998.

3.2.6.1. Hadisin Metni

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : "إِذَا رَأَيْتُمُ الَّذِينَ يَسُبُّونَ أَصْحَابِي، فَقُولُوا: لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى شَرِّكُمْ."

3.2.6.2. Hadisin Tercümesi

Abdullah b. Ömer'den (r.a) rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Ashâbıma dil uzatanları gördüğünüz vakit, Allah'ın lâneti sizin şerriniz üzerine olsun" deyiniz.

3.2.6.3. Hadisin Tahrici

Hadisi Tirmizî⁴³⁵ *Sünen*'inde rivayet etmiştir.

3.2.6.4. Hadisin Derecesi

Hadisin isnadı *çok zayıftır*. Çünkü senedinde metruk râvi (Seyf b. Ömer) bulunmaktadır. Tirmizî: "Bu hadis münkerdir. Ubeydullah b. Ömer'in hadisinden sadece bu vechiyle gelmiştir" demiştir.⁴³⁶

Zehebî'nin *Mîzânü'l-i'tidal* adlı eserinde râvi (Seyf b. Ömer) hakkında İbn Hibbân'ın; zındıklık ile suçlanmıştır,⁴³⁷ dediğini nakleder.

Ebu Hatim: *Metruk*,⁴³⁸ Ebu Davud: "*Leyse bi-Şey*" (Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiç bir surette alınmaz⁴³⁹),⁴⁴⁰ İbn Adıyy ise "hadisinin büyük çoğunluğu münkerdir,"⁴⁴¹ demiş, İbn Hibbân zındıklık ile suçlanmıştır, demiştir.⁴⁴²

⁴³⁵ Tirmizî, *Sünen*, *Menâkıb* 65, hadis no: 3870.

⁴³⁶ Tirmizî, *a.g.e.*, s. 870.

⁴³⁷ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, I, 345; Zehebî, *Mîzân*, II, 255.

⁴³⁸ Zehebî, *Mîzân*, II, 255.

⁴³⁹ Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.164.

⁴⁴⁰ Zehebî, *Mîzân*, II, 255.

⁴⁴¹ Zehebî, *a.g.e.*, II, 255.

⁴⁴² Zehebî, *a.g.e.*, II, 255.

(Seyf b. Ömer) hakkında Yahya b. Main: “zaîfu’l-hadis” demiştir.⁴⁴³ Nesâî ve Dârekutnî ise, râvi hakkında “zayıftır”⁴⁴⁴ demişlerdir. İbn Adiyy: “Bazı hadisleri meşhurdur, geneli ise münkerdir ve mutabii yoktur,”⁴⁴⁵ demiştir.

Hadisimizin râvilerinden (Nadr b. Hammad) hakkında Nesâî: “Sika değildir,”⁴⁴⁶ Yakub b. Şeybe: “*Leyse bi-Şey*” (Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis, hiç bir surette alınmaz⁴⁴⁷)⁴⁴⁸ demiş, Sâcî: “zayıflardan sayılır,”⁴⁴⁹ demiştir. İbn Hibbân’ın ise çok hata eder⁴⁵⁰ (yani bu vasfa haiz olan râvinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere hadisi alınır⁴⁵¹) demiştir.

Zehebî (Nadr b. Hammad) hakkında ise Ebu Hatim’in onu “zayıf saydığını”⁴⁵² nakletmiştir. Süyûtî, bu hadisin “zayıf” olduğunu dâd (ض) remziyle ifade etmiştir.⁴⁵³

Münâvî ise kitabında Heysemî’den Seyf b. Ömer’in metruk olduğunu naklederek,⁴⁵⁴ hadisin *çok zayıf* olduğuna işaret etmiştir.

Muasır âlimlerden Şuayb el-Arnaût, hadisin *isnadının çok zayıf* olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵⁵ Abdülkadir el-Arnaût ise, hadisin *isnadının zayıf* olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵⁶

3.2.6.5. Hadisin Değerlendirilmesi

Bu hadis sahâbenin ümmet-i Muhammed içerisinde yerini, üstün mertebesini ve amellerinin Allah indindeki değerinin diğer insanların amelleri ile kıyas kabul

⁴⁴³ İbn Hacer, **Tehzîb**, IV, 295.

⁴⁴⁴ İbn Hacer, **a.g.e**, IV, 295-296.

⁴⁴⁵ İbn Hacer, **a.g.e**, IV, 296.

⁴⁴⁶ İbn Hacer, **a.g.e**, X, 425.

⁴⁴⁷ Aydınli, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, s.164.

⁴⁴⁸ İbn Hacer, **Tehzîb**, X, 425.

⁴⁴⁹ İbn Hacer, **a.g.e**, X, 426.

⁴⁵⁰ İbn Hibbân, **Mecrûhîn**, III, 54.

⁴⁵¹ Aydınli, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, s. 332.

⁴⁵² Zehebî, **Mîzân**, IV, 255.

⁴⁵³ Muhammed Abdür-raûf el-Münâvî, **Feyzü’l-kadîr Şerhu’l-Câmiî’s-sagîr**, Dâru’l-Marife, Beyrut, 1972, I, 359.

⁴⁵⁴ Münâvî, **Feyzü’l-kadîr**, I, 359.

⁴⁵⁵ Tirmizî, **Sünen**, VI, 407.

⁴⁵⁶ İbnü’l-Esir, **Câmiu’l-usûl**, IV, 554.

etmeyecek kadar yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bu husus Kur’ân-ı Kerim’de şöyle ifade edilmektedir. “*Elbette içinizden, fetihten önce harcayan ve savaşanlar, daha sonra harcıyı savaşanlara eşit değildir. Onların derecesi, sonradan infak eden ve savaşanlardan daha yüksektir*”⁴⁵⁷ ...âyeti ile ifade edilmektedir.

Ayrıca bu hadis hakkında geniş izahat 7,8, ve 9 numaralı hadislerde yapılmıştır.⁴⁵⁸

3.2.7. Yedinci Hadis

3.2.7.1. Hadisin Metni

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اللَّهُ اللَّهُ فِي أَصْحَابِي، اللَّهُ اللَّهُ فِي أَصْحَابِي، لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا بَعْدِي، فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ، وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِئْضِي أَبْغَضَهُمْ، وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي، وَمَنْ آذَى آذَى اللَّهِ، وَمَنْ آذَى اللَّهَ فَيُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَهُ."

3.2.7.2. Hadisin Tercümesi

Abdullah b. Muğaffel (r.a) anlatıyor: Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “**Ashâbım hakkında Allah’tan korkunuz, Ashâbım hakkında Allah’tan korkunuz. Benden sonra onları hedef alıp eleştirmeyiniz. Kim onları severse, beni sevdiğinden dolayı sevmiş olur. Kim onlardan nefret ederse, benden nefret ettiğinden dolayı nefret etmiş olur. Kim onlara eziyet ederse bana eziyet etmiş olur. Kim bana eziyet ederse Allah’a eziyet etmiş olur. Kim de Allah’a eziyet etmiş ise, Allah’ın onu cezalandırması yakın olur.**”

3.2.7.3. Hadisin Tahrici

Hadisi Tirmizî⁴⁵⁹ *Sünen*’inde rivayet etmiştir.

⁴⁵⁷ Hadid, 57/10.

⁴⁵⁸ Bkz. hadis no: 7,8,9.

⁴⁵⁹ Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb 65, hadis no: 3866.

3.2.7.4. Hadisin Derecesi

Hadisimizin râvilerinden Abdurrahman b. Ziyad'ın meçhul olması sebebiyle hadis *zayıf*'tır.

Tirmizî: Hadis garibdir. Hadisi sadece bu şekliyle bilmekteyiz, demiştir.⁴⁶⁰

İbn Hibbân “sikât” arasında zikretmiş olsa da⁴⁶¹ Zehebî, *Mîzân*'da (Abdurrahman b. Ziyad) hakkında Yahya b. Main'in “Lâ arifuhu” onu tanımıyorum yani “meçhul” dediğini nakletmektedir. Ayrıca Zehebî'nin, bu hadisi zikrettikten sonra “Âbide bu hadisle teferrüd etmiştir” şeklindeki ifadesi, hadisin mütabii bulunmadığına işaret etmektedir.⁴⁶²

Zehebî *Kâşif*'te,⁴⁶³ İbn Hacer *Lisân*'da (Abdurrahman b. Ziyad) hakkında “meçhul” demiştir.⁴⁶⁴ İbn Hacer, *Takrîb*'de ise makbul” demiştir.⁴⁶⁵

Muasır âlimlerden Şuayb el-Arnaût, hadisin isnadı Abdurrahman b. Ziyad'dan dolayı zayıftır, demiştir.⁴⁶⁶

3.2.7.5. Hadisin Değerlendirilmesi

Hadisteki ilk iki kelime “Allahe, Allahe” şeklinde sonu “üstün” okunur.⁴⁶⁷ Çünkü i'rab ifadesiyle mahzûf (اَتَعُوا) fiilinin mef'ûlüdür. “**Ashabım hakkında Allah'tan korkunuz**” Bunun manası ise sahâbeyi küçümsemeyin ve onlara kötü söz söylemeyin.⁴⁶⁸ Hedefe ok atıldığı gibi sahâbeyi çirkin söz ile, hedef haline getirmeyin, demektir.

Bu hadiste ashâba hakaret edilmemesi, onların sevilmesi ve hayırla anılmaları, vurgulanan husustur.

⁴⁶⁰ Tirmizî, **a.g.e.**, hadis no: 3866.

⁴⁶¹ İbn Hibbân, **Sikât**, s. 754.

⁴⁶² Zehebî, **Mîzân**, II, 564.

⁴⁶³ Zehebî, **el-Kâşif**, I, 628.

⁴⁶⁴ İbn Hacer, **Lisânü'l-mîzân**, IV, 509.

⁴⁶⁵ İbn Hacer, **Takrîb**, 578.

⁴⁶⁶ Tirmizî, **Sünen**, VI, 383.

⁴⁶⁷ Mübârekpûrî, **Tuhfetü'l-ahvezî**, X, 365.

⁴⁶⁸ Mübârekpûrî, **a.g.e.** X, 365.

Allah Rasûlü Veda haccında Medine'den hareket edeceği zaman minberden şöyle seslendi: *“Ey İnsanlar! Damatlarım, akrabalarım ve ashabım konusunda onlarla olan yakınlık hakkımı gözetin! Allah onlardan birinin yaptığı bir haksızlığı size sormayacaktır. Zira onları konuşmak öyle bedelsiz bir şey değildir. Ey insanlar Müslümanların üzerinden kötü dilinizi çekin. Bir adam öldüğü zaman onu hayırla yâdedin.*⁴⁶⁹ Çok erken dönemde Müslümanların Hz. Ali ve Hz. Osman taraftarları şeklinde kutuplaştıkları, Hz. Osman yanlılarının Hz. Ali, Hz. Ali yanlılarının da Hz. Osman aleyhine konuştukları gerçeği göz önüne alınırsa rivayetteki “damatlarım” vurgusu daha iyi anlaşılacaktır.⁴⁷⁰

Zamanımızda meydana gelen ve gözümüzle görmediğimiz bir olay hakkında bile yeterli ve detaylı bir bilgiye sahip olamazken 1400 yıl önce zuhur eden hâdiseler hakkında savcı rolüne bürünüp sahâbileri yargılamak biz ümmete hiçbir değer katmaz. Her şeyden önce onlar da bizler gibi beşerdirler. Her türlü kusur ve günah işleyebilirler. Fakat onlar Hz. Peygamber ile karşılaşmışlar, O'nunla görüşmüşlerdir. O şerefi elde etmişlerdir. Bundan dolayı Hz. Peygamber'i göremeyen en iyi insandan daha üstündürler.

Bizim geleneğimizde Hac veya Umre den gelenlere üç-beş saatlik yolda da olsa Efendimiz (s.a.v) hürmetine kalkılır ziyarete gidilir. Bu sırf Efendimiz'e (s.a.v) olan muhabbetten kaynaklanmaktadır.

Dolayısıyla Hz. Muhammed'in (s.a.v) Allah'tan (c.c) aldığı emir ve yasaklar manzumesini, sonraki Müslüman kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarma noktasında sahâbe-i kirâm vazgeçilmez bir unsurdur. Bu ulvî görevi üstlenen mümtaz nesil, İslâm tarihinin mihenk taşlarını oluşturmaktadır. Bundan dolayı bu kutlu nesle saygı ve muhabbet ümmetin görevidir.

⁴⁶⁹ Demir, **Hadis ve İdeoloji**, s.145.

⁴⁷⁰ Demir, **a.g.e**, s.145.

3.2.8. Sekizinci Hadis

3.2.8.1. Hadisin Metni

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "لَا تَمَسُّ النَّارُ مُسْلِمًا رَأَى أَوْ رَأَى مَنْ رَأَى".

3.2.8.2. Hadisin Tercümesi

Cabir b. Abdullah (r.a) anlatıyor. Resûlullah'ı (s.a.v) şöyle derken işittim. **“Beni Müslüman olarak görene veya beni göreni görene ateş dokunmayacaktır.”**

3.2.8.3. Hadisin Tahrici

Hadisi Tirmizî⁴⁷¹ *Sünen*'inde rivayet etmiştir.

3.2.8.4. Hadisin Derecesi

Râvilerden (Musa b. İbrahim)'in zabtındaki kusuru sebebiyle hadisimiz, *“hasen”* derecesindedir.

Hadis, Tirmizî'ye göre *hasen-garib* hadistir. Tirmizî: Bu hadisi (Musa b. İbrahim el Ensârî)'nin rivayetleriyle bilmekteyiz. Ali b. el Medînî ve pek çok muhaddis bu hadisi Musa'dan bize aktarmışlardır, demiştir.⁴⁷²

(Musa b. İbrahim el Ensârî) hakkında İbn Hacer: “Her ne kadar İbn Hibbân onu sikat (güvenilir râvi) arasında zikretmiş⁴⁷³ olsa da, onun sözlerinden

⁴⁷¹ Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb 63, hadis no: 3862.

⁴⁷² Tirmizî, a.g.e, s. 869.

⁴⁷³ İbn Hibbân, *Sikât*, s. 1200.

anlaşıldığına göre bu zat bilmeyerek hata yapan bir kimsedir” diyerek, onun rivayetinin zayıflığına işaret etmiştir.⁴⁷⁴

İbn Hacer ise *Takrîb*'de “*sadûk yuhtı*” (Bu vasfa haiz olan ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere hadisi alınır.⁴⁷⁵) ifadesini kullanmıştır⁴⁷⁶

Zehebî ise *Kâşif* adlı eserinde râvi hakkında “*vüssika*” (güvenilir olduğu söylendi) demiştir.⁴⁷⁷ Süyûtî ise hadis hakkında (صح) sahih sembolünü kullanmıştır.⁴⁷⁸

Muasır âlimlerden Şuayb el-Arnaût hadisin isnadı “zayıftır”, demiştir.⁴⁷⁹

3.2.8.5. Hadisin Değerlendirilmesi

Peygamberimizi gören (sahâbe) veya onları gören (tâbiîn) neslinin Cehennem ateşinde yanmayacağı nebevî bir müjdedir. Zira bu iki nesli görenler onları takdir edecek ve onlar gibi olmaya gayret edeceklerdir.

Hadisde Resûlullah (s.a.v) kendi asrında yaşayan o müstesna şahsiyetlerin akıbetine dair müjde vermektedir. Efendimiz İslam sancağının yükselmesi ve diğer nesillere aktarılması hususunda ortaya koyulan gayretin bir karşılığı olarak böyle bir müjdeyi vermiştir.⁴⁸⁰

3.2.9. Dokuzuncu Hadis

3.2.9.1. Hadisin Metni

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ أَصْحَابِي يَمُوتُ بِأَرْضٍ إِلَّا بُعِثَ قَائِدًا وَنُورًا لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ."

⁴⁷⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 333.

⁴⁷⁵ Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.262.

⁴⁷⁶ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 977.

⁴⁷⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 301.

⁴⁷⁸ Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, VI, 421.

⁴⁷⁹ Tirmizî, *Sünen*, VI, 380.

⁴⁸⁰ Yıldırım, *Sahâbeyi nasıl anlamalıyız*, s. 89.

3.2.9.2. Hadisin Tercümesi

Abdullah b. Büreyde (r.a) babasından naklen rivayet ediyor: Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “**Ashâbımdan herhangi bir kimse herhangi bir yerde ölürse, kıyamet günü o sahâbî o ülke halkı için, bir lider ve nur olarak mahşer yerine getirilir.**”

3.2.9.3. Hadisin Tahrirci

Bu hadisi Tirmizî⁴⁸¹ *Sünen*'inde tahrir etmiştir.

3.2.9.4. Hadisin Derecesi

Hadisimizin biri Tirmizî'nin *Sünen*'inde rivayet ettiği gibi Abdullah b. Büreyde'nin babası Büreyde b. Husayb'dan rivayet **merfu** rivayeti, diğeri Abdullah b. Büreyde'nin doğrudan Allah Resûlü'nden rivayet ettiği **mürsel** rivayeti bulunmaktadır.

Hadisimiz Tirmizî'nin *Sünen*'inde Bureyde b. Husayb'dan merfû olarak rivayet edilse de tâbiînden Abdullah b. Bureyde tarafından mürsel rivayeti daha sahih kabul edilmiştir.⁴⁸² Nitekim, Tirmizî hadis hakkında: Bu hadis “gariptir”⁴⁸³ demiştir.

Muasır âlimlerden Şuayb el-Arnaût, hadisin isnadının zayıf olduğunu ifade etmiştir.⁴⁸⁴

3.2.9.5. Hadisin Değerlendirilmesi

Hadis rivayetinde senedin ilk halkasını teşkil eden bu güzide neslin, yaşarken ümmet için hayat sigortası oldukları gibi öldükten sonra da bu hasletlerinin devam ettiğini bu hadisten öğrenmekteyiz.

⁴⁸¹ Tirmizî, *Sünen, Menâkıb 65, hadis no: 3869.*

⁴⁸² İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-usûl*, IV, 556.

⁴⁸³ Tirmizî, *a.g.e.*, s. 870.

⁴⁸⁴ Tirmizî, *Sünen*, VI, 384.

Hadise göre, sahâbeden biri, bir ülkede vefat edince kıyamet gününde o ülke halkının lideri olarak haşredilecektir.

Dolayısıyla İstanbul'un fethi için gelen İslâm ordusu içinde yer alan ve sur dışında vefat ederek bugün İstanbul'da Eyüp semtinde medfun olan Ebû Eyyub el-Ensârî (Halid b. Zeyd) kıyamet gününde Türkiye Müslümanlarının lideri olarak haşredilecek demektir.

3.2.10. Onuncu Hadis

3.2.10.1. Hadisin Metni

عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ مِمَّنْ بَايَعَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ."

3.2.10.2. Hadisin Tercümesi

Câbir'den (r.a) rivayete göre, şöyle demiştir: “ (Hudeybiye’de) ağaç altında Allah Resûlü’ne biat edenlerden hiç kimse Cehenneme girmeyecektir.”

3.2.10.3. Hadisin Tahrici

Hadisi Tirmizî⁴⁸⁵ *Sünen*'inde rivayet etmiştir.

3.2.10.4. Hadis Derecesi

Hadis, Tirmizî'ye göre; “*hasen-sahih*”dir.⁴⁸⁶ (Yani hadisin bazı tarikleri hasen, bazı tarikleri sahihtir.)

Muasır âlimlerden Şuayb el-Arnaût, hadis sahihtir, demiştir.⁴⁸⁷

⁴⁸⁵ Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb 64, hadis no: 3864.

⁴⁸⁶ Tirmizî, *a.g.e.*, s. 869.

⁴⁸⁷ Tirmizî, *Sünen*, VI, 381.

3.2.10.5. Hadisin Değerlendirilmesi

Bu biat Hudeybiye de semure ağacının altında gerçekleşen Rıdvan biatıdır. O gün sahâbe-i kirâm Resûlullah'a (s.a.v) orada biat etmişlerdir.⁴⁸⁸ Ashâb, ölünceye kadar savaşmak üzere, Hz. Muhammed'e (s.a.v) söz vermişlerdir.

Hudeybiye de Allah Resûlü'ne biat eden sahâbenin sayısı hakkında bir rivayete göre 1300 kişi, diğer bir rivayete göre 1400 kişi, bir rivayete göre de 1500 kişi idiler.⁴⁸⁹ En sahih olan görüş İbn Kesir'in dediği gibi 1400 kişidir.⁴⁹⁰

Hudeybiye'de hayatları pahasına da olsa Hz. Peygamber'i destekleyeceklerine, savaş olduğu takdirde kaçmayacaklarına yemin eden sahâbiler Allah'ın rızasına nâil olmuşlar, ayrıca bu hoşnutluğunu yüce Mevlâ kitabında zikrettiği için Kur'an var olduğu ve okunduğu sürece hayırla ve gıpta ile anılma şerefine ermişlerdir.⁴⁹¹

Müslümanlar, başlangıçta yanlarına silah bile almadan, hem hasret gidermek hem de umre ibadeti yapmak üzere Mekke'ye doğru yola çıkmışlardır. Daha sonra umreleri engellenen sahâbiler moral bozukluğu içine düşmüşlerdir. Bu durum karşısında Allah derhal rahmet kapılarını açmış, yüreklerine su serpmiş, heyecan ve öfkelerini huzur duygusuna çevirmiştir.⁴⁹²

Allah (c.c) bir önceki âyette, "Kim Allah'a ve Peygamber'ine itaat ederse, Allah onu, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyar."⁴⁹³ buyurmuş ve böylece, Allah'a ve Peygamber'ine itaat etmeyi, mü'minleri cennete girdirmenin bir sebebi saymıştır.⁴⁹⁴ Rıdvân ağacının altında Hz. Peygamber'e (s.a.v) biat edenlerden "Allah, razı olmuştur" ifadesiyle de hoşnutluğunu dile getirmiştir.⁴⁹⁵

⁴⁸⁸ Mübârekpûrî, **Tuhfetü'l-ahvezî**, X, 362-363.

⁴⁸⁹ Mübârekpûrî, **a.g.e.**, X, 363.

⁴⁹⁰ İbn Kesir, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm**, VII, 321.

⁴⁹¹ DİB, **Kur'ân Yolu Meâli ve Tefsiri**, V, 75.

⁴⁹² DİB, **Kur'ân Yolu**, V, 75.

⁴⁹³ el-Fetih, 48/18.

⁴⁹⁴ Râzî, **Mefâtihu'l-gayb**, XXVII, 95.

⁴⁹⁵ Râzî, **a.g.e.**, XXVII, 95.

3.2.11. On Birinci Hadis

3.2.11.1. Hadisin Metni

عَنْ عَبْدِ الْمُهَيْمِنِ بْنِ عَبَّاسِ بْنِ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "الْأَنْصَارُ شِعَارٌ، وَالنَّاسُ دِثَارٌ، وَلَوْ أَنَّ النَّاسَ اسْتَقْبَلُوا وَاِدِيًا أَوْ شِعْبًا، وَاسْتَقْبَلَتِ الْأَنْصَارُ وَاِدِيًا، لَسَلَكْتُ وَاِدِيِ الْأَنْصَارِ، وَلَوْلَا الْهَجْرَةُ لَكُنْتُ أَمْرًا مِنَ الْأَنْصَارِ"

3.2.11.2. Hadisin Tercümesi

Abdu'l-Müheymin b. Abbas b. Sehl b. Sa'd, babasından, o da dedesinden rivayet ettiğine göre Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurdular: “**Ensâr, astar gibidir. Diğer insanlar da dış elbise gibidir. Şayet insanlar bir dere veya dağ yoluna yönelmiş Ensâr da başka bir dere yoluna yönelmiş olsalardı şüphesiz ben Ensâr’ın yöneldiği dere yolundan giderdim. Şayet hicret olmasaydı muhakkak Ensâr’dan biri olurdu.**”

3.2.11.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz İbn Mâce'nin ⁴⁹⁶ *Sünen*'inde yer almaktadır.

3.2.11.4. Hadisin Derecesi

Hadisin isnadı (Abdümüheymin b. Abbas) sebebiyle zayıftır.

Zehebî *Mîzân*'da râvi (Abdümüheymin b. Abbas) hakkında Buhârî'nin “*münkeru'l-hadis*” dediğini nakletmektedir. ⁴⁹⁷ Nesâî'nin, “*sika değıldir*” ⁴⁹⁸, Dârekutnî'nin ise “*leyse bi'l-kaviyy*”(Bu vasfa haiz olan ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani itibâr için hadisi alınır ⁴⁹⁹) dediğini nakleder. ⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ İbn Mâce, *Sünen, Mukaddime 11, hadis no: 164.*

⁴⁹⁷ Zehebî, *Mîzân*, II, 671.

⁴⁹⁸ Zehebî, *a.g.e*, II, 671.

⁴⁹⁹ Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 163.

⁵⁰⁰ Zehebî, *a.g.e*, II, 671.

İbn Hacer *Tehzîb* adlı eserinde Abdulmüheymin b. Abbas hakkında Buhârî'nin “*münkeru'l-Hadis*”,⁵⁰¹ Nesâî'nin, “*sika değildir*” dediğini nakletmektedir.⁵⁰² Ali b. Cüneyd'in “*za'ifu'l-hadis*”, Ebû Hatim'in “*Münkeru'l-Hadis*”, Dârekutnî'nin râvi hakkında “*leyse bi'l-kaviyy*” dediği nakledilir.⁵⁰³

Bûsîrî'ye göre hadisin isnadı zayıftır.⁵⁰⁴ (Çünkü Abdulmuheymin b. Abbas)ı (vel-âfetu fihi)⁵⁰⁵ belalı (hadisin zayıf veya mevzu sayılmasına sebep görülen şey, kimse) olarak ifade eder. Diğer râvileri ise (sikât) güvenilir kabul eder.⁵⁰⁶

Ayrıca hadis, Ebû Hureyre tarafından ilk iki cümlesi hariç Sahîh-i Buhârî'de rivayet edilmiştir.⁵⁰⁷ Buhârî'nin tahrir ettiği bu hadis sebebiyle ayrıca 52 numaralı hasen derecesindeki Übeyy b. Ka'b (r.a) hadisinin takviyesi ile hadisimiz “*hasen ligayrihi*” derecesindedir

3.2.12. On İkinci Hadis

3.2.12.1. Hadisin Metni

عَنِ الطُّفَيْلِ بْنِ أَبِي بْنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
"وَلَوْلَا الْهَجْرَةُ لَكُنْتُ امْرَأَةً مِنَ الْأَنْصَارِ." وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
قَالَ: "لَوْ سَلَكَ الْأَنْصَارُ وَاِدِيًّا، أَوْ شِعْبًا، لَكُنْتُ مَعَ الْأَنْصَارِ."

3.2.12.2. Hadisin Tercümesi

Übeyy b. Ka'b (r.a) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.v): **Şayet hicret olmasaydı, elbette Ensâr'dan olurdu**, buyurdu.

Tirmizî aynı isnadla şu metni de rivayet etmiştir: “**Şayet, Ensâr bir vadiye**

⁵⁰¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 432.

⁵⁰² İbn Hacer, *a.g.e.*, VI, 432.

⁵⁰³ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 432.

⁵⁰⁴ Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, I, 95.

⁵⁰⁵ Bûsîrî, *a.g.e.*, I, 95.

⁵⁰⁶ Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.16.

⁵⁰⁷ Buhârî, *Sahih*, Menâkıbu'l-Ensâr 2, hadis no: 3779.

veya bir dağ yoluna girse mutlaka ben de Ensâr'la beraber olurum.”

3.2.12.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz, Tirmizî'nin⁵⁰⁸ *Sünen*'inde yer almaktadır.

3.2.12.4. Hadisin Derecesi

Hadisimiz Tirmizî'ye göre *hasen* derecesindedir.⁵⁰⁹ Muasır âlimlerden Abdulkadir el-Arnaût da isnadının *hasen* olduğunu belirtmiştir.⁵¹⁰

Hakim *Müstedrek*'te bu, isnadı sahih bir hadistir, Ancak Buhârî ve Müslim bu siyakla tahric etmemişlerdir, demiştir.⁵¹¹ Zehebî, *Telhis*'inde Hakim'in görüşünü onaylamıştır.⁵¹²

Muasır âlimlerden Şuayb el-Arnaût'a göre hadis *sahih ligayrihi* derecesindedir. Zira hadis hasen mertebesinde iken (Abdullah b. Muhammed b. Akîl) tarafından mütâbaatı ve şahidiyle *sahih ligayrihi* derecesine yükselmiştir.⁵¹³

3.2.13. On Üçüncü Hadis

3.2.13.1. Hadisin Metni

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِي: "لَا يُبْغِضُ الْأَنْصَارَ أَحَدٌ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ."

3.2.13.2. Hadisin Tercümesi

İbn Abbas'dan (r.a) rivayet edildiğine göre, Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Allah’a ve ahiret gününe inanan hiçbir kimse Ensâr’a buğzetmez.”

⁵⁰⁸ Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb 72, hadis no: 3902.

⁵⁰⁹ Tirmizî, a.g.e., s. 876.

⁵¹⁰ İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-usûl*, IV, 161.

⁵¹¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 88, hadis no: 6969.

⁵¹² Hâkim, a.g.e., IV, 88.

⁵¹³ Tirmizî, *Sünen*, VI, 405.

3.2.13.3. Hadisin Tahrici

Hadisimizi Tirmizî⁵¹⁴ *Sünen*'inde tahrir etmiştir.

3.2.13.4. Hadisin Derecesi

Tirmizî'ye göre hadis, *hasen-sahihdir*.⁵¹⁵ Muasır âlimlerden Abdulkadir el-Arnaût' da isnadının *sahih* olduğunu belirtmiştir.⁵¹⁶

3.2.14. On Dördüncü Hadis

3.2.14.1. Hadisin Metni

عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ قَالَ : قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْأَنْصَارِ : " لَا يُحِبُّهُمْ إِلَّا مُؤْمِنٌ، وَلَا يُبْغِضُهُمْ إِلَّا مُنَافِقٌ، مَنْ أَحَبَّهُمْ فَأَحَبَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَأَبْغَضَهُ اللَّهُ. " فَقُلْنَا لَهُ : أَأَنْتَ سَمِعْتَهُ مِنَ الْبَرَاءِ؟ فَقَالَ : إِيَّايَ حَدَّثَ.

3.2.14.2. Hadisin Tercümesi

Berâ b. Âzib (r.a.), Hz. Peygamber'in (s.a.v) şöyle buyurduğunu işitmiş ya da O'nun (s.a.v) Ensâr hakkında şöyle söylediğini nakletmiştir:

“Ensâr'ı, mü'min olanlar sever. Ensâr'a ancak münafık buğzeder. Kim onları severse Allah da onları sever, Kim de onlara buğzederse Allah da onlara buğzeder.” Bunun üzerine Adıyy b. Sabit'e, “Bu hadisi Berâ'dan sen mi işittin?” diye sorduk. Adıyy: “Bana bizzat anlattı” dedi.

3.2.14.3. Hadisin Tahrici

Hadisimizi Tirmizî⁵¹⁷ *Sünen*'inde tahrir etmiştir. Tirmizî: Bu senedle Peygamber'in (s.a.v) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *“İnsanlar bir vadiye girmiş olsalar ben Ensâr'la beraber olurum.”*

⁵¹⁴ Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb 72, hadis no: 3910 .

⁵¹⁵ Tirmizî, , a.g.e., s. 877.

⁵¹⁶ İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-usûl*, IV, 162.

⁵¹⁷ Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb 72, hadis no: 3903.

3.2.14.4. Hadisin Derecesi

Tirmizî: Bu hadis *hasen - sahihdir*, demiştir.⁵¹⁸ Muasır âlimlerden Şuayb el-Arnaût, hadisin sahih olduğunu söylemiştir.⁵¹⁹

3.2.14.5. Hadisin Değerlendirilmesi

Burada zikredilen beş hadis-i şerifte de Ensâr'a duyulan muhabbete tanıklık edilmektedir. Ensâr, Allah Resûlü'ne ve Mekke'li Muhâcirlere yardımcı olan Medine' lilerdir ki, bunlar Evs ve Hazrec kabileleridir.

Hz. Peygamber'i ve beraberindekileri Medine'ye hicretten sonra barındırdıkları, onların hizmetlerini gördükleri, mallarını onlarla paylaştıkları, pek çok konuda onları kendilerine tercih ettikleri için bu yüksek dereceye yalnızca onlar nail olmuşlardır. Bu sebeple onları sevmek ve saymak imanın sıhhat ve sadakatini göstermektedir.⁵²⁰

Zira Ensâr'ı sevmek İslâm dininin gelişip yayılmasına ve Müslümanların çoğalıp kuvvetlenmesine sevinmek demektir. Ensâr-ı kirâm'a bu yararlıklarından dolayı buğzetmek ve İslâmiyet'in yücelmesine çalıştıkları için onlara karşı düşmanlık ve nefret duymak da elbette münafıklığa delâlet eder. Bütün sahâbîlerin yaptıkları hizmet ve gösterdikleri engin fedâkârlıklarından dolayı sevmek her müminin görevidir. Onlara bu nedenle buğzetmek de münafıkların işidir.⁵²¹

⁵¹⁸ Tirmizî, **a.g.e.**, s. 876.

⁵¹⁹ Tirmizî, **Sünen**, VI, 406.

⁵²⁰ Hatipoğlu, **İbn Mâce Terc.**, I, 282.

⁵²¹ Hatipoğlu, **a.g.e.**, I, 282-283.

3.2.15. On Beşinci Hadis

3.2.15.1. Hadisin Metni

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "خَيْرُ دِيَارِ الْأَنْصَارِ بَنُو النَّجَّارِ."

3.2.15.2. Hadisin Tercümesi

Câbir b. Abdullah'tan (r.a) rivayete göre, Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Ensâr yurtlarının en hayırlısı Neccâroğullarıdır."

3.2.15.3. Hadisin Tahrici

Hadisimiz Tirmizî'nin⁵²² *Sünen*'inde tahrir edilmiştir.

3.2.15.4. Hadisin Derecesi

Tirmizî: Bu hadis bu vechiyle *garibdir*, demiştir.⁵²³ Mizzî: Hadis *gariptir*, demiştir.⁵²⁴ Muasır âlimlerden Abdulkadir el-Arnaût: hadis "*hasen*" derecesindedir derken,⁵²⁵ Şuayb el-Arnaût hadis hakkında "*sahih ligayrihi*" dir demiştir.⁵²⁶ Hadisimiz, *Sahihayn ve Sünen-i Tirmizî*'de Ebû Üseyd'den,⁵²⁷ Buhârî'nin *Sahih*'inde Ebû Humejd'den,⁵²⁸ Müslim'in *Sahihi*'nde ise Ebû Hureyre'den⁵²⁹ rivayet edilmiştir. Dolayısıyla hadisimiz bu şevahidi sebebiyle "*sahih li-gayrihi*" derecesindedir.

⁵²² Tirmizî, *Sünen, Menâkıb 73, hadis no: 3915; 3916.*

⁵²³ Tirmizî, *a.g.e.*, s. 878 .

⁵²⁴ Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdîrrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tuhfetü'l-eşraf bi ma'rifeti'l-etrâf*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l İslâmî, 1999, II, 263, hadis no: 2353.

⁵²⁵ İbnü'l-Esrîr, *Câmiu'l-Usûl*, IV, 175.

⁵²⁶ Tirmizî, *Sünen*, VI, 413.

⁵²⁷ Buhârî, *Sahih*, Menâkıbu'l-Ensâr 7, hadis no: 3789, 3790, 3807; Edeb 47, hadis no: 6053; Müslim, *Sahih*, Fezâilü's-sahâbe 44, hadis no: 177 (2511); Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb, hadis no: 3914.

⁵²⁸ Buhârî, *Sahih*, Menâkıbu'l-Ensâr 7, hadis no: 3791.

⁵²⁹ Müslim, *Sahih*, Fezâilü's-sahâbe 44, hadis no: 180 (2512).

3.2.16. On Altı Hadis

3.2.16.1. Hadisin Metni

عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ دُورِ الْأَنْصَارِ أَوْ بِخَيْرِ الْأَنْصَارِ" ؟ قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ "بَنُو النَّجَارِ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ بَنُو عَبْدِ الْأَشْهَلِ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ بَنُو الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ بَنُو سَاعِدَةَ" ثُمَّ قَالَ بِيَدِهِ فَقَبَضَ أَصَابِعَهُ ثُمَّ بَسَطَهُنَّ كَالرَّامِي بِيَدِيهِ ، قَالَ: "وَفِي دُورِ الْأَنْصَارِ كُلِّهَا خَيْرٌ".

3.2.16.2. Hadisin Tercümesi

Enes b. Mâlik (r.a) şöyle anlatıyor: Peygamber (s.a.v): **“Dikkat ediniz! Size Ensâr ailelerinin en hayırlısını haber vereyim mi?”** buyurdu. Ashâb:

“Evet, Ey Allah’ın Resûlü” dediler. Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: **“(Ensâr’ın en hayırlısı) Neccâroğullarıdır. Sonra onların peşinden gelen Abdî’l-Eşheloğulları, daha sonra Hâris b. Hazreçoğulları ve Saideoğullarıdır.”** Sonra eliyle işaret ederek elleriyle bir şey atan kimsenin hali gibi parmaklarını önce topladı sonra açtı ve şöyle buyurdu: **“Ensâr’ın tüm ailelerinde hayır vardır.”**

3.2.16.3. Hadisin Tahriri

Hadisimizi Tirmizî⁵³⁰ *Sünen*’inde tahrir etmiştir.

3.2.16.4. Hadisin Derecesi

Tirmizî’ye göre hadis, *hasen - sahih*’tir.⁵³¹ Müsned-i Ebu Ya’lâ’nın muhakkiki Hüseyin Selim Esed hadis hakkında; *senedi sahihtir*, demiştir.⁵³²

⁵³⁰ Tirmizî, **Sünen**, Menâkıb 73, hadis no: 3913

⁵³¹ Tirmizî, **Sünen**, Menâkıb 73, hadis no: 3914.

⁵³² Ebû Ya’lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsenâ et-Temîmî el-Mevsilî, **Müsned**, thk. Hüseyin Selim Esed, Dâru’s-Sekâfeti’l-Arabiyye, Dimaşk, II.bsk., 1992, VI, 458, hadis no: 3855.

Muasır âlimlerden Şuayb el-Arnaût hadisin *sahih* olduğunu belirtmiştir.⁵³³

3.2.16.5. Hadisin Değerlendirilmesi

Bu hadislerle ilgili değerlendirilmeler geride geçen sahihayn bölümünde yapılmıştır.⁵³⁴

3.2.17. On Yedinci Hadis

3.2.17.1. Hadisin Metni

عن أَبِي طَلْحَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " أَقْرَى قَوْمِكَ
السَّلَامَ، فَإِنَّهُمْ مَا عَلِمْتُ أَعَفَّةً صَبْرًا."

3.2.17.2. Hadisin Tercümesi

Ebû Talha'dan (r.a) rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.v), bana şöyle dedi: “**Ensâr toplumuna selam söyle, bildiğim kadarıyla onlar iffetli ve sabırlı kimselerdir.**”

3.2.17.3. Hadisin Tahriri

Hadisimizi Tirmizî⁵³⁵ *Sünen*'inde tahrir etmiştir.

3.2.17.4. Hadisin Derecesi

Tirmizî: Bu hadis hasen sahih garibtir, demiştir.⁵³⁶

Hâkim, *Müstedrek*'te bu, isnadı sahih bir hadistir, demiştir.⁵³⁷ Zehebî, *Telhis*'te Hâkim'in *sahih* görüşüne katılmıştır.⁵³⁸

⁵³³ Tirmizî, *Sünen*, VI, 411.

⁵³⁴ Bkz. üçüncü bölüm s. 96-97.

⁵³⁵ Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb 72, hadis no: 3906.

⁵³⁶ Tirmizî, *a.g.e.*, s. 877.

⁵³⁷ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 89, hadis no: 6973.

⁵³⁸ Hâkim, *a.g.e.*, IV, 89.

Ancak hadisin senedinde (Muhammed b. Sabit el-Bünanî) bulunmaktadır. Bu râvi Zehebî'nin *Kâşif* teki ifadesine göre “fi hi nazar” (Araştırılması ve hemen hüküm verilmemesi gereken bir durum)⁵³⁹ demiştir.⁵⁴⁰

İbn Hacer ise *Takrîb*'de Muhammed b. Sabit el-Bünanî'nin zayıf olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴¹ Dolayısıyla hadisimiz zayıftır.

3.2.17.5. Hadisin Değerlendirilmesi

Ensâr, Müslümanların Medine'ye hicret etmesinden, risaletin son bulmasına kadar Peygamberimiz'in ve O'nunla beraber olan arkadaşlarının yanında olmuşlardır. İslâm'ın en sıkıntılı zamanında ve Resûlullah'ın (s.a.v) zorda kaldığı günlerde, asla O'na sırt çevirmemişlerdir. Bu üstün gayretleri ve yardım severlikleri neticesinde Resûlullah'ın iltifatına mazhar olmuşlardır.

Ensâr hakkında detaylı değerlendirmeler geride yapılmıştır.⁵⁴²

3.2.18. On Sekizinci Hadis

3.2.18.1. Hadisin Metni

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " أَلَا إِنَّ عَيْبَتِي الَّتِي آوَى إِلَيْهَا أَهْلُ بَيْتِي ، وَإِنَّ كَرِشِي الْأَنْصَارُ ، فَاعْفُوا عَنْ مُسِيئَتِهِمْ ، وَاقْبَلُوا مِنْ مُحْسِنِهِمْ . "

3.2.18.2. Hadisin Tercümesi

Ebû Saîd el Hudrî'den (r.a) rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır: **“Dikkat ediniz, benim kendilerine sığınıp başvurduğum**

⁵³⁹ Aydınlı, **Hadis Istılahları Sözlüğü**, s. 81.

⁵⁴⁰ Zehebî, **el-Kâşif**, II, 160.

⁵⁴¹ İbn Hacer, **Takrîb**, 830.

⁵⁴² Bkz. Ensâr hakkındaki değerlendirmeler için s. 80 ve 84-85.

kimseler Ehl-i beytimdir. Ensâr da benim sırdaşımdır (has cemaatimdir). Ensâr'ın hata işleyenlerini bağışlayınız. İyilerinden de (özürlerini) kabul ediniz.”

3.2.18.3. Hadisin Tahrici

Hadisimizi Tirmizî⁵⁴³ *Sünen*'inde tahrir etmiştir.

3.2.18.4. Hadisin Derecesi

Tirmizî: Bu hadis hasendir, demiştir.⁵⁴⁴

Tirmizî, bu babda Enes b. Mâlik hadisinin bulunduğunu ifade etmiştir. Buhârî ve Müslim'in rivayet ettikleri Enes b. Mâlik hadisi sebebiyle hadisimiz “*sahih li-gayrihi*” derecesindedir.⁵⁴⁵

3.2.18.5. Hadisin Değerlendirilmesi

Hadisin açıklaması önceki hadislerde geçmiştir.⁵⁴⁶

⁵⁴³ Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb 72, hadis no: 3907.

⁵⁴⁴ Tirmizî, a.g.e., s. 877.

⁵⁴⁵ İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, IV, 167.

⁵⁴⁶ Bkz. hadis no: 37, 38, 39.

3.3. DEĞERLENDİRME

Bu bölüm çalışmanın asıl konusunu oluşturan bölümdür. Bu kısımda sahâbenin genel anlamda faziletinden bahseden hadisler incelenmiştir. Geride de ifade edildiği üzere tek tek sahâbenin özelliğinden ve faziletinden bahseden hadisler çalışmamızın dışında kaldığı için onlara yer verilmemiştir.

Bölümle alakalı hadisler incelenirken önce “*Sahihayn ve Sünen*” olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.

Sahihayn hadislerinde takip edilen sıralamada önce müttefekun aleyh olan hadisler zikredilmiş olup metinde Buhârî hadisi esas alınmıştır. Bunun ardından aynı konu ile alakalı olarak -varsa Buhârî hadisi zikredilmiş- daha sonra da Müslim’de geçen hadis incelenmiştir.

Sünenlerde ise önce *Sünen-i Tirmizî*’de geçen hadisler incelenmiştir. Ardından sırasıyla varsa *Sünen-i Ebî Dâvûd*, ardından *Sünen-i Nesâî* ve *Sünen-i İbn Mâce*’deki konuyla ilgili hadisler ele alınmıştır. Bunun ardından hadisin tercümesi ve derecesi verilmiştir.

SONUÇ

İslâm Medeniyeti'nin kurucu nesli, müslümanların en hayırlı cemaati kabul edilen ve hadis râvilerinin ilk halkasını teşkil eden sahâbe, gerek Kur'ân-ı Kerim'de gerek hadislerde övülmüş, kendilerinden Allah'ın razı olduğu ifade edilmiştir.

Çalışmamızda sahâbenin faziletli, değerli ve güvenilir olmasının anlamı, ölçüsü ve sınırı hadisler ışığında tesbit edilmeye çalışılmıştır.

Tezimizin konusu olan “*Sahâbe*”, hadis âlimlerine göre, Hz. Peygamber'i kısa bir süre de olsa görene, usûl âlimlerine göre O'nunla uzun süre birlikte olan kimselere verilen özel isimdir.

İslâm âlimleri, bir kimsenin hangi yollarla sahâbî olabileceğini tespit etmek amacıyla tevâtür, şöhret, şehâdet ve ikrar yollarını geliştirmişler ve sahâbeyi bir takım kriterleri esas alarak birkaç tabakaya ayırmışlardır.

Gerek Kur'ân-ı Kerim'de gerek hadislerde sahâbenin üstün vasıflarına işaret edilmiş ve onlardan övgüyle bahsedilmiştir.

Ehl-i sünnet'e göre sahâbenin hepsi adildir. Sahâbenin “adil” olmaları masum, hatasız ve günahsız olmaları anlamında değildir. Sahâbenin adaleti söz konusu olduğu zaman, kendi hayatlarında şahsî hataları ve günahları olsa da, Resûlullah'tan sonra fitne olarak kabul edilen olayların içinde yer alsalar da Hz. Peygamber'den hadis rivayeti konusunda “kasıtlı olarak yalan” söylemekten kaçındıklarını ifade etmektedir.

İkinci bölümde Ehl-i sünnetin ve diğer fırkaların sahâbe anlayışları ele alınmıştır. Ehl-i sünnet sahâbenin tamamına büyük hürmet göstermiş, onları tebci etmiş ve hangisinin adı geçerse geçsin “radıyallahu anh” demiştir. Buna karşın Ehl-i sünnet dışı fırkalar sahâbeyi eleştirmiş ve fasıklıkla suçlamışlardır.

Örneğin Hâricîler, hakem olayını ileri sürerek sahâbenin küfre düştüğünü iddia etmişler. Mürcie birbirleriyle savaşıyor büyük günah işleyen sahâbe hakkında hüküm vermemiş onların durumlarını Allah'a havale etmişlerdir.

Şîa Hz. Peygamber'den sonra halifelîğın Hz. Ali ve evlatlarının hakkı olduğu görüşünden hareket ederek ona biat etmeyen sahâbîleri tekfir etmiştir. Mu'tezile ise, Cemel ve Sıffın savaşlarına katılanları fâsıklıkla itham etmiştir.

Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan son bölümde, sahâbe'nin fazileti ile ilgili Kütüb-i Sitte hadisleri incelenmiştir. Bu bölümde Kütüb-i Sitte'deki sahâbenin (Ensâr ve Muhâcirlerin) faziletine dair genel nitelikli hadisler incelenmiştir. Buna karşılık sahâbîlerin tek tek faziletini belirten özel nitelikteki hadislere ise yer verilmemiştir.

Ele alınan hadislerden anlaşıldığına göre, sahâbe bu ümmetin en hayırlı ilk üç neslinin ilkidir.⁵⁴⁷ İslâm ordusu içinde sahâbe-i kirâmın bulunması Allah'ın izniyle fethin müyesser olmasına vesiledir.⁵⁴⁸ Sahâbe-i kirâmın varlığı, ümmet için emniyet ve teminattır.⁵⁴⁹ Hz. Peygamber, yakın ashabından hiç biri hakkında kötü söz söylenilmemesi hususunda bizleri uyarmıştır.⁵⁵⁰

Ele alınan hadislere göre; Medinelilere “*Ensâr*” ismi bizzat Cenab-ı Hak tarafından verilmiştir.⁵⁵¹ Ensâr'ın, insanların en sevgililerinden olduklarını ifade edilmiş,⁵⁵² Hz. Peygamber onların çocuk ve torunları için dua etmiştir.⁵⁵³ Medine'de sağlam bir toplum inşa edilebilmesi için Ensâr ve Muhâcir arasında kardeşlik tesis edilmiştir.⁵⁵⁴ Ayrıca Ensâr ve Muhâcir arasında samimî yardımlaşma ve işbirliği gerçekleştirilmiştir.⁵⁵⁵ Ensâr'ı sevmenin imanın alâmeti, Ensâr'a buğz etmenin münafıklığın alâmeti olduğu ifade edilmiştir.⁵⁵⁶ Kendileri ihtiyaç halinde olsalar bile Müslüman kardeşlerini kendilerine tercih etmeleri güzel bir haslet olarak

⁵⁴⁷ Bkz. hadis no: 1,2,3.

⁵⁴⁸ Bkz. hadis no: 5.

⁵⁴⁹ Bkz. hadis no: 6.

⁵⁵⁰ Bkz. hadis no: 7,8,9.

⁵⁵¹ Bkz. hadis no: 4.

⁵⁵² Bkz. hadis no: 10.

⁵⁵³ Bkz. hadis no: 12.

⁵⁵⁴ Bkz. hadis no: 20.

⁵⁵⁵ Bkz. hadis no: 26.

⁵⁵⁶ Bkz. hadis no: 27.

zikredilmiştir.⁵⁵⁷ Allah Resûlü'nün Ensâr'ı sırdaşları ve özel yakınları olarak telakki etmesi, onlara güzel davranışta bulunulmasını tavsiye etmesi çok anlamlıdır.⁵⁵⁸

Dikkat çeken bir nokta, hadislerde Muhâcirler hakkında tek tek övgü ve takdir dolu ifadeler zikredilirken; Ensâr hakkında genel olarak “faziletli” vurgusu yapılmış olmasıdır. Gayet tabîi tek tek övgü ve takdire layık olan Ensâriler de bulunmaktadır.

Ele alınan elli sekiz hadisin kırk tanesi Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde geçen *müttefekun aleyh* hadislerdir. Geriye kalan on sekiz hadis ise *Sünen-i Erbea*'da (Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin Sünen'lerinde) geçen hadislerdir. *Sahihayn* hadisleri ümmetin alimleri tarafından “genel kabul” gören hadisler oldukları için dereceleri ayrı ayrı belirtilmemiş, *Sünen-i Erbea* hadislerinin dereceleri ise tek tek belirtilmiştir.

Tezimizde fazilet ve değeri bilinen, takdir edilen sahâbenin Allah Resûlü'nün diliyle nasıl tebcil edildikleri sergilenmiş, bu konudaki yanlış ve çarpık görüşlere cevap verilmiş, bu güzel insanların yolu ve çizgisinde yürümenin önemi vurgulanmıştır. Allah Resûlü'nün seçkin talebeleri olan sahâbeyi diline dolayanların, dolayısıyla sahâbenin üstadı olan Allah Resûlü'nü eleştirmiş olacakları bilinmelidir. Bu konuda kasıtlı olanlar, yarın doğrudan fütursuzca Allah Resûlü'nü eleştirme cür'etinde bulunabilecekleridir.

Burada amaç sahâbe savunması değildir. Sahâbenin bizim savunmamıza ihtiyacı yoktur. Onları Allah'ın Kitabı ve Allah'ın Peygamber'i savunmaktadır. Kur'ân'ın ve Hz. Peygamber'in ayırım yapmaksızın tebcil ve takdir ettiği bu nesil, bizim için tek kelimeyle “örnek” nesildir. Sahâbenin bir sonraki nesle emanet ettiği Kur'ân ve Sünnet, bizim için baş tacıdır. Onların gayesi, bizim gayemiz; onların ahlâkı bizim ahlâkımızdır. Onların isimleri evlatlarımızın isimleridir. Onların hataları bizim için ders ve ibret vesilesidir.

⁵⁵⁷ Bkz. hadis no: 37.

⁵⁵⁸ Bkz. hadis no: 38.

Aşere-i Mübeşşere, Ezvâc-ı Tâhîrat ve ÷lkemizin, İstanbul'umuzun medar-ı iftiharî Ebû Eyyüb el-Ensârî (r.a) başta olmak üzere; Allah bütün ashab-ı kiramdan razı olsun, makamları Cennet olsun. Rabbim onları bize şefaatçi eylesin.

KAYNAKÇA

(A)

- Abdulkâhir el-Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdülkahir b. Tâhir b. Muhammed et-Temîmî el-Bağdâdî, **el-Fark beyne'l-firak**, thk. İhyau't-Türasi'l-Arabî Komisyonu, Dâru'l-Âfâkî'l-Cedîde, Beyrut, 1982.
- -----, **Usûlü'd-dîn**, Matbaatü'd-Devle, İstanbul, 1928.
- Abdullah el-Mâmekânî, **Tenkihu'l-Makal fî ilmi'r-ricâl**, thk. Muhammed Rıza el-Mâmekânî, Müessesetü Âli Beyt, Kum, 1431.
- Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, thk. Şuayb el-Arnaûd v.d., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1995.
- -----, **Fezâilü's-sahâbe**, thk. Vasiyyullâh b. Muhammed Abbâs, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1983.
- Alâüddin Abdülaziz b. Ahmed b. Muhammed el-Buhârî, **Keşfu'l-esrâr an usûli fahri'l-islâm el-Pezdevî**, Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1994.
- Ali el-Kârî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî, **Şerhu Şerhi Nuhbeti'l-fiker**, thk. Muhammed Nizar Temim ve Heysem Nizar Temim, Daru'l-Erkam, Beyrut, ty.
- -----, **Şerhu Kitâbi'l-fikhi'l-ekber**, thk. Ali Muhammed Dandal, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2016.
- Algül, Hüseyin, *Muhâcirûn - Ensâr Üzerine Bir Araştırma*, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c.5, sy. 5 Bursa, 1993.
- Âmidî, Ebü'l-Hasen Seyfüddin Ali b. Muhammed b. Salim, **el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm**, Dâr İbn Hazm, Beyrut, 2008.
- Aynî, Ebu Muhammed Bedrüddin Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed el-Aynî, **Umdetü'l-kârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Abdullah Mahmud Muhammed Ömer, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.
- Azîmâbâdî, Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî el-Azîmâbâdî, **Avnü'l-ma'bûd ala Şerhi Sünen-i Ebî Dâvûd**, thk. Ebû Abdillâh en-Numânî el-Eserî, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2005.

(B)

- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısrî, **Şerhu'l-Akîdetü't-Tahâvî**, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, 2017.
- Benli, Yusuf, *Ehl-i Sünnet Geleneğinde Sahâbe Algısı*, **İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe I**, Sempozyum Kitabı, Sakarya, 2013.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, **el-Câmiu's-Sahîh**, Daru'l-Hadis, Kahire, 2004.
- Bulut, Halil İbrahim, **İslam Mezhepleri Tarihi**, DİB Yayınları, Ankara, 2016.
- el-Bûsîrî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâîl, **Misbâhu'z-zücâce fî zevâidi ibn Mâce**, Mektebetü'l-Mearif, Riyad, 1998.

(C)

- Canan, İbrahim, **Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, Akçağ Yay., Ankara, 1995.
- el-Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Ebû'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cüveynî, **Kitâbu'l-irşad ila kavâti'l-edilleti fî usûli'l-itikâd**, thk. Ahmed Abdurrahim es-Sâyeş v.d., Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, Kahire, 2009.

(Ç)

- Çakan, İsmail Lütfü, **Sahâbe Kıvâmı**, İFAV. Yay., İstanbul, 2003.
- Çakan, İsmail Lütfü, Solmaz, N. Mehmet, **Kur'ân-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi**, Ensar Yay., İstanbul, 2016.
- Çubukçu, Asri, "Buas" **DİA**, IV, 340.

(D)

- Davutoğlu, Ahmed, **Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi**, Işık Yay., İzmir, 2013.
- ed-Debûsî, Ebû Zeyd Abdillâh b. Ömer b. İsa ed-Debûsî, **el-Emedü'l-aksâ**, thk. Abdülkadir Ahmed Atâ, Daru't-Türâsi'l-Arabî, 1988.
- Demirel, Serdar, **Hadis ilimleri**, Karınca Polen Yay., İstanbul, 2014.
- Demir, Mahmut, **Hadis ve İdeoloji**, Otto Yayınları, Ankara, 2015.

- DİB Komisyon, **Kur’ân Yolu Meâli ve Tefsiri**.
- Döndüren, Hamdi, **Evrensel Çağrı Kur’ân-ı Kerîm Yüce Meâl ve Tefsiri**, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2005.

(E)

- Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî, **es-Sünen**, thk. Muhammed Abdülaziz el-Halidî, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2013.
- Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, **Hilyetü’l-evliyâ ve tabakâtü’l-asfiyâ**, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut, 1967.
- Ebü’l-Hüseyn el-Basrî, Muhammed b. Ali b. Tayyib, **el-Mu’temed fî usûli’l-fıkh**, thk. Muhammed Hamidullah, Dımaşk, 1964.
- Efendioğlu, Mehmet, **Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler**, İFAV. Yay., İstanbul, 2014.
- -----, “*Sahâbe Hukûku ve Ashâba Saygısızlığın Dinî Hükmü*” **Hadis Tetkikleri Dergisi**, İstanbul, 2010.
- -----, “Sahâbe’den Bir Kısmı Münafık Olabilir mi”, **Rihle Dergisi**, İstanbul.
- -----, “Sahâbe” **DİA**, XXXV, 492.
- Erul, Bünyamin, **Sahâbenin Sünnet Anlayışı**, TDV., Ankara, VII. bsk., 2012.
- Erdoğan, Mehmet, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri**, Ensar Neşriyat, IV. bsk, İst., 2013.
- el-Eş‘arî, Ebü’l-Hasan Ali b. İsmâil, **Makâlâtü’l-islâmiyyîn ve ihtilâfi’l-musallîn**, thk. Helmut Ritter, yy., 1980.
- -----, **el-İbâne an usûli’-d-diyâne**, (Mukaddime) thk. F. Hüseyin Mahmud, Dâru’l-Ensâr, yy.,1977.

(F)

- Fığlalı, Ethem Ruhi, “*Şiîliğin Doğuşu ve Gelişmesi*”,**Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu**, İSAV, İstanbul, 1993.
- -----, “Gadir-i Hum”, **DİA**, XIII, 279-280.

(G)

- el-Gazzâlî, Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, **el-Mustasfâ min ilmi'l-usûl**, thk. Ahmed Zeki Hammad.
- -----, **İhyâu ulûmi'd-dîn**, thk. Zeynuddin Ebi'l Fazlil Irâkî, Dâr'u İbn Hazm, Beyrut, 2005.
- Gecit, Mehmet Salih, “*Ebü'l-Hasan el-Eş'arî ve Din-Siyâset İlişkisi Konusundaki Görüşleri*”, **EKEV Akademi Dergisi**, 2015.

(H)

- Hâkim en-Nisâbûrî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbûrî, **el-Müstedrek ale's-sahîhayn**, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.
- -----, **Ma'rifetu ulûmi'l-hadis**, thk. Ahmet b. Fâris es-Sellûm, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2003.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali el-Hatîb el-Bağdâdî, **el-Kifâye fi ulûmi'r-rivâye**, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, thk. Zekeriyya Umeyrât, Beyrut, 2012.
- Hatipoğlu, Haydar, **Sünen-i İbni Mâce Tercüme ve Şerhi**, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1982.
- el-Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, **Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid**, thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.
- Hıdır, Özcan, *Oryantalistlerin Sahâbeye Dair İddialarının Modern Dönem İslâm Dünyasındaki Sahâbe Algısına Düşünsel-Metodolojik Etkisi*, **İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli - Sahâbe**, İSAV. İstanbul, 2003.

(İ)

- İbn Abdülberri, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberri en-Nemerî, **el İstîâb fi ma'rifeti'l-ashâb**, thk. Ali Muhammed Bicâvî.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilaziz el-Hüseynî ed-Dımaşkî, **Kitâbu tenbîhi'l-vülât ve'l-hukkâm**, thk. Ebî Bilal Adenî, Dâru'l-Âsâr, Kahire, 2007.

- İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî, **el-Fütûhâtü'l-mekkiyye fi ma'rifeti'l-esrâri'l-mâlikiyye ve'l-mülkiyye**, Çev. Ekrem Demirli, Litera Yay., İstanbul, 2006.
- İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seadât Mecdüddin el-Mübarek b. Esîruddin Muhammed eş-Şeybanî el-Cezerî, **Câmiu'l-usûl fi ehâdisi'r-rasûl**, thk. Şuayb Arnaûd, Mektebetu Dâru'l-Beyân, yy., 1969.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, **Üsdü'l gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe**, thk. Ali Muhammed Muavviz, Adil Ahmed Abdülmevcud, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, **Fethu'l-bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Muhammed Abdülbâkî, v.d., Dâru'r-Reyyan lit-Türâs, Kahire, 1986.
- -----, İbn Hacer, **Nüzhëtü'n-nazar fi tavzîhi Nuhbeti'l-fiker**, thk. Nureddin Itr, Mektebetü'l-Büşra, Pakistan.
- -----, **el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe**, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.
- -----, **Tehzîbu't-Tehzîb**, Dâru'l-Kitabi'l-İslâmî, Kahire, 1993.
- -----, **Takrîbu't-Tehzîb**, Dâru'l-Âsime, t.y.
- -----, **Lisânü'l-mîzân**, Mektebu'l-Metbuati'l-İslamiyye, ty.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm, **el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâi' ve'n-nihal**, thk. Muhammed İbrahim Nasr vd., Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1996.
- İbn Hibbân, Ebu Hatim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, **es-Sikât**, Daru'l-Marife, I. bsk. Beyrut, 2007.
- -----, **Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn**, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1992.
- İbn Kâni', Ebü'l-Hüseyn Abdülbâkî b. Kâni' b. Merzûk el-Ümevî el-Bağdâdî, **Mu'cemu's-sahâbe**, thk. Halil İbrahim Kutlay, Daru'l-Baz Yayinevi, Mekke, 1998.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, **İhtisâru Ulûmi'l-hadîs**, thk. Mahir Yasin el-Fahl, Dâru'l-Meymân, Riyad, 2013.
- -----, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm** thk. Abdulaziz Ganîm v.d., Dâru Kahraman, İstanbul, 1985.
- İbn Mâce, Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, **es-Sünen**, thk. Ahmed Şemsuddin, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2013.

- İbn Manzûr, Ebü'l-Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mükerrerem b. Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, Müessesetü'l-Âlemiyye, Beyrut, 2005.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Bağdadî, **et-Tabakâtu'l-Kübra**, Dâr Sâdır, , Beyrut, 1994.
- İbn Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdurrahman b. Salah eş-Şehrezûrî, **el-Mukaddime fî ulûmi'l-hadis**, thk. Nureddin Itr, Dâru'l-Fikri'l-Muâsir, Beyrut, ty.
- İbn Teymiyye, İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Abdisselâm el-Harrânî, **es-Sârimü'l-meslûl alâ şâtimi'r- Resûl**, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, yy., 1983.
- İmam Rabbânî, Ebü'l-Berekât Ahmed b. Abdilehad b. Zeynilâbidîn el-Fârûkî es-Sirhindî, **Mektûbâtü İmam-ı Rabbânî**, Mektebetü Yasin, İstanbul, 2011.

(K)

- Kandehlevî, Muhammed Yûsuf, **Hayâtü's-sahâbe**, thk. Beşşâr Avvâd Marûf, Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, Beyrut, 1999.
- Kandemir, Mehmet Yaşar, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, Tahlil Yayınları, İstanbul, 2012.
- Karadaş, Cağfer, **Bir Hadis Üç Yorum**, Araştırma Notları, Usûl İslâm Araştırmaları, 2009.
- Karaman, Fikret vd., **Dini Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yay., Ankara, 2006.
- Kaya, İsmail, **Kendi Kaynaklarına Göre Şîa ve Şîilik**, Nida Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Kesler, Muhammed Fatih, "Mücâhid b. Cebr", **DİA**, XXXI, 442-443.
- Koçyiğit, Talat, **Hadis Tarihi**, TDV Yay., Ankara, 1997.
- -----, **Hadisçilerle Kelâmcılar Arasındaki Münakaşalar**, AÜİFY, Ankara, ty.
- el-Kummî, Ebû Halef (Ebü'l-Kâsım) Sa'd b. Abdillâh el-Kummî, **Kitâbü'l-makâlât ve'l-fırak**, thk. Muhammed Cevad Meşkûr, Matbaati Haydarî, Tahran, 1321.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, **el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2006.
- Kutlu, Sönmez, *Mürchie Mezhebi: Doğuşu, Fikirleri, Edebiyatı ve İslâm Düşüncesine katkıları*, **Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2002.

- -----, Bekir Kuzudişli,” *Şia ve Hadis*”, **Hadis El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara, 2016.
- el-Küleynî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Ya’kub b. İshâk er-Râzî, **el-Kâfi**, thk. Ali Ekber el-Gaffarî, Dâru’l-Kütübi’l-İslâmiyye, Tahran, 1363.

(L)

- Lâlekâî, Ebû’l-Kâsım Hibetullah b. Hasen b. Mansûr et-Taberî el-Lâlekâî, **Şerhu usûli i’tikâdi ehli’s-sünne ve’l-cemâa**, thk. Ebû Ya’kûb Neş’et b. Kemâl el-Mısrî, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, Kahire, 2010.

(M)

- el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî, **Te’vilâtü’l-Kur’ân**, thk. Ertuğrul Boynukalın, Dâru’l-Mizân, İstanbul, 2006.
- el-Mevsılî, Ebû’l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud b. Mevdud el-Mevsılî, **el-İhtiyâr lita’lîli’l-Muhtâr**, thk. Muhammed Adnan Derviş, Dâru’l-Erkam, Beyrut, ty.
- el-Mevsılî, Ebû Ya’lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsılî, **Müsned**, thk. Hüseyin Selim Esed, Dâru’s-Sekâfeti’l-Arabiyye, Dımaşk, II.bsk., 1992.
- Miras, Kamil, **Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi**, Türk Tarih Kurumu Basım evi, Ankara, 1970.
- el-Mizzî, Ebû’l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, **Tuhfetü’l-eşraf bi ma’rifeti’l-etrâf**, thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1999.
- Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre, **Mezhepler Tarihi**, Çev. Sıbğatullah Kaya, Çelik Yay. İst., ty.
- Mustafa, İbrahim vd., **el-Mu’cemu’l-vasît**, Çağrı Yay., İstanbul, 1990.
- Mübârekpûrî, Ebû’l-Ulâ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim el-Mübârekpûrî, **Tuhfetü’l-ahvezî bi Şerhi Câmii’t-Tirmizî**, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Dâru’l-Fikr, ty.
- Münâvî, Muhammed Abdürraûf el-Münâvî, **Feyzü’l-kadîr Şerhu’l-Câmii’s-sağîr**, Dâru’l-Marife, Beyrut, 1972.
- Müslim, Ebû’l-Hüseyn b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî, **el-Câmiu’s-Sahih**, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Dâru’l-Hadis, Kahire, 1991.

- Mütercim Âsım Efendi, **Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi**, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2013.

(N)

- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî, **es-Sünen**, thk. Ahmed Şemsuddin Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2013.
- en-Nevbahtî, Ebu Muhammed el-Hasen b. Musa b. el-Hasen b. Muhammed el-Bağdâdî, **Fıraku's-Şîa**, thk. Seyyid Hibetüddin eş-Şehristânî, Mensûrâtü'r-Rızâ, Beyrut, 2012.
- en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürrî en-Nevevî, **el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc**, Müessesetü Kurtuba, 1991.
- Nevevî, **Riyâzü's-Sâlihîn Tercümesi**, Çev. M. Yaşar Kandemir vd., Erkam Yay., İstanbul, 1997.

(O)

- Onat, Hasan, "*Haricilik*", **İslam Mezhepleri Tarihi**, Grafiker Yay., Ankara, 2017.

(Ö)

- Özpınar, Ömer, *Fezâilü's-Sahâbe Edebiyatının Teşekkülü ve Muhtevasına Etki Eden Sebepler Üzerine*, **İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe**, Sempozyum Kitabı, Sakarya, 2013.

(R)

- Rağîb el-İsfahânî, Ebû'l-Kasım el-Huseyn b. Mufaddal b. Muhammed er-Rağîb el-İsfahânî, **el-Müfredât fî garibi'l-Kur'ân**, thk. Muhammed Seyyid Keylânî, Dâru'l-Marife, Beyrut, ty.
- er-Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, **Mefâtihu'l-gayb**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Tahran, ty.

(S)

- Sâbûnî, Muhammed Ali es-Sâbûnî, **et-Tıbyân fî ulûmi'l-Kur'ân**, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2014.
- es-Salih, Subhî, Subhî es-Salih, **Ulûmu'l-hadis ve mustalahuhu**, Daru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1965.
- Sâmi, Şemsettin, **Kâmûs-i Türkî**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989.

- Sandıkçı, Kemal, **İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli-Sahâbe II**, İSAV, İstanbul, 2015.
- Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, **Fethu'l-mugîs bi-Şerhi Elfiyeti'l-hadis**, thk. Abdulkerim b. Abdullah b Abdurrahman, Dâru'l-Minhac, 1426.
- Sofuoğlu, Cemal, “**Gadir-i Hum Meselesi**”, AÜİFD, 1983.
- Solak, Mustafa, **Hadislerde Sahâbe Kavramı**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2008, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Süleymanov, Abulfez, “*Zorunlu Göç ve Psikolojik Etkileri*”, **Turuncu dergisi**, s.18-23, Ankara 2012.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir, **Tedrîbü'r-râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî**, thk. Abdulvehhâb Abdullatif, Dâru İhyâi's-Sünneti'n-Nebeviyye, Beyrut, 1979.

(Ş)

- Şehristânî, Ebü'l-Feth Tâcüddîn Muhammed b. Abdilkerîm b. Ahmed eş-Şehristânî, **el-Milel ve'n-nihal**, thk. Abdülaziz Muhammed el-Vekil, Müessesetü'l-Halebî, Kahire, 1968.

(T)

- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, **Câmiu'l-beyân an tevîli âyi'l-Kur'ân**, thk. Halil Mîs, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995.

et-Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî, **el-Akîdetü't-Tahâviyye**, Dâr İbn Hazm, Beyrut, 1995.

- et-Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer et-Teftâzânî, **Şerhu'l-Akâidi'n-Nesefî**, thk. Muhammed Adnan Derviş, Mektebetü Dâri'l-Beyrûti, Dımaşk, ty.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, **es-Sünen**, thk. Halid Abdülganî Mahfuz, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011.
- Tirmizî, **es-Sünen**, thk: Şuayb el-Arnaût – Said el-Lehham, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut, I. bsk, 2009.

(Y)

- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'ân Dili**, Hisar Yayınları, İstanbul, 2016.
- Yıldırım, Muhammed Emin, **Sahâbeyi Nasıl Anlamalıyız?** , Siyer Yayınları, İstanbul, VI. bsk., 2014.
- Yılmaz, Abdulkadir, “*Sebb-i Sahâbe Meselesi –Sahâbe-i Kirâm Hakkında Uygunsuz Konuşmanın Hükmü*”, **Rihle**, İstanbul, 2009.

(Z)

- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, **Siyeru a'lâmi'n-nübelâ**, thk. Şuayb el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1998.
- -----, **Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl**, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1963.
- -----, **el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâye fî'l-Kütübi's-Sitte**, Müesseseti Ulûmi'l- Kur'an, Cidde, t.y.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin Zehebî, **et-Tefsîr ve'l-müfessirûn**, Mektebetü Vehbe, Kâhire, ty.
- Zengin, Fethullah, Fethullah Zengin, **İslâm Siyasî Tarihinde Ensâr**, Uludağ Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa, 2014.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. ez- Zerkeşî, **el-Bahru'l-muhît fî usûli'l-fıkh**, thk. Muhammed Muhammed Tâmer, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2013.